

Masteroppgave i historie

av Amar Talić

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Universitetet i Oslo

Vår 2017

Oppgavens tittel:

Hvorvidt vokste det frem et bosnisk immigrantsamfunn i Norge som følge av flyktningstrømmen som startet i 1992, i lys av førstegenerasjons nordmenn med innvandrerbakgrunn fra Bosnia-Hercegovina?

Forsideillustrasjon: <http://nouw.com/bluebird/luster-sanatorium-26544835>

Innhold

Forord	vi
Tabell- og figurliste	vii
Kapittel 1. Innledning	1
1.1. Sammendrag og aktualisering av problemstillingen	1
1.2. Konfliktene i Bosnia-Hercegovina fra 1992 til 1995; et historisk bakteppe	2
1.3. Norge som mottakerland fra 1992 til 1995	6
1.4. Avgrensning og presisering	12
1.5. Kilder og metode	13
1.6. Informantenes bakgrunn	15
1.7. Disponering av oppgaven	17
Kapittel 2. En historisk fremstilling som utgangspunkt for den bosniske innvandrerguppen i Norge	18
2.1. Bosnia-Hercegovina, et multikulturelt konglomerat	18
2.2. Bosniere i Norge	24
2.2.1. Bosettingsmønster og boligkarriere	28
2.3. Sluttord	29
Kapittel 3. Hva og hvem er en bosnier i Norge og hvor ligger deres tilhørighet?	30
3.1. Egen identitetsforståelse	30
3.1.1. Identitetsansvar blant bosniere i Norge?	34
3.1.2. Mennesker, et omegnsprodukt?	35
3.2. Etnisitet, et avgjørende særpreg?	37
3.3. Diaspora som begrep	40
3.4. Sluttord	43
Kapittel 4. Deltakelse i organisasjoner i lys av samfunnsbegrepet	44
4.1. Sammensatte samfunn	44
4.1.1. Hvor ulikt er dagens samfunn fra det historiske samfunnsperspektivet?	46
4.1.2. Samfunnsdeltakelse og samfunnsmessighet	49
4.2. Bosnisk organisasjonsliv i Norge	51
4.2.1. Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj	55
4.3. Det norske organisasjonsliv opp mot det bosniske; hvilket fellesskap engasjerer informantene?	58

4.4. Sluttord	59
Kapittel 5. En indre og ytre bosnisk offentlighet i Norge; kulturelle og litterære utgangspunkt	60
5.1. Tradisjonsrik kultur	60
5.2. Litterære røtter hos den bosniske innvandrerguppen	62
5.3. Bosniske innvandrere som en del av den norske offentligheten	64
5.4. En indre offentlighet blant bosniere i Norge	66
5.5. Sluttord	69
Kapittel 6. Relasjoner til Norge	71
6.1. «Emir Lulić» og hans reise mot sin utopiske norske tilværelse	71
6.2. Spenninger mellom den bosniske folkegruppen og andre etniske grupper i Norge ..	73
6.3. Kulturelle, sosiale og politiske utgangspunkt for bosniere i Norge	76
6.3.1. Endogame og etnogame relasjoner i den bosniske landegruppen i Norge	77
6.3.2. Politisk deltakelse samt politiske prosjekter	79
6.3.3. Utdanning	82
6.3.4. Arbeidsdeltakelse	85
6.3.5. Dobbel statsborgerskap for bosniske flyktninger	87
6.4. Sluttord	88
Kapittel 7. Relasjoner til Bosnia	89
7.1. Mellommenneskelig kontakt med Bosnia-Hercegovina	89
7.1.1. Sosial omgang mellom bosniere i Norge og bosniere i Bosnia	90
7.1.2. Fjernsynstitting og radiolytting	90
7.1.3. Økonomiske transaksjoner og investeringer til Bosnia-Hercegovina	93
7.2. Repatriering i lys av dobbelt statsborgerskap	94
7.3. Hvilket land føler informantene tilhørighet til?	97
7.3.1. Ønsket om stadfestet begravelse som integrasjonsmåler	99
7.4. Sluttord	100
Kapittel 8. Konklusjon: Vokste det frem et bosnisk samfunn i Norge etter 1992?	102
8.1. Hva er det som gjør bosniere spesielle?	102
8.2. Integrering og repatriering	106
8.3. Hva vet vi nå om det bosniske samfunn i Norge i dag?	108
8.3.1. Finnes det et bosnisk samfunn i Norge?	111
8.3.2. Et fremtidsrettet samfunnsperspektiv	112

8.4. Sluttord: Hvor kan videre forskning fortsette?	113
VEDLEGG	115
Vedlegg 1: Oversatt og trykt intervju med Aziz Ahmedović	115
Vedlegg 2: Oversatt og trykt intervju med Ibrahim Šabić	120
Vedlegg 3: Oversatt og trykt dokument fra Senaid Kobilica	124
Vedlegg 4: Intervjuguide til de ti informantene	131
LITTERATUR- OG KILDELISTE	133
Nettsteder	136
Kilder	141

Forord:

Først og fremst vil jeg takke informantene for deres imøtekommende samarbeid, og deres tiltro til meg som behandler av deres personsensitive opplysninger. Deres samarbeid har vært uerstattelig. Videre vil jeg også rette en stor takk til veileder Knut Kjeldstadli for en fantastisk oppfølging i arbeidet med masteravhandlingen. Hans stå-på-vilje og imøtekommende innstilling har gitt meg energi i tider hvor jeg virkelig har trengt det. For meg har han vært en irreparabel ressurs.

Videre vil jeg takke familie og venner for støtten gjennom denne krevende perioden. En spesiell takk vil jeg rette til min tvillingsøster Amina Talić, som virkelig har dedikert egen tid for å ha vært der for meg i stressende tider. Jeg vil også takke Maria B. Osnes, som gjennom sin masteravhandling har vært en god og samarbeidsvillig arbeidspartner i lange dager på Universitetet i Oslo. Jeg vil også takke lektorprogrammet i kultur og samfunnsfag for fem gode og givende år på Universitetet.

Til slutt vil jeg også rette en spesiell hilsen og takk til Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj, for sin samarbeidsvillighet og imøtekommende stilling til denne oppgaven. Uten deres samarbeid hadde oppgaven vært betydeligere mindre kraftløs.

Tabell- og figurliste

Tabell-liste

Tabell 6.1. “Valgdeltakelse blant innvandrere i prosent. Kommunestyre- og fylkesvalg i lys av innvandringsgrunn og landbakgrunn”. Finnes på side 80.

Tabell 6.2. “Studenter (19-24 år) i høyere utdanning, i prosent. 1. oktober 2015”. Finnes på side 82.

Tabell 6.3. “Sysselsetting i prosent, med hensyn til kjønn og landbakgrunn(15-74år). 4. kvartal 2015”. Finnes på side 85.

Tabell 6.4. “Arbeidsledige innvandrere og deltakere på tiltak (15-75 år). Menn og kvinner, etter landbakgrunn. 2. kvartal 2016. Prosent”. Finnes på side 87.

Figurliste

Figur 2.1. “Bos Fena”. Finnes på side 19.

Figur 2.2. “Innvandring, utvandring og nettoinnvandring av bosniske statsborgere i Norge”. Finnes på side 26.

Figur 2.3. “Utdanningsnivå blant bosatte personer 16 og over med flyktningbakgrunn”. Finnes på side 27.

Figur 2.4. “Bosatte innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Bosnia-Hercegovina i ulike kommuner. 1. januar 2016”. Finnes på side 28.

Figur 4.1. “Samfunn i lys av mikro-, meso- og makronivå”. Finnes på side 45.

Figur 4.2. “Utgave av BH Glasnik fra november 2016”. Finnes på side 57.

Figur 5.1. “Oversikt over kyrillisk og latinsk i det bosniske språk”. Finnes på side 62.

Figur 5.2. “Siste utgave av Bosanska Pošta, utgitt fredag den 4. september 2015”. Finnes på side 63.

Kapittel 1. Innledning

1.1. Sammendrag og aktualisering av problemstilling

På mange måter er Bosnia-Hercegovina en miniatyrtutgave av Balkan. Som et land på Balkan preget av historiens vinder, står Bosnia som et multikulturelt sentrum i det tidligere Jugoslavia. På starten av 1990-tallet, skulle det vise seg at dette flerkulturelle fundamentet skulle bryte i det som står som de grusomste menneskerettsforbrytelsene i Europa etter andre verdenskrig, med nasjonalisme som katalysator for den etniske rensningen i området. Den 6. April 1992, samme dag som Vesten erklærte Bosnia-Hercegovina som et selvstendig land, startet også krigsagresjoner i landet.¹

Kort tid etter krigens startskudd, allerede i oktober 1992, ankom de første bosniske flyktningene norsk jord. Disse skulle sendes til Harastølen sanatorium, et tidligere tuberkulosehjem og psykiatrisk sykehus i Luster kommune i Sogn og Fjordane. Sanatoriet er illustrert på masteravhandlingens forside, da den representerer bosettingen av den bosniske flyktninggruppen som immigrerte til Norge.

Møtet markerte starten på en meget diskutert og dagsaktuell flyktningssituasjon i landet.² Innen september 1993 hadde hele 10.000 flyktninger bosatt seg på norsk jord, og for første gang i nyere historie, hadde det norske samfunn blitt utsatt for en så stor immigrerende menneskegruppe. Hvordan den bosniske immigrantgruppen skulle håndteres, ble et stort moment i norsk politisk historie i samtiden.

Flere år gikk, og flyktningene fikk i 1996 selv velge om de ønsket å bli eller om de ønsket å repatriere til sitt påvirkede utgangspunkt i Bosnia.³ Mange ønsket en ny, sikker og trygg hverdag, og valgte å bosette seg permanent i sin nye norske tilværelse. For de som ønsket å tilbakevende til Bosnia, ble norsk utenrikshjelp en stor ressurs.

For den bosniske menneskegruppen som valgte en ny norsk hverdag, viste det seg i det lange løp at integreringsprosessen ble svært vellykket. Med tid kom også en ny generasjon til verden, en generasjon som skal være i fokus i denne oppgaven. Som førstegenerasjons nordmenn med bosnisk innvandrerbakgrunn, står de i kryssilden mellom foreldrenes verdier

---

¹ Izetbegović, Alija. (2001). *Autobiografski zapis Alija Izetbegović*. TKD ŠAHINPAŠIĆ. s. 19

² Brochmann, Grete & Hallvard Tjelmeland. (2003). *Norsk innvandringshistorie: I Globalsieringens tid 1940-2000*. Oslo: Pax Forlag A/S. s. 304.

³ Brochmann & Tjelmeland 2003. s. 314.

og egen livsforståelse,⁴ hvor det er deres utgangspunkt legger viktige rammer for utformingen av denne avhandlingen. Ti informanter skal med sine livsløpsintervju være temabyggere i oppgaven, og oppgaven skal bygge ut fra deres tanker og ståsteder.

I fortellingen om deres livsforhold i Norge, skal samfunnsbygging være i fokus, da integrering og tilpasning er styrt av hvordan mottaker-samfunnet tar imot og behandler innvandrere, men også hvordan gruppen tilpasser seg samfunnet rundt. For å kontekstualisere denne tilpasningsprosessen i det norske samfunn, må viktige aspekt ved deres livsopphold belyses. I lys av teorier om *diaspora*, *identitet*, *etnisitet* og *tilhørighet*, skal oppgaven se på trekk ved den bosniske landegruppen i Norge, samt dens relasjoner til Norge og Bosnia som mottakerland- og opphavsland.

Et historisk bakteppe må også legges for å kontekstualisere og forklare deres kulturelle forutsetninger i Norge. Hvem menneskene er, kan være en viktig faktor i hvem de utvikler seg til å bli, også gjennom generasjoner. Med denne oppgaven vil ikke sporene av den bosniske landegruppen i Norge forsvinne, men et nytt kapittel vil åpnes med nye spor som vil settes i fremtiden. Som en samtidshistorisk oppgave er det viktig å påpeke at oppgaven er del av en «history in the making», og at historien til den bosniske innvandrerguppen med denne oppgaven på ingen måte er over.

Dermed lyder problemstilling i oppgaven som følgende: *Hvorvidt vokste det frem et bosnisk immigrantsamfunn i Norge som følge av flyktningstrømmen som startet i 1992, i lys av første generasjons nordmenn med innvandrerbakgrunn fra Bosnia-Hercegovina?* Dette medfølger et sterkt fokus på muntlige innvandringshistorier.

1.2. Konfliktene i Bosnia-Hercegovina fra 1992 til 1995; et historisk bakteppe

Hendelsene i Bosnia fra 1992 til 1995 står som den groveste menneskerettsforbrytelsen i Europa etter andre verdenskrig.⁵ Mulighetene for at noe slikt kan gjenta seg, står som et historisk skrekkscenario.

---

⁴ Ringdal, Siv. (2007). *Lapskaus Boulevard: Et gjensyn med det norske Brooklyn*. Forlag: Golden Slippers. S. 162.

⁵ Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. (ukjent). "1992-1995 Bosnia-Hercegovina Jugoslavia". Hentet fra: <http://www.folkemord.no/Bosnia>

Etter Titos død i 1980 falt kommunismen, og et makttomrom spirte fram i Jugoslavia. I det politiske spill om nasjonal tilhørighet, makt og territorium, vokste det opp en aggressiv nasjonalisme.⁶ Denne nasjonalismen fikk brutale konsekvenser for datidens jugoslaviske republikk, Bosnia og Hercegovina, som ligger i et skjæringspunkt mellom ortodokse serbere, katolske kroater og muslimske bosnjaker.⁷ På bakgrunn av ulike nasjonalistiske ideologier, ble utførelsen av en nasjonsstyrt etnisk utrensing igangsatt i et forsøk på å etablere en kulturell og religiøs dominans i området. Tanken om hvem du var, ble avgjørende for hva som skjedde med deg.

I kjølvannet av Bosnias vedtatte selvstendighet i 1992, ble det en selvfølge for mange ortodokse og katolske grupper i landet å identifisere seg som et serbisk eller kroatisk fellesskap.⁸ Denne tilhørighetsfølelsen stammer tilbake til 1800-tallets nasjonalistiske bevisstgjøring på Balkan, hvor bosniske-ortodokse og bosnisk-katolske kristne hadde blitt overbevist om at de var en serbisk eller kroatisk befolkning i landet.⁹ Denne samhörighetsfølelsen ble forsterket etter at Bosnia ble en delrepublikk i Jugoslavia i 47 år.¹⁰

Serbia hadde klart gjennom en vektlegging på rettigheter og forsvar av de serbiske styrkene i Bosnia, å skape en illusjon av angrep på bosnisk-serbiske ortodokse kristne i Bosnia. Idet denne politiske psykosen var skapt, var veien til krig meget kort.¹¹ For Serbias president, Slobodan Milošević, var strategien klar. Dersom Jugoslavia ikke kunne bli kontrollert som en enkel enhet, var det høyst nødvendig å skape en ny enhet; et territorielt utvidet Serbia som bare skulle være under hans kontroll.¹² Til tross for dette ønsket deltok Milošević på flere møter med Kroatias president, Franjo Tuđman, hvor de i desember 1992 hadde foreslått en oppdeling av Bosnia. Tuđman skulle styre anslagsvis over 30% av landet, mens Milošević skulle regjere over de resterende 70%.¹³ Lojaliteten til de bosnisk-katolske og bosnisk-ortodokse kristne spilte en avgjørende rolle i Bosnia etter Jugoslavias eksistens opphørte, ved

---

⁶ Krklješ, Sandro. (2014). *Bosnian Genocide*. Hentet fra: <http://worldwithoutgenocide.org/genocides-and-conflicts/bosnian-genocide>

⁷ Termen bosnjaker, har et historisk-religiøst fundament, og blir brukt til å beskrive den muslimske befolkningsgruppen i Bosnia-Hercegovina. Dette begrepet skal bli brukt i oppgaven, dersom en påpeking av religiøs bakgrunn blir viktig. Dette er betydningsfullt ettersom befolkningsgruppen i Bosnia gjennom decennier er og har vært multi-religiøs, hvor religiøst ståsted er/har vært en viktig identitetsindikator. Denne klassifiseringsforskjellen kan ses i henhold til krigen i Bosnia fra 1992-1995, hvor den bosnisk-muslimske populasjonen ofte ble referert til som «muslimani» (muslimene).

⁸ Malcolm, Noel. (2002). *Bosnia a short story*. London: Pan Books. S. 235.

⁹ Malcolm 2002: s. 235.

¹⁰ Holm-Hansen, Jørn. (2016). *Bosnia-Hercegovina*. Hentet fra: <https://snl.no/Bosnia-Hercegovina>

¹¹ Malcolm 2002: s. 233.

¹² Malcolm 2002: s. 215.

¹³ Malcolm 2002: s. 232.

at den skapte en bevæpnete og handleklare minoritetsbefolkninger i landet som adlød nabostatene.¹⁴

Jevnlige våpenleveranser hadde innen juli 1991 blitt sendt til den bosnisk-serbiske styrken i Bosnia. Leveransene ble organisert av Slobodan Milošević, hans nære politiske støttespiller Mihalj Kertes, samt lederen for det serbiske demokratiske partiet, SDS, Radovan Karadžić.¹⁵ Mens den bosnisk-serbiske hærens militære mobilisering foregikk i Bosnia, og til tross for at denne armeen hadde okkupert Bosnia høsten 1991, beordret Bosnias president Alija Izetbegović konfiskeringen av lokale territorielle forsvarsheter. Motivet var å vise frem sine fredelige intensjoner.¹⁶ Tanken var at Vesten ikke ville tillate et angrep på et forsvarsløst folk.

I et forsøk på å dempe krigsvolden, satte Vesten en våpenembargo på Jugoslavia. Dette skulle vise seg å være en signert dødsdom for de bosniske forsvarsstyrkene.¹⁷ Mens bosnjakene hadde to stridsvogner og to pansrede personellkjøretøy klare til kamp i september 1992, hadde den bosnisk-serbiske armeen 300 stridsvogner, 200 pansrede personellkjøretøy, 800 artilleri og 40 luftfartøy til rådighet på bosnisk territorium.¹⁸ Idet det jugoslaviske handelsforbudet reduserte slagkraften til bosniske forsvarsstyrker, hevdet serbiske militærkommanderende i 1991 å ha nok ammunisjon og våpen til å krigføre i Bosnia i seks-syv år.¹⁹

For å forklare hendelsene i Bosnia fra 1992 til 1995, er det vanlig å benytte seg av termen *etnisk rensing*.²⁰ Det er snakk om å rens et område, enten ved å sende menneskene ut av området, eller likvidere dem. Videre kan man dele utrensingen i området inn i underkategorier, deriblant *eliticide*, *urbicide*, *memoricide*, *gendercide* og *genocidal rape*, etter hvilke strategier var mest gunstige på det gitte tidspunktet.²²

Denne etniske utrensingen ble utført militært og psykisk, men også gjennom den politiske inkompetansen vestlige ledere viste i håndteringen av landets krigssituasjon.²³ I ettertid er det bevist at handelsblokaden mot Bosnia var ulovlig, da den krenket landets rett til selvforsvar

---

¹⁴ Malcolm 2002: s. 235

¹⁵ Malcolm 2002: s. 225.

¹⁶ Malcolm 2002: s. 230.

¹⁷ Malcolm 2002: s. 243.

¹⁸ Malcolm 2002: s. 243.

¹⁹ Malcolm 2002: s. 243.

²⁰ Jones, Adam. (2016). *Genocide: A Comprehensive Introduction*. England: Routledge. s. 216.

²¹ Žalec, Bojan. (2013). *Genocide as social death: A comparative conceptual analysis*. Hentet fra: http://www.drustvo-antropologov.si/AN/PDF/2013_2/Anthropological_Notebooks_XIX_2_Zalec.pdf

²² Žalec, Bojan. *Genocide as social death: A comparative conceptual analysis*. 2013.

²³ Malcolm 2002: s. 251.

gjennom den internasjonale retten.²⁴ Embargoen mot landet ble stående til tross for Forente Nasjoners anerkjennning av Bosnia & Hercegovina som et medlemsland 22. mai 1992, og til tross for at den amerikanske og tyske regjeringen viste ønske om å fjerne embargoen i landet.²⁵ Disse planene satt Douglas Hurd, den engelske utenriksministeren fra 1989 til 1995, en stopper for ved å overbevise om at en fjerning av embargoen, kun ville forlenge krigsforbrytelsene på området. Akademikeren og historikeren Sir Noel Malcolm forklarer vestens innblanding i området på følgende måte:

*Looking back at the history of this war, one sees that the real causes of Bosnia's destruction have come from outside Bosnia itself, and have done so twice over: first in the form of the political strategy of the Serbian leadership, and then in the form of the miscomprehension and fatal interference of the leaders of the West.*²⁶

Konflikten i Bosnia eskalerte da republikken erklærte selvstendighet i 1991,²⁷ og utviklet seg til å bli en langvarig og grotesk genocidal krig, som skulle vare helt frem til slutten av 1995. Slutten av krigen ble endelig med freden i Dayton 21. november 1995, også kalt *Daytonski Sporazum* og Daytonavtalen, en avtale som fortsatt råder og utgjør rettsgrunnlaget for dagens Bosnia- Hercegovina.²⁸ Denne avtalen har i lys av sine endringer i ettertid av krigen, ført til vitale endringer for samfunnsstrukturen og bosettingsmønsteret i landet. Endringer i samfunnsstrukturen er essensielle for forståelsen av en dagsaktuell fremstilling av området.

I et forsøk på å fastsette antall ofre på landområdet, opererer det internasjonale krigsforbrytertribunalet med et tall på 102 000 drepte menneskeliv, hvor hele 55 261 skal være tapte sivile liv. I kontrast til dette tallet henviser Cherif Bassiouni, tidligere leder for FNs krigsetterretning i området, allerede i 1995 til et anslått antall på 200 000 omkomne i Bosnia. Dermed viser dette til et høyere siviltap i landet.²⁹ Krigen skapte en meget merkbar og virkelighetsnær europeisk flyktningkrise, da over 1 500 000 mennesker ble tvangsforflyttet som følge av krigens brutale natur.³⁰ Over en million bosniere emigrerte til utlandet, og flyktningkrisen ble et faktum.³¹

---

²⁴ Malcolm 2002: s. 266.

²⁵ Izetbegović 2001: s. 19.

²⁶ Malcolm 2002: s. 251.

²⁷ Castles, Stephen & Mark J. Miller. (1998). *The age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. Macmillian Press LTD. s. 109.

²⁸ Izetbegović 2001: S. 19.

²⁹ Seybolt, Taylor B.; Aronson, Jay D. & Baruch Fischhoff. (2013). *Counting Civilian Casualties: An introduction to recording and Estimating nonmilitary Deaths in Conflict*. Oxford: Oxford University Press. s. 215.

³⁰ Castles & Miller 1998: 109.

³¹ Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (ukjent).

Hele situasjonen skapte et stort dilemma i norsk politikk, da varig bosetting av flyktingene i Norge per definisjon ville skape en økonomisk byrde, men også føre til en etnisk rensing av Bosnia.³² Hele perioden bærer et preg av moralske valg, med stor tankepredning blant nordmennene vedrørende behandlingen av flyktingene, spesielt innenrikspolitisk.

1.3. Norge som mottakerland fra 1992 til 1995

I lys av alle disse grusomme forbrytelsene begått i Bosnia, var FNs delaktighet og arbeid i området meget synlig. Norge som et medlem av organisasjonen bidro sterkt i området, og var innblandet med humanitær hjelp fra 1991 til 1996 og gjenoppbygging mellom 1996 til 2000. I tillegg har Norge siden 1991 gitt over tre milliarder kroner til Bosnia, og har i løpet av krigen stått for mottakelse av rundt 15 000 flyktinger.³³ Etter krigens slutt i 1995 har flere ankommet landet, da spesielt familieinnvandrere og arbeidsinnvandrere, og landenes tilknytning blir representert gjennom en norsk ambassade i Sarajevo, og en bosnisk ambassade i Oslo.

For de heldige få under borgerkrigen, ble FNs flyktinghjelp gull verdt. I begynnelsen av oktober 1992 oppfordret FNs høykommissær for flyktinger alle medlemslandene om å ta imot flyktingene fra Bosnia, og Norge tok allerede 14. oktober inn 100 bosnjaker til et nyopprettet mottak i Luster kommune.³⁴ Blant befolkningen i Norge var det stor splittelse på flyktnings spørsmålet. Viktige spørsmål som behandlingen av krigsflyktingene ble satt opp til prøve, der man lurte på i hvilken grad man skulle integrere de nyankomne bosnjakene. Arbeiderpartiet som regjeringsparti ble her kritisert av nordmenn som var åpne for å ta imot flyktingene, og så på de som en ressurs, og ikke en byrde.³⁵ Partiet var skeptiske til permanente bosettinger av bosnjaker i landet – et meget diskutert tema i norsk innvandringspolitikk på 90-tallet. Etter at krigen i Bosnia viste langvarige trekk, ble også endringer i den politiske tilnærmingen til bosnjakene annerledes. Eksempelvis fikk bosniske barn først i 1994 gå på vanlig norsk skole.³⁶

---

³² Brochman & Tjelmeland 2003: s. 308.

³³ Holm- Hansen. (2016.)

³⁴ Brochmann & Tjelmeland. 2003: s. 304.

³⁵ Brochmann & Tjelmeland 2003: s. 304.

³⁶ Brochmann & Tjelmeland 2003: s. 308

I september 1993 startet en planlegging for bosetting for 10 000 flyktninger fordelt på de ulike kommunene, hovedsakelig bosnjaker. Kommunalminister Gunnar Berge betegnet bosettingen som en nasjonal dugnad, der alle 403 kommunene i Norge ble bedt om å ta imot et antall flyktninger.³⁷ En stor gruppe med private organisasjoner ble også utfordret til å delta i bosettingsarbeidet.

En ny start i et nytt samfunn ble for mange komplisert og vanskelig, og flere ønsket umiddelbart å reise tilbake til moderlandet, i håp om å være sammen med og hjelpe sine nærmeste. I rapporten «Beskyttelse i fokus» ble det anbefalt en dobbeltstrategi vedrørende beskyttelsen av flyktningene i Norge, en strategi som vokste frem i usikkerheten ved den langvarige konflikten i Jugoslavia.³⁸ Tanken ved dobbeltstrategien var at flyktninger med midlertidig beskyttelse skulle integreres på best mulig måte, så lenge de forble og oppholdt seg i Norge, men få vedlikeholdt et tilbakevendingsperspektiv så fort de ankom landet. Oppholdstiden skulle ikke være noe garanti for oppholdstillatelsen. Et stort politisk spørsmål ble om *tvangsvending* skulle bli en *tvangssending*.³⁹ Til tross for ønsket om tilbakevending blant bosniere, var det stor usikkerhet knyttet til sikkerheten til flyktningene. Freden i Bosnia var skjør etter krigens slutt i 1995, og mange hjem lå på ubeleilig side av Dayton-avtalens fredslinje.⁴⁰ Var det trygt å reise tilbake? Var det noe å reise tilbake til?

Etter at Gro Harlem Brundtland gikk av i 1996 og Torbjørn Jagland ble regjeringssjef samme år, ble holdningen til flyktningene mer liberal. Under Arbeiderpartiets landsmøte 7. november samme år kom den endelige beslutningen. Alle bosniske flyktninger som var i Norge denne datoen, fikk selv velge om de ønsket å vende tilbake til Bosnia eller ikke.⁴¹ Denne liberale tilnærmingen til flyktninger var ikke lik for alle land. Tyskland sendte over 85 % av flyktningene tilbake til Bosnia etter krigens slutt.⁴² I det lange løp er det vanlig å si at bosnjakene ble de første som ble objekt for en helhetlig norsk flyktningpolitikk, hvor man ser nødhjelp, bistand og konkrete flyktningiltak gjennom en egeninnsats i interaksjonen mellom innen- og utenrikspolitikken.⁴³ Viktig er det her å påpeke at Norge var i løpet av krigen den sjuende største bidragsyteren til UNHCR, og den største hvis man ser på antall flyktninger i

---

³⁷ Brochmann & Tjelmeland 2003: s. 307.

³⁸ Brochmann & Tjelmeland 2003: s. 308.

³⁹ Brochmann & Tjelmeland 2003: s. 310.

⁴⁰ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere - integreringsvinnere?". Hentet fra: http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/288162?_ts=

⁴¹ Brochmann & Tjelmeland 2003: s. 314.

⁴² Brochmann & Tjelmeland 2003: s. 315.

⁴³ Kommunal- og arbeidsdepartementet. (1997). *Tilbakevending som et element i en helhetlig norsk flyktningpolitikk*. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/tilbakevending_som_et_element_i/id262034/

forhold til den allerede boende befolkningen i landet.⁴⁴ Flykningskrisen var nå en bemerkelsesverdig del av det norske samfunn, og de bosniske immigrantene måtte bli behandlet som en utfordring.

Under krigsprosessene var den norske diplomaten, og tidligere utenriksministeren og forsvarsministeren, Thorvald Stoltenberg, en meget sentral skikkelse i Bosnia. Frem til 1996 var han fredsmekler på Balkan under krigene i Jugoslavia, Sammen med Carl Bildt og David Owen forsøkte han å skape en fredelig løsning på situasjonen i landet. Han er senere blitt kraftig kritisert for sin innsats, samt sine kontroversielle synpunkter, noe mange mener stammer tilbake til tidligere diplomatisk plassering i Beograd.⁴⁵ Spesielt ble kritikken synlig etter Srebrenica-massakren den 11. juli 1995, hvor et estimert tall på 8000 menn og gutter ble drept, i et FN-sikkert område.⁴⁶

I dag er krigens arr fortsatt synlige i Bosnia, der landet etter Daytonavtalen i 1995 ble delt i to; én serbisk republikk og én bosnisk føderasjon.⁴⁷ Denne lagdelingen er synlig i flere deler av landets politiske plattform, der Bosnias presidentråd er bestående av én bosnisk, én serbisk, og én kroatisk president. Dette har skapt et skarpt skille i politikken, mellom de som ønsker å fremme egen makt til egne etniske grupper, og de som ønsker å skape en samarbeidende multi-etnisk stat.

I lys av den voksende bosniske bosettingen i Norge, ble et fokus rettet mot å bevare den bosniske ånden og kulturen etter krigen. Savnet etter moderlandet var sterkt for mange, og bosnjakene ønsket å symbolisere dette gjennom egne institusjoner og organisasjoner. Spesielt viktig blir dette i lys av viktig integrering som en prosess som skjer gjennom flere generasjoner, der fokus til mange var å bevare en bosnisk identitet som skulle også vare i framtidige generasjoner. Antallet bosnjaker i Norge viser til et nokså utviklet innvandrerfall, da det ifølge *Statistisk sentralbyrå* er 13 474 bosniske innvandrere, samt 3928 norskfødte personer med bosniske foreldre, 1. januar 2016.⁴⁸ Statistisk Sentralbyrås tall fra 16. desember 2016 henviser til disse samme tallene, noe som vil tilsi at tallene har holdt seg svært stabile i

---

⁴⁴ Brochmann & Tjelmeland 2003. s. 307.

⁴⁵ Nytid. (2010). "Kritikk av Norges Bosnia-rolle". Hentet fra: <https://www.nytid.no/kritikk-av-norges-bosnia-rolle-2/>

⁴⁶ Srebrenica. (2016). "Remembering Srebrenica". Hentet fra: <https://www.srebrenica.org.uk/>

⁴⁷ Brochmann & Tjelmeland 2003: s. 312.

⁴⁸ Statistisk Sentralbyrå (2016). "Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, 1. Januar 2016". Hentet fra: <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvbef/aar/2016-03-03?fane=tabell&sort=nummer&tabell=258401>

løpet av året.⁴⁹ Naturlig medfører dette en økt lengsel etter noe identitetsbyggende for mange bosniere i landet.

Innad i Norge i dag vedlikeholdes en bro mellom det norske og bosniske folk ved hjelp av en rekke organisasjoner og institusjoner. Organisasjonen *Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj* (Det Islamske Fellesskap Bosnia og Herzegovina) står her i særstilling størrelses- og betydningsmessig. Denne felleskapsforeningen ble til som direkte følge av flyktningstrømmen på begynnelsen av 1990-tallet, og har mange viktige og ulike oppgaver.⁵⁰ Organisasjonen har flere viktige roller i det bosniske miljøet i Norge, deriblant opprettholdelse av et religiøst kompass for bosniske muslimer, ved involvering i sosial og kulturell omgang, samt ved organisasjon av bistandsarbeid og nytteoppgaver. *Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj* per dags dato (22.03.2016) er delt inn i 15 organisatoriske deler, såkalte *džemater*,⁵¹ (menigheter) og har *reis-ul-ulema* i Sarajevo som overhode.⁵² *Reis-ul-ulema* har ansvar for alle muslimske bosnjaker i verden, og gir ut råd til imamer i vanskelige saker.⁵³ Hovedimamen for *Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj* i Norge er Senaid Kobilica.

Islamska Zajednica, var også frem til starten av 2017 en av medlemsorganisasjonen i IRN, *Det Islamske Råd Norge*. Dette er en landsdekkende islamsk paraplyorganisasjon med mål å vedlikeholde og bedre kontakten med norske myndigheter, samt fremme muslimske saker ved dialog. I perioden fra 2007 til 2013 var også Senaid Kobilica også leder av *Det Islamske Råd Norge*, så vel som hovedimam for *Islamska Zajednica*, noe som sikret et tett samarbeid mellom de to organisasjonene. I dag (28.03.2017) er *Islamska Zajednica* det største muslimske trossamfunnet i Norge.⁵⁴

For å forstå hvilken stilling *Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj* har i Norge, er det nødvendig å se medlemstallene organisasjonen har oppbygget gjennom årene. Siden grunnleggelsen i 1994,⁵⁵ kunne organisasjonen allerede i 2013 vise til 9240 registrerte medlemmer, noe som også viser at majoriteten av bosniske immigranter på gitte tidspunkt var

---

⁴⁹ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere - integreringsvinnere?": s. 16.

⁵⁰ Vogt, Kari. (2000). *Islam på norsk: Moskeer og islamske organisasjoner i Norge*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag. s. 54.

⁵¹ Oversatt og trykt dokument fra Senaid Kobilica, leder for *Islamska Zajednica*.

⁵² Vogt 2000: s. 54.

⁵³ Vogt 2000: s. 54.

⁵⁴ Carlsen, Helge & Hanna Haug Røset. (2017). "VG: Norges største muslimske trossamfunn melder seg ut av Islamsk Råd". Hentet fra: https://www.nrk.no/norge/vg_-norges-storste-muslimske-trossamfunn-melder-seg-ut-av-islamsk-rad-1.13449510

⁵⁵ Vogt 2000: s. 54.

medlem i organisasjonen.⁵⁶ Ved starten av 2017 er også organisasjonen den største muslimske menigheten i landet.⁵⁷ Dette gjør at et innblikk i organisasjonen er grunnleggende, for å kunne skape en forståelse av fremveksten og utviklingen av det bosniske samfunn etter 1992.

Gjennomgående i oppgaven vil denne bosniske felleskapsorganisasjonen kun henvendes til som *Islamska Zajednica*, da dette er navnet de fleste bruker som forkortelse for enheten.

Utenrikspolitisk har denne broen mellom det norske og bosniske samfunn hatt betydelige utslag. Allerede i 1993 mens krigen i Bosnia var i full gang, tok solidaritetsorganisasjonen *Norsk Folkehjelp*, initiativ til en aksjon for å ivareta den psykologiske helsen hos kvinner rammet av krigen i Bosnia.⁵⁸ Tiltaket fikk navnet «*Kvinner - krigens skjulte offer*», og hjelpen ble i ettertid utvidet til Mosambik, irakisk Kurdistan og El Salvador, takket være en stor moralsk og økonomisk støtte. Aksjonen fikk stor oppslutning partipolitisk, men også fra vanlige folk, fagbevegelser, organisasjonsliv samt norske soldater.

For mange kvinner rammet av krigen betydde denne aksjonen ekstremt mye, da tiltaket hindret en meningsløs tilværelse for mange. Dette spesielt ettersom majoriteten av omkomne følge av krigens groteske natur var menn, men også fordi fysisk og psykisk mishandling ble brukt som et militærpolitisk mål. I Bosnia var den verste formen for mishandling av kvinner voldtekt, som kunne skje fremfor familien hennes, der hensikten var å skape frykt og undertrykking.⁵⁹

I lys av disse organisasjonene, både på norsk og bosnisk jord, blir identitetsspørsmålet et meget sentralt spørsmål for mange bosniere i Norge. For å forstå hva identitet som en term er, er det først og henholdsvis viktig å sette en grunnforståelse om at begrepet er meget sammensatt. Det omhandler flere tilnærminger og teoretiske grunnperspektiv. Det er vanlig å skille mellom personlig og sosial identitet. Førstnevnte bygger seg på menneskets unike distinksjoner, og baserer seg på hva som skiller deg som individ, fra resten av menneskene rundt deg.⁶⁰ Holdninger, utseende og kunnskaper er bare fåtall av skilnadene her. Videre deler man inn i en sosial identitet, en gruppeidentitet, som bygger på hva en gruppe mennesker har til felles. Grunntanken er at mennesker kan inngå i fellesskap, og dermed skape en opphøyd

---

⁵⁶ Ramstad, Mette. (2014). "Islam i Norge med internasjonale kontakter". Hentet fra: <http://www.fag.hiof.no/~mr/IslamiNorgeRamstad.htm>

⁵⁷ Carlsen & Røset. (2017).

⁵⁸ Burness, Catherine. (1995). *Bosnia vårt forlatte barn: Bosniske kvinner i Norge forteller*. Oslo: Syppress. s. 88.

⁵⁹ Burness 1995: s. 8.

⁶⁰ Aksnes, Marita. (2017). "Hva er identitet?" Hentet fra: <http://ndla.no/nb/node/65716?fag=6118>

identitetstilhørighet.⁶¹ Identiteter kan også være sammensatte, noe som underbygger forståelsen om identitet som et komplekst begrep.⁶² For å kartlegge den bosniske innvandrerguppen i Norge, skal begrep som identitet, tilhørighet og individualitet drøftes. Dette skal gjøres i kapittel 3.

I skapelsen av en slik sosial gruppeidentitet, er det tenkelig at majoriteten av bosnjakene i Norge, identifiserer seg selv som en diaspora-enhet. Felles for alle diaspora-samfunn er tanken om menneskene som bosatte utenfor deres fødselsområde, og erkjennelsen at opprinnelseslandet alltid har noe krav på deres lojalitet og følelser.⁶³ Styrken på dette følelsesmessige båndet kan variere i stor grad fra individ til individ, men må alltid befinne seg der, dersom personen skal være inkludert i en diaspora-kategori. Finnes et bosnisk diaspora-samfunn i Norge?

Til tross for dette fokuset på tilhørighet til et tilbakeværende opprinnelsesland, er det vanlig å bruke termen *hybrid identitet*, for å beskrive de mange ulike bosniske menneskene med innvandrerbakgrunn i Norge. I dette begrepet ligger tanken om en splittet- eller sammensatt identitet, et virkelighetsperspektiv knyttet til en todelt eller sameksisterende identitetsfølelse.⁶⁴ Ordets forståelse sammenbinder et identitetsskapende forhold til både moder- og bosettingsland, uten at tilhørigheten til begge skaper store identitetskriser for egen selvforståelse. Stillingen man har til de kulturene, trenger ikke være hemmende for en av dem.

I en forståelse av fremveksten av det bosniske samfunn i Norge, blir flere spørsmål knyttet til hybrid identitet relevante. Når blir man en kulturell hybrid? Er det mulig å sette en klar strek mellom flere kulturer? Og ikke minst, hvordan kan man oppdage denne linjen? Finnes det en enkelt hybrid identitet, eller kan man finne igjen flere typer identiteter blant den bosniske innvandrerguppen i Norge? For å finne svar på dette, må oppgaven også legge til rette en forståelse av et *aktør-struktur*-forhold.⁶⁵ I denne oppgaven er samfunnet en omstendig struktur, med aktører som holder denne strukturen oppe med sine handlinger.

---

⁶¹ Aksnes. (2017).

⁶² Fangen, Katrine & Gunnar Sæbø. (2004). *Identitetsbegrepets innflytelser og kontroverser i samfunnsvitenskapen*. Oslo: Novus Forlag, Nordberg Aksidenstrykkeri AS. s. 5.

⁶³ Cohen, Robin. (1997). *Global Diasporas. An Introduction*. England: University of Warwick. First publication. s. 9.

⁶⁴ Sandset, Tony. (ukjent). "Some Thoughts on Hybrid Identity". Hentet fra: <https://newnarratives.wordpress.com/issue-1-hybrid-identity/some-thoughts-on-hybrid-identity/>

⁶⁵ Myhre, Jan E. (2014). *Historie: En Introduksjon til grunnlagsproblemer*. Oslo: Pax Forlag A/S. Kapittel 9. s. 165.

1.4. Avgrensning og presisering

Selv om oppgaven virker nokså åpen, er det mange feller å gå på i en slik tilnærming til oppgaven. Viktig er det å bemerke seg at temaet berører mange fagfelt, deriblant det sosialantropologiske fagfeltet, uten at dette skaper et stort hinder for utforming av oppgaven. Historie er ikke et særegent fagfelt, slik Leopold von Ranke på 1800-tallet mente det skulle være, men må ses i kontekst av andre relevante fagfelt. Dette skal oppgaven til hensyn til, ved å trekke linjer mot andre fagfelt dersom dette blir fruktbart. Spesielt blir denne relasjonen til det sosialantropologiske fagfeltet viktig, ettersom oppgaven i sitt utgangspunkt bygger på et samtidshistorisk grunnlag, og har livsløpsintervjuer som utgangspunkt. Deler av granskingen skal dermed ligge på ulike språklige, religiøse, tradisjonsbaserte og moralske tilnærminger til det historiske fagfeltet.

For å danne et innblikk av det bosniske samfunn i Norge, er det først viktig å se på det allerede eksisterende samfunnet de bosniske innvandrerne lever i. Hvor krysses deres virkelighetsforståelse av den norske realiteten? Hva er likt? Hva er ulikt? På hvilken måte påvirket dette integreringen, både umiddelbart, og i det lange løp?

For å trekke frem denne historiske linjen, må oppgaven tematiseres og vinkles på korrekt måte. Et av disse områdene blir å skildre mellom ulike typer flyktninger, samt de mange ulike forutsetningene de ulike menneskene har, for å prøve å finne moment som skiller – eller binder de sammen. Dermed må oppgaven, spesielt de livsbaserte intervjuene, ta i betraktning menneskers ulikheter. Her blir moment som kjønn, alder, generasjoner, bostedsområde og sosial status viktige.

Et fokus i oppgaven skal ligge på å ta avstand fra en aristotelisk klassifikasjonsmåte, hvor man entydig velger å kategorisere mennesker i fastsatte grupper.⁶⁶ Ofte er det ikke tilstrekkelig å kategorisere tilhørighet etter et *enten/eller*- prinsipp, men gå inn for at det finnes en tvetydig betydning av begrepet identitet. Dermed vil oppgaven favorisere en prototypisk tilnærming til det bosniske samfunn i Norge, i et forsøk på å gradere medlemskap inn i kategori og hierarki.⁶⁷ Dette gjør at oppgaven naturlig vil skape rom for at det kan finnes ulike grupper bosniske immigranter i Norge, samt det faktum at ikke alle bosniske innvandrere er like delaktige og entusiastiske vedrørende et potensielt bosnisk samfunn i

---

⁶⁶ Myhre 2014: s. 132.

⁶⁷ Myhre 2014: s. 133.

Norge. Oppgaven skal også ta til hensyn til sambandet mellom det norske og bosniske miljøet i Norge. Hvilke relasjoner ligger her?

1.5. Kilder og metode

For å få innblikk i hvorvidt et bosnisk samfunn vokser frem i Norge, vil denne avhandlingen benytte seg av ulike livsløpshistorier som primærkilder. Norsk kulturmuseum har i sine arkiv rundt 30 livsløpshistorier fra bosniske flyktninger, men disse skal ikke benyttes aktivt i oppgaven, men som en grobunn som egne tanker og arbeid kan spire fra. Disse livsløpsintervjuene er meget fruktbare gjennom den historiske bevisstgjøringen de fremmer, en bevisstgjøring som er essensiell i behandlingen av egne informanter, samt deres historier. Disse livsløpshistoriene skal ikke brukes i denne avhandlingen, ettersom jeg ønsker at egne informanter fullt og godt skal forme oppgaven, og ikke bare fungere som komplementerende historier for tidligere eksisterende livsløpsintervjuer.

Dermed legger oppgaven til rette for en gjennomføring av egne livsløpsintervju og intervju som primærkilder, hvor disse skal benyttes konsekvent i masteravhandlingen min. Flere av disse intervjuene og livsløpsintervjuene vil bli gjort på det bosniske språk, noe som legger til rekke for at en rekke av disse intervjuene og livsløpsintervjuene skal oversettes fra bosnisk til norsk, da også transkriberes. Dette gjør at man må regne med noe konteksttap i oversettelsen mellom de to språkene, noe jeg som oversetter og transkribent må jobbe rundt på best mulig måte. Viktig er det her å vite hvordan man skal behandle kildene, og ikke bare gjengi de.

For å beskytte og sikre detaljinformasjon til informantene, vil informantenes anonymitet opprettholdes i henhold til NSDs prinsipper. Unntaket angående anonymisering ligger hos informanter som selv ønsker å offentliggjøre personinformasjon, samt offentlige personer som er ytre ambassadører for bosniere i Norge. Avhandlingen vil også legge til rette for fjerning av sensitiv detaljinformasjon, dersom dette blir nødvendig. Som forskere har vi et ansvar overfor menneskene vi skriver om.

Bruk av muntlige kilder omhandler ikke bare villighet til å avgi de ulike intervjuene, men også en vurdering av hva disse kildene nyttes til. Mens enkelte mennesker er ekstroverte og ønsker å fortelle mye om sin egen livssituasjon, er andre mer introverte og private, så ulike intervjustrategier må til for å trekke kunnskap fra disse menneskene. Informantene har også selv valgt om de ønsket å svare på enkelte spørsmål, noe oppgaven har laget rom for. Dette

gjorde viktigheten med en lengre rekke intervjuer essensiell, da en sammenligning mellom flere kilder kan skape en dybde i historien de forteller. Videre ble det også viktig at disse kildene baserte seg på et bredt spekter informant-bakgrunner, da ulike generasjoner, kjønn, alder og sosial status kan påvirke kildetilfanget og resultatene i ulik grad.

Metodiske utfordringer blir her å trekke linjer mellom livsløpshistoriene til menneskene, i håp om å få et innblikk i hvorvidt et bosnisk samfunn vokste frem i Norge etter 1992. Alle har sin egen historie og ulike mennesker og grupper oppfatter integreringen på forskjellige måter, noe som kan gjøre det vanskelig å trekke en slutning basert på datamaterialet. Dermed må oppgaven være objektivt utformet med ulike tilnæringsmåter. Viktig er blant annet evnen til å motivere informanten til å fortsette å greie ut om egen fortid. Dette krever en evne til å holde samtalen i gang ved hjelp av et oppmuntrende kroppsspråk, samt holde intervjuet i live ved bruk motiverende respons og turtaking.

Oppgaven må også lage rom for andre typer kontingenser, og unngå fenomenet Hans-Georg Gadamer kaller for *mistankens hermeneutikk*. Innforstått i begrepet ligger tanken om at man går til en kilde, med forventning at den er sann, samt at den viser til en helhet, noe kilder ikke nødvendigvis gjør.⁶⁸ Det er dermed å ta med en kritisk tilnærming til informant-intervjuene, i forsøket på å kontekstualisere og forstå de. Viktig er det her å bemerke seg at hermeneutikk bygger å fortolke for å forstå, ikke for å felle dom.⁶⁹

Perspektivet til Gadamer ligger tett opp mot kildekritikk og følelser, da disse kan være uklare å tolke i de muntlige kildene i avskriftsform, som er en så sentral del av oppgaven. Dermed er det viktig å ikke være kritisk over personenes handlemønster i intervjuene, men heller bevisst over ulike tilnærminger personen kan ha til deg og spørsmålene intervjuet stiller. Det handler om å ha en kildetolkende, - og ikke kildekritisk tilnærming til innsamlede kilder.

Dette gjør det viktig å være bevisst på ulike aktørfølelser, samt hvordan disse kan påvirke intervju. Oppgaven må ta hensyn til en mulig *kognitiv dissonans*, hvor oppgavens informanter muligens vil endre egne tanker og verdier, i et forsøk på å rasjonalisere og rettfærdiggjøre egen fortid og egne handlinger.⁷⁰ Spesielt er dette synlig i øyeblikk hvor informantene er emosjonelle og sårbare. Slike følelser er ofte vanskelige å ta hensyn til for historikeren, da de

---

⁶⁸ Myhre 2014: s. 27.

⁶⁹ Myhre 2014: s. 19.

⁷⁰ Dalsklev, Madeleine & Karen Einmot. (2014). *En tankevekkende studie av kognitiv dissonans*. Hentet fra: <https://psykologisk.no/2014/08/en-studie-av-kognitiv-dissonans/>

er så ustabile og uberegnelige.⁷¹ De er en sentral del av historien, og kan påvirke en person på mange måter. Dermed må man i arbeidet med et så følelsesladet felt som krig og integrering, være beredt på at disse vil påvirke de mange kildene oppgavene vil basere seg på. Dette gjelder særlig ettersom grunnlaget til prosjektet, baserer seg på livsløpsintervjuer. Til tross for dette er det viktig å påpeke at en emosjonell tilnærming ikke nødvendigvis betyr at man opptrer irrasjonelt, noe som igjen fremskynder et fokus på kildebevissthet- og ikke kildekritikk. Fornuft og følelser er ikke klare motsetninger.⁷²

1.6. Informantenes bakgrunn

Sammensettingen av den bosniske innvandrerbefolkningen i Norge består i større grad av eldre mennesker, og viser dermed ikke en like stor andel av yngre generasjoner som det er i mange andre flyktninggrupper.⁷³ En sammenligning av foreldre- og barnegenerasjonen vil deretter bli et fokuspunkt i denne oppgaven, nettopp for å tilsette en viktig side ved den bosniske innvandrergruppen i Norge. Dette skal bli gjort ved at fire av livsløpsinformantene i oppgaven som selv er flyktninger fra krigen i Bosnia fra 1992 til 1995, skal brukes som ressurser. To av disse er eldre informanter i 50-årsalderen, mens de to resterende er informanter som kom til Norge som barn på to og fem år.⁷⁴

Av de ulike informantene, er således seks av de ti livsløpsinformantene yngre informanter født i Norge. Disse er da førstegenerasjons nordmenn med to bosniske foreldre født utenlands, hvor deres historie skal være kjernen i denne oppgaven. Grunnen til at oppgaven bygger på ti livsløpsinformanter, er at avhandlingen fant et metningspunkt i ti ferdigstilte livsløpsintervju. Dette metningspunktet ble satt etter at flere av informantene begynte å fortelle samme historier i sine beretninger. Mengden av ny informasjon sank.

Av hensyn til personvern, er alle informantene som har berettet om sitt livsløp blitt anonymiserte. Alt sensitivt materiale som kan røpe identiteten til informantene vil også bli fjernet. Alder og kjønn skal tas med, såfremt disse ikke avslører identiteten til informantene.

---

⁷¹ Myhre 2014: s. 185.

⁷² Myhre 2014: s. 186.

⁷³ Henriksen, Kristin. (2017). "Fakta om 18 innvandrergrupper i Norge". s. 84. Hentet fra: https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200729/rapp_200729.pdf

⁷⁴ Begge alderspar her, har vekslinger i kjønn, slik at hver gruppe har 1 mann og 1 kvinne representert.

Videre vil kjønn og alder være viktig som utgangspunkt for de ulike livsløpsintervjuene, da disse kan være ressurser gjennom sine gitte verdier.

Disse ti livsløpsintervjuene skal koples med intervju fra fire ulike bidragsytere, hvor tre av intervjuobjektene vil refereres til med navn. Disse tre vil kunne bli gjenkjent med navn, ettersom de har en viktig offentlige status blant bosniere i Norge, hvor deres navn og utsagn vil benyttes på en etisk god og forsvarlig måte. Årsaken til at disse navnene vil benyttes er at de selv har samtykket til dette, men også fordi deres status er viktig for en skildring av et bosnisk samfunn i Norge. Ved å benytte meg av deres fulle navn, vil jeg også skjerme andre mennesker som er involvert i samme type arbeid som disse informantene.

Den siste bidragsyteren er en yngre mann fra Sarajevo i Bosnia-Hercegovina, som ønsker å immigrere til Norge på bakgrunn av arbeid og de livsmulighetene Norge fremmer. Dette har han kjempet for i flere år. For å sikre hans anonymitet, vil vedkommende i denne avhandlingen refereres til som Emir Lulić. Hans historie skal brukes for å illustrere et dagsaktuelt innvandrerscenario og et foreliggende ønske om å migrere til Norge. Står dette ønsket om å bosette seg i Norge fortsatt sterkt i dag?

Helt avslutningsvis er det flere moment som må fastsettes i forståelsen av de ulike informantene. Først og fremst må man påpeke at et selektivt utvalg har blitt gjort fra min side, hvor en diversitet mellom bidragsyterne var et interessepunkt i oppgaven. For å finne frem til dette har jeg i min sortert utvalget mitt heterogent etter bosted i Norge, ferieopphold og opprinnelsessted i Bosnia, kjønn, alder og sosial status. Informantene er i denne avhandlingen vekslers i en alder mellom 18 og 52 år. Årsaken til at jeg ikke har tatt med informanter under 18 år, er at jeg gjennom mitt ansvar som forsker, ikke ønsker å sette barn og ungdom i en rolle som formidlere av personsensitivt materiale.

Det er viktig å påpeke at det finnes et meget homogent utgangspunkt som fellespunkt for informantene; samtlige av informantene stammer fra en muslimsk opprinnelse. Denne likheten kommer jo fra; det faktum at mesteparten av flyktninggruppen som flyktet fra den etniske rensningen i Bosnia fra 1992 til 1995 hadde en muslimsk trosretning, eller ble sett på som bærere av muslimske verdier av andre. Som vi kommer til å se i kapittel 3, er religionstilhørighet en essensiell del av den nasjonale identitetsfølelsen hos mennesker fra Balkan.⁷⁵ Dermed blir det innforstått at tanken om et bosnisk nettverk, miljø eller samfunn, vil

---

⁷⁵ Mønnesland, Svein. (2006). *Før Jugoslavia og etter*. (5. Utgave). Oslo: Sypress Forlag. s. 117.

bli begrenset av denne faktoren. Termen bosnier vil i den forstand vise til alle bosniske innvandrere i Norge etter 1992, uten at denne religiøse homogeniteten nødvendigvis representerer den bosniske landegruppen globalt, og særlig i Bosnia. Det vil være mulig å ta for seg et bosnisk-ortodoks og bosnisk-katolsk samfunn i Norge, men dette er en masteravhandling/doktorgrad i seg selv, og ikke tema i denne oppgaven.

Som en konkluderende bemerkning er det viktig å klarlegge at bidragene til samtlige av informantene i oppgaven, vil bli behandlet i henhold til prinsippene til Norsk senter for forskningsdata (NSD).

1.7. Disponering av oppgaven

Dette kapittelet har gitt en presentasjon av emnet og en presentasjon av min problemstilling. Her har rammeverket for oppgaven blitt satt, ved hjelp av metode, kildehåndtering, avgrensning og presisering av fokusområder, samt informantenes bakgrunn. Kapittelet har også tatt for seg de bosniske flyktingenes møte med det ukjente Norge, samt hva som skjedde under krigen i Bosnia fra 1992 til 1995. For å kunne forstå de etniske skillelinjene på Balkan, må man se på Bosnias historiske belegg. Dette er også viktig for å kunne trekke røde historiske linjer, og skal gjøres i kapittel 2. Denne historiske utformingen må ses i lys av temaene etnisitet og identitet, som sammen med diaspora er hovedtemaer i kapittel 3. Dette er særlig viktig da Bosnia er multikulturelt, og en fastsettelse av etnisitet og identitet er viktige for å forstå menneskegruppen som stammer fra området. Det neste kapittel, kapittel 4, tar for seg fremveksten av organisasjoner og institusjoner i lys av samfunnsbegreper. Dette kapittelet er grunnleggende for å forstå hvorvidt et bosnisk samfunn vokser frem i Norge. Her er teoriene om *samfunnsdeltakelse* og *samfunnsmessighet* spesielt sentrale. Videre vil kapittel 5 ta for seg kulturelle og litterære utgangspunkt, samt en offentlighet blant bosniere i Norge, da disse er viktige for å forstå kulturell tilhørighet og integrering på et høyere plan. Etterfulgt vil kapittel 6 og 7 omhandle relasjoner til Norge og relasjoner til Bosnia, hvor informantene spiller en sentral rolle i disse kapitlene. Relasjonene er viktige å se på, da de kan fortelle noe om tilhørighet og integrering. Det konkluderende kapittel (8) vil samle tråder fra min studie, og svare på viktige spørsmål som oppgaven underveis stiller. Et hovedmoment i oppgaven skal ligge på hvilken særart den bosniske innvandrerguppen i Norge har, noe som blant annet skal besvares i dette kapittelet. Avslutningsvis vil også kapittelet gi en pekepinn på områder som kan studeres videre.

Kapittel 2. En historisk fremstilling som utgangspunkt for den bosniske innvandrerggruppen i Norge

Vi kom fra konsentrasjonsleirer,
vi kom fra beleirete og ødelagte byer, drevet ut av våre hjem, fysisk såret, mentalt ødelagte...
Vi kom, slik enhver klarte.
Gjennom UNHCR, som såkalte kvoteflyktninger,
fordi internasjonale kvoteordninger ble oppnådde -
antall flyktninger fra BIH (Bosna i Hercegovina) som enkelte stater skulle ta mot.
Vi kom i busser, fly, biler,
lovlig og ulovlig.
Vi kom til Europas nord,
og vi hadde ingen anelse hvor vi skulle ...⁷⁶

Diktet refererer til en virkelighet som bosnjaker møtte under flukten fra grusomhetene og ødeleggelsene i hjemlandet, Bosnia-Hercegovina. De hadde forlatt alle sine eiendeler og sine nærmeste, i håp om en bedre hverdag for seg og sine. For mange ble etableringen i fredelige Norge fryktelig vanskelig, da de ble maktesløse til å hjelpe sine nærmeste i hjemlandet sitt. Mange ønsket seg tilbake.

For mange mennesker viser diktet til en meget reell virkelighetsoppfatning, en virkelighetsoppfatning nokså uvirkelig for de fleste nordmenn. Historien til disse menneskene, og historien til etterkommerne av disse menneskene er fortellinger som ikke må bli glemt; en historie som ikke kan tillates å bli glemt!

2.1. Bosnia-Hercegovina, et multikulturelt konglomerat

I hjertet av Sør-Europa ligger et land formet av historiens vindkast. Med sin geografiske beliggenhet, var området et skjæringspunkt mellom østlig og vestlig kristendom, samt mellom kristendom og islam.⁷⁷ I dag er skillelinjene fortsatt tydelige, mest synlige i områdets multikulturelle befolkning. En folketelling 30. juni 2016 viste til en heterogen befolkning,

---

⁷⁶ «Dolazili smo iz logora, /dolazili smo iz opkoljenih i razorenih gradova,/protjerani iz svojih domova,/ranjeni fizički, duševno razoreni.../Dolazili smo, kako je ko mogao./Posredstvom UNHCR-a, kao takozvane kvota izbjeglice, /jer su postignuti međunarodni dogovori o kvotama/- broju izbjeglica iz BIH koje će pojedine zemlje primati./Dolazili smo autobusima, avionima, automobilima,/legalno i ilegalno./Dolazili smo na evropski Sjever,/a da pojma nismo imali gdje dolazimo...» Et bosnisk dikt hentet fra: Tašić, Dževad. (2010). “Tragovi o nama, prvoj generaciji Bosanaca i Hercegovaca u Skandinaviji”. Mysen: Bosniske Post AS. s. 6.

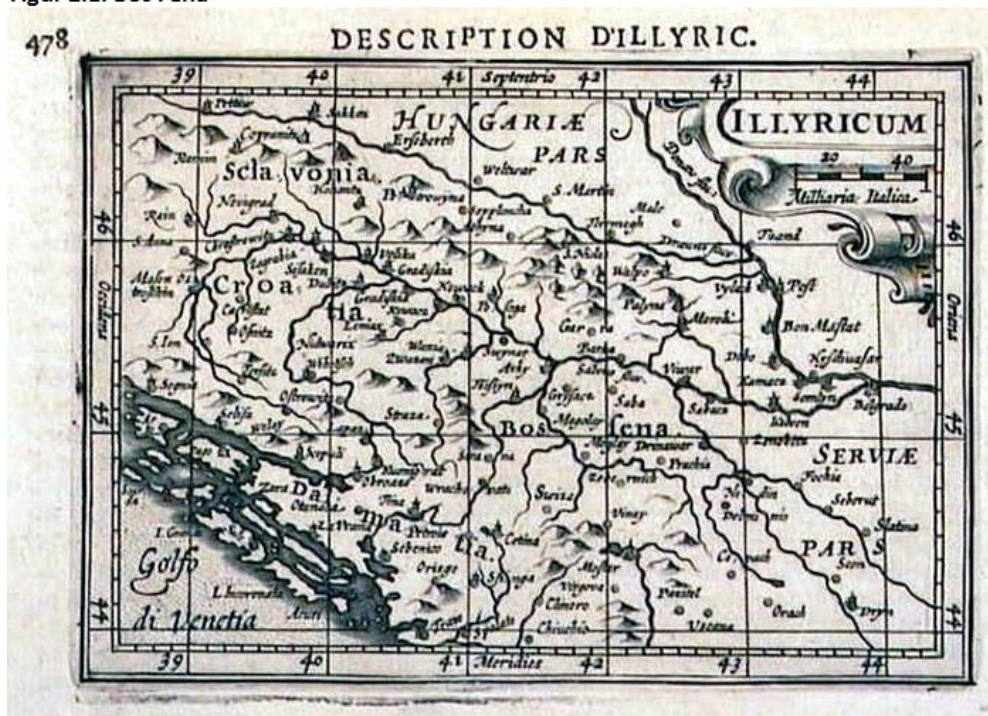
⁷⁷ Mønnesland, Svein. (1994). *Bosnia-Hercegovina*. Oslo: Sypress Forlag. S. 21.

hvor 50,11% identifiserte seg som bosnjaker, 15,45% som kroater, og 30,87% som serbere. 0,77% erklærte seg som ingen av de tre dominerende etnisitetene, mens de resterende 2,8% tilhørte andre nasjonaliteter.⁷⁸

De tidligste historiske opplysningene knyttet til et befolket Bosnia, stammer helt tilbake til *illyrernes* tid, en samling av stammer som dekket det moderne Jugoslavia og Albania.⁷⁹

Illyrerne kalte området for *Bos Fena*.⁸⁰ Arkeologisk materiale fra flere funnsteder, viser til at de illyriske stammene var bønder, som spesialiserte seg i drift av sauer, griser og geiter. Ved fremveksten av Romerriket, ble området i det første og andre århundret før Kristus bosatt av andre folkegrupper, før romerne tok fullstendig kontroll over området i år 9 A.D.⁸¹ Under romerne ble Bosnia dekket av romerske bosetninger, og dermed vokste også de første veiene i området som under romersk innflytelse hadde blitt endret til *Bosna*.⁸² Under romersk innflytelse fikk kristendommen fotfeste i området, etter keiser Konstantins berømte religiøse åpenbaring på 300-tallet. På figur 2.1, illustreres dette området som illyrerne kalte Bos Fena.

Figur 2.1. Bos Fena

Illustrasjonen er hentet fra: <http://www.camo.ch/iliricum.htm>

⁷⁸ Draškić, Linda. (2016). "Rezultati popisa stanovništva: U BiH živi 50,11% Bošnjaka, 15,43% Hrvata te Srba 30,78%". Hentet fra: <http://www.vecernji.hr/svijet/cekalo-se-25-godine-na-objavu-rezultata-popisa-stanovnistva-u-bih-ovo-su-prvi-sluzbeni-podaci-nakon-25-godina-1095916>

⁷⁹ Malcolm 2002: s. 2.

⁸⁰ Čamo, Hamdo. (ukjent). "KRATKA HISTORIJA BOSNE I HERCEGOVINE". Hentet fra: http://www.camo.ch/kratka_historija_bih.htm

⁸¹ Malcolm 2002: s. 2.

⁸² Under romersk innflytelse, går navnet på territoriet fra *Bos Fena* til *Bosna*. Landet får navnet sitt etter elven som lå i omdæet, som også het Bosna. Begrepet *Hercegovina* blir ikke brukt før det osmanske okkuperer området mot slutten av moderne regning av middelalderen.

Allerede i middelalderen fantes det tre dominerende trosretninger i romernes «Bosna»; En katolsk kristendom, en ortodoks kristendom, samt en bogomilsk trosretning.⁸³ Til tross for at den offisielle katolske og ortodokse kirken erklærte den bogomilske trosretningen som kjetteri, delte majoriteten av befolkningen i Bosnia denne bogomilske, paternalistiske overbevisningen. Middelalderske Bosnia var i liket med flertallet av europeiske land, hierarkisk ordnet etter en føydalistisk samfunnsstruktur, hvor en *Ban* (senere *kralj*=konge) hersket over området.⁸⁴ Vasaller som ofte eide egen jord var oftest i liten grad lojale, da den territorielle makten ga dem stor innflytelse i dette hierarkiet. Særlig merkbart var det at majoriteten av dem påvirket hvem som ble kongens etterfølger.⁸⁵⁸⁶ Denne samfunnsstrukturen bidro til dannelsen av de selvstendige kongerikene Kroatia, Slovenia, Serbia og Bosnia i middelalderen.⁸⁷

Tre herskere stod spesielt sterkt i Bosnias middelalder: Ban Kulin, Ban Stephen Kotromanić, samt kong Stephen Trvtko.⁸⁸ Bosnias statsdannelse hviler på 500 år med immigrasjon av slaviske folkegrupper på 600-tallet, og ble til under Ban Kulins regjeringstid mot slutten av 1200-tallet.⁸⁹ Under Kotromanić hadde Bosnia tilegnet seg *Hum*, dagens Hercegovina. Store territorielle, kulturelle og religiøse endringer skulle befestes i området bare tiår etter Trvtkos styre, etter at Sultan Mehmed II ef. Fatih og hans armé marsjerte mot Bosnia våren 1463.⁹⁰

Ved det osmanske rikets inntog blir også navnet Hercegovina brukt for området *Hum/Zahumje*. Dette er første gang i tilnavnet Hercegovina begynner å bli brukt for å navnsette det sørlige området.⁹¹ Til tross for dette er det i dag vanlig å kalle områdets beboere for bosniere, noe som stammer helt tilbake til områdets høymiddelalderhistorie, hvor befolkningen ble kalt *Bošnjani*.⁹²

---

⁸³ Čamo, Hamdo. (ukjent). “KRATKA HISTORIJA BOSNE I HERCEGOVINE”.

⁸⁴ Čamo, Hamdo. (ukjent). “HISTORIJA SREDNJOVJEKOVNE BOSNE I HERCEGOVINE”. Hentet fra: <http://www.camo.ch/srvjekovnabh.htm>

⁸⁵ Malcolm 2002: s. 13.

⁸⁶ Dette forklarer i stor grad den persistente ustabiliteten i middelalderens Bosnia.

⁸⁷ Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. (ukjent). *Bosnia*. Hentet fra: <http://www.folkemord.no/Bosnia/5285/5756>

⁸⁸ Regjeringstid for de ulike herskerne: Ban Kulin, fra 1180- 1204. Ban Stephen Kotromanić, 1322-1353. kong Stephen Trvtko, 1353- 1391.

⁸⁹ Holm-Hansen. (2016).

⁹⁰ Čamo, Hamdo. (ukjent). “KRATKA HISTORIJA BOSNE I HERCEGOVINE”.

⁹¹ Čamo, Hamdo. (ukjent). “KRATKA HISTORIJA BOSNE I HERCEGOVINE”.

⁹² Ordet stammer tilbake til høymiddelalderen, hvor man snakker om Bosna, derav Bošnjani.

Det er viktig å påpeke at 1463 trolig ikke var bosniernes første møte med islam, da muslimsk styre hadde allerede i det 9. århundre blitt etablert i deler av Italia, Hellas og Spania. Kontakt er en ting; masse-konvertering en annen.⁹³ Frem til bogomilene forsvant, sameksisterte hele fem hovedretninger i religionsutøvelsen til menneskene i området; den bogomilske-, den islamske-, den katolske-, den ortodokse- og den jødiske- trosretningen.⁹⁴ Det er få tegn til en utbredt påtvunget islamisering av befolkningen, ei heller emigrering fra andre muslimske land. Tegn viser derimot til at store deler av den bosniske befolkningen konverterte til Islam i en prosess som tok flere århundrer.⁹⁵ I en kommentar fra 1509 påpekte en ortodoks munk at mange ortodokse kristne frivillig hadde gått over til islam.⁹⁶ Islamiseringen er i dag det mest karakteristiske og viktigste trekket ved moderne bosnisk historie,⁹⁷ hvor trosretning og nasjonalitet, som nevnt i kapittel 1, i stor grad står som supplerende til hverandre.⁹⁸

Informant 7, en 52 år gammel mann fra en mindre by i det nordlige Bosnia som var fengslet i to ulike konsentrasjonsleirer under krigen i Bosnia-Hercegovina i 1992-1995, deler sine erfaringer rundt den religiøse undertrykkelsen, på en svært sterk og virkelighetsnær måte:

Under krigen kalte de [serberne] oss for tyrkere. De spyttet på oss, kalte oss tyrkere, sa at tiden hadde kommet for å hevne seg. De mente at vi var tyrkere ettersom vi var muslimer så de sparket oss, maltrakterte oss. Mye rart skjedde, ikke at jeg vil gå inn på de vulgære hendelsene, men jeg så alt med mine egne, mine egne øyer. Foran meg så jeg på en gutt, en yngre gutt, som ble sparket, jeg kommer aldri til å glemme dette.⁹⁹

Sitatet viser til en religiøs følsomhet, hvor enkeltaktører kan vise aggressive tendenser i behandlingen av andre mennesker, hvor nasjonaliteter og etnisk opprinnelse kan brukes som et skjellsord, en form for umenneskeligjøring. Dette understreker viktigheten av historie som bakteppe på området, samt hvor følsomt nasjonalitet og religion som emne kan være for mange. Helt tilbake til tyrkernes bosetting av Bosnia, ble bosniere kalt for tyrkere, ettersom de hadde akseptert den tyrkiske troen.¹⁰⁰ En historisk begrunnelse for et hat som varer i flere

---

⁹³ Malcolm 2002: S. 51.

⁹⁴ Čamo, Hamdo. (ukjent). "KRATKA HISTORIJA BOSNE I HERCEGOVINE".

⁹⁵ Malcolm 2002: s. 54.

⁹⁶ Malcolm 2002: s. 53.

⁹⁷ Malcolm 2002: s. 51.

⁹⁸ Mønnesland 2006: s. 17.

⁹⁹ Oversatt fra informant 7, som uttrykket seg i livsløpsintervjuet på det bosniske språk. På det bosniske språk sa han følgende: «Za vrijeme rata zvali su nas turci. Pljuvali su na nas, govorili da som turci, da je došlo vrijeme da nam vrata. Mislili da smo turci gdje som muslimani pa su nas šutali, maltretirali. Svašta je bilo sad da ne pričam previše vulgarno, ali sam sve vidio s svojiim, svojim očima. Ispred mene sam gledao kako su šutali jednog momka, mlađeg momka, nikada to neću zaboraviti.»

¹⁰⁰ Mønnesland 1994: s. 22.

århundrer er vanskelig å forstå. Trolig handler det om en gjenfremkalling av gammelt hat og historiens urett, for å legitimere egne umoralske handlinger.

Et av hovedmomentene for en slik rettfærdiggjøring stammer trolig tilbake til tyrkernes retrett over Kosovosletten i 1389, hvor et slag mellom en allianse av balkanske styrker og osmanere fant sted. Til tross for at slaget endte i serbisk nederlag, senere også i fall av den middelalderske serbiske stat, døde den osmanske sultanen Murad I i hendene på den serbiske adelsmannen Miloš Oblić i kampen.¹⁰¹ Hendelsene på Kosovosletten står i ettertid som et viktig symbol på utviklingen av en serbisk identitet, i tillegg til en voldsom nasjonalisme, en nasjonalisme som fikk utspill på Balkan på 90-tallet.¹⁰² Bevisstheten rundt osmansk styre var en sentral del av talen til Serbias president Slobodan Milošević på Gazimestan i 1989, hvor han beretter om hendelsen som en sentral del av Serbias historie; en historie som serbere må være stolte av; «(...) det er et symbol på heltemot. Til hendelsen er det blitt dedikert sanger, spill, litteratur og historie.»¹⁰³ ¹⁰⁴ Denne nasjonalismen ble ikke skapt i 1989, men fikk gjennom talen til Milošević en gjenopplivning dette året.

I Berlin-kongressen i 1878 tok historien på Balkan en brå vending. På det historisk-uroelige området, ble det i 1878 tatt et fredsinitiativ som hadde formål om å forebygge fremveksten av en regional supermakt i området.¹⁰⁵ I traktaten fikk Østerrike-Ungarn mandat til å styre over Bosnia og Hercegovina, noe som førte til massive demonstrasjoner i juli 1878.¹⁰⁶ Og til tross for at oppstarten av første verdenskrig baserte seg på mangfoldige årsaker, startet krigen i 1914 som direkte følge av attentatet Gavrilo Princip utførte på den Østerrike-Ungarske kronprinsen Franz Ferdinand og hertuginne Sophie i Sarajevo, Bosnias nåværende hovedstad.¹⁰⁷ Historikere er fortsatt uenige i om det var serbisk nasjonalisme eller jugoslavisme, som var bakgrunnen for attentatet.¹⁰⁸ Sikkert var det hvert fall at det serbiske kongedømmet ble sett som ansvarlig for mordet, parallelt med at bosniere demonstrerte og lagde opptøyer, noe som resulterte i ødeleggelsen av serbisk-eide-eiendommer.¹⁰⁹

---

¹⁰¹ The Editors of Encyclopedia Britannica. (2011). "Battle of Kosovo". Hentet fra: <https://global.britannica.com/event/Battle-of-Kosovo-1389-Balkans>

¹⁰² Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. (ukjent). "Bosnia".

¹⁰³ «(...) to je simbol junaštva. Njemu su posvećene pesme, igre, literatura, i istorija».

¹⁰⁴ Drkucalo2. (2011). "Celi govor Slobodana Miloševića na Gazimestanu 1989". Hentet fra: https://www.youtube.com/watch?v=vdU6ngDhrAA&ab_channel=drkucalo2

¹⁰⁵ Iskenderov, Petar. (2013). "Berlinski kongres, prva „balkanizacija"". Hentet fra: https://hr.rbth.com/politics/2013/07/29/berlinski_kongres_prva_balkanizacija_21063

¹⁰⁶ Čamo, Hamdo. (ukjent). "KRATKA HISTORIJA BOSNE I HERCEGOVINE".

¹⁰⁷ Čamo, Hamdo. (ukjent). "KRATKA HISTORIJA BOSNE I HERCEGOVINE".

¹⁰⁸ Malcom (2002): s. 156.

¹⁰⁹ Malcolm (2002). S. 156.

Fra 1914 til 1918, herjet første verdenskrig over Balkan. Ved krigens slutt ble Jugoslavia opprettet 1. desember 1918 under navnet «Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca».¹¹⁰ Nok en gang viste historien at den beste måten å beskytte seg mot ytre fiender, er å stå samlet. Tross faktumet at Bosnia ikke ble inkludert i navnet til det nye kongedømmet, mistet ikke Bosnia sin statstittel.¹¹¹ Fra 1910 til 1921 hadde Bosnia gjennomgått et demografisk tap på rundt 300 000 bosniere, ikke bare som følge av krigen, men også på grunn av emigrering og et etnisk hat mellom bosniske serbere og muslimer.¹¹² I 1929 bytter «Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca» navn til «Jugoslavia», samtidig som Bosnia for første gang på 400 år hadde blitt oppdelt blant kroatene, serberne og montenegrinene.¹¹³

Det tok hele 16 år før man kom til en løsning hvor Bosnia ville fortsette å eksistere.¹¹⁴ Ikke før slutten av andre verdenskrig ble denne løsningen presentert. Krigen førte til tap av 75 000 muslimske bosniske menneskeliv, men konfliktene på området var ikke ferdige.¹¹⁵ I oppstarten av Josip Broz *Tito* sitt kommunistiske Jugoslavia, ble over 250 000 mennesker drept ved massehenrettelser, hvor dødsmarsjer og konsentrasjonsleirer var populære strategier.¹¹⁶ De henrettede var både anti-partisanske styrker, og den assosierte sivilbefolkningen, som ifølge Tito og hans tilhengere hadde «sviket» sitt eget moderland.

Frem til Titos død i 1980, fantes det vedvarende problemer med den jugoslaviske samfunnsstrukturen. Fraværet av en legitimitet i den politiske strukturen var åpenbar, hvor de ulike delrepublikkene ofte hadde kontrasterende interesser. I lys av dette politiske fraværet og misnøyen i folkerepublikken, vokste politiske ideer frem, og flere av disse hadde nasjonalistiske ideer som fundament.¹¹⁷ Flere delrepublikker søkte selvstendighet fra Jugoslavia; noe Serbia ikke ønsket. På talen til 600-årsjubileet av kampen på Kosovosletten i 1389, var det klart at Milošević ikke utelukket militante stridigheter, dersom serbiske interesser ikke ble ivaretatte. Spesielt bemerkelsesverdige var de følgende poengene til Milošević under markeringen:

---

¹¹⁰ Berg, Ole T. (2013). "Serbernes, kroatenes og slovenernes kongerike". Hentet fra: <https://snl.no/Jugoslavia>

¹¹¹ Čamo, Hamdo. (ukjent). "KRATKA HISTORIJA BOSNE I HERCEGOVINE".

¹¹² Malcolm 2002: s. 163.

¹¹³ Malcolm 2002: s. 169.

¹¹⁴ Malcolm 2002: s. 192.

¹¹⁵ Malcolm 2002: s. 192.

¹¹⁶ Malcolm 2002: s. 193.

¹¹⁷ Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. (ukjent). "Bosnia".

«Sosialismen som et progressivt og rettferdig demokratisk fellesskap, burde spesielt ikke tillate at mennesker deler seg nasjonalistisk og religiøst.»¹¹⁸ Videre fremmer Milošević sine tanker også på følgende vis: «(...) seks århundrer senere, i dag, igjen er vi i slag og i forkjøpet av slag. De er ikke væpnede, selv om slike [stridigheter] ikke kan utelukkes.»^{119 120}

Truslene til Milošević var ikke tomme, og i 1991 eskalerte en konflikt som bredte seg over alle de tidligere republikkene i Jugoslavia, innledningsvis med en tidagers invasjon av Slovenia. I 1992 fikk krigen innpass i Bosnia og Hercegovina, en konflikt som den dag i dag rammer landet i markant grad. Som nevnt i kapittel 1 er krigens etterheng tydelig og synlig i lys av Dayton-avtalen i 1995, hvor landet ble delt inn i to enheter: en serbisk republikk, og en bosnisk føderasjon.¹²¹ På et globalt nivå er konflikten trolig mest synlig i flyktningkrisen i krigens etterspor.

2.2. Bosniere i Norge

Ved inngangen av 2016, bodde over 199 400 personer med lovlig flyktningstatus i Norge, fra et bredt register av 169 forskjellige land.¹²² Hele 29% av alle innvandrere i Norge var flyktninger, hvorav flyktningene i sin helhet utgjorde 3,8% prosent av landets innbyggertall.¹²³ I 2007 bestod den bosniske innvandrergruppen i Norge av over 90% mennesker med flyktningbakgrunn;¹²⁴ et svært høyt tall i relasjon til andre innvandrergrupper i Norge. Disse menneskene flyktet for å komme til en tryggere og mer sikker hverdag.

---

¹¹⁸ «Socializam kao progresivno i pravedno demokratsko društvo, pogotovo ne bi smeo da dopusti da se ljudi dele nacionalno i verski».

¹¹⁹ «(...) šest vekova kasnije, danas, opet smo pred bitkama i u bitkama. One nisu oružane, mada ni takve još nisu isključene».

¹²⁰ Drkucalo2. (2011).

¹²¹ Holm-Hansen, Jørn. (2014). «Republika Srpska – del av Bosnia-Hercegovina». (2014). Hentet fra: https://snl.no/Republika_Srpska%2Fdel_av_Bosnia-Hercegovina

¹²² Statistisk Sentralbyrå. (2016). «Innvandrere etter innvandringsgrunn, 1. Januar 2016». Hentet fra: <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvgrunn/aar-flyktningbakgrunn/2016-06-17>

¹²³ Statistisk Sentralbyrå. (2016). «Innvandrere etter innvandringsgrunn, 1. Januar 2016».

¹²⁴ Henriksen 2007: S. 29.

Flyktningkrisen på 1990-tallet resulterte i mer enn 2 millioner mennesker på flukt fra det krigsherjede Bosnia-Hercegovina.¹²⁵ 14 000 av disse menneskene flyktet til Norge,¹²⁶ hvor i løpet av krigens to første år, kom hele 13 000 flyktninger til Norge.¹²⁷

I et forsøk på å avbilde og berette bosnieres historie i Norge, er det viktig å få et grep over antall mennesker med innvandringsbakgrunn fra Bosnia-Hercegovina. Tallene i denne avhandlingen tar utelukkende for seg tall etter at Bosnia-Hercegovina ble selvstendig i 1992, ettersom innvandrere før dette hadde jugoslaviske pass, og ble referert til som jugoslavere.¹²⁸ Dermed vil de heller ikke representere den bosniske innvandergruppen i Norge på en forsvarlig og fruktbar måte, da de ikke kan defineres som bosniere, til tross for at de muligens i etterkant av oppløsningen av Jugoslavia, vil identifisere seg selv som dette.

Samlet viser tall til 17 400 mennesker med innvandringsbakgrunn fra Bosnia-Hercegovina, noe som gjør bosniere til den syttende største innvandringsgruppen i Norge.¹²⁹ Av disse 17 400 er omkring 13 500 mennesker førstegenerasjons innvandrere med flyktningbakgrunn, mens 2900 barn har blitt født i Norge av to bosniske foreldre, og regnes dermed som førstegenerasjons nordmenn.¹³⁰ I etterkant av krigen i Bosnia har det også immigrert i underkant av 2000 bosniere til Norge, med ulikt immigreringsgrunnlag.¹³¹ Spesielt er dette mennesker som søker arbeidstillatelse, eller som kommer på bakgrunn av giftermål. Illustrert i følgende diagram, er en oversikt over innvandring, utvandring og nettoinnvandring av bosniske statsborgere i Norge.¹³²

---

¹²⁵ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 15.

¹²⁶ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 15.

¹²⁷ Brekke, Jan-Paul. (2014). "Tilbakevending fra Norge. Historikk, omfang og videreutvikling 2002-2013". s. 17. Hentet fra: https://www.udi.no/globalassets/global/forskning-fou_i/retur/tilbakevending-fra-norge.pdf

¹²⁸ Henriksen 2007: S. 85.

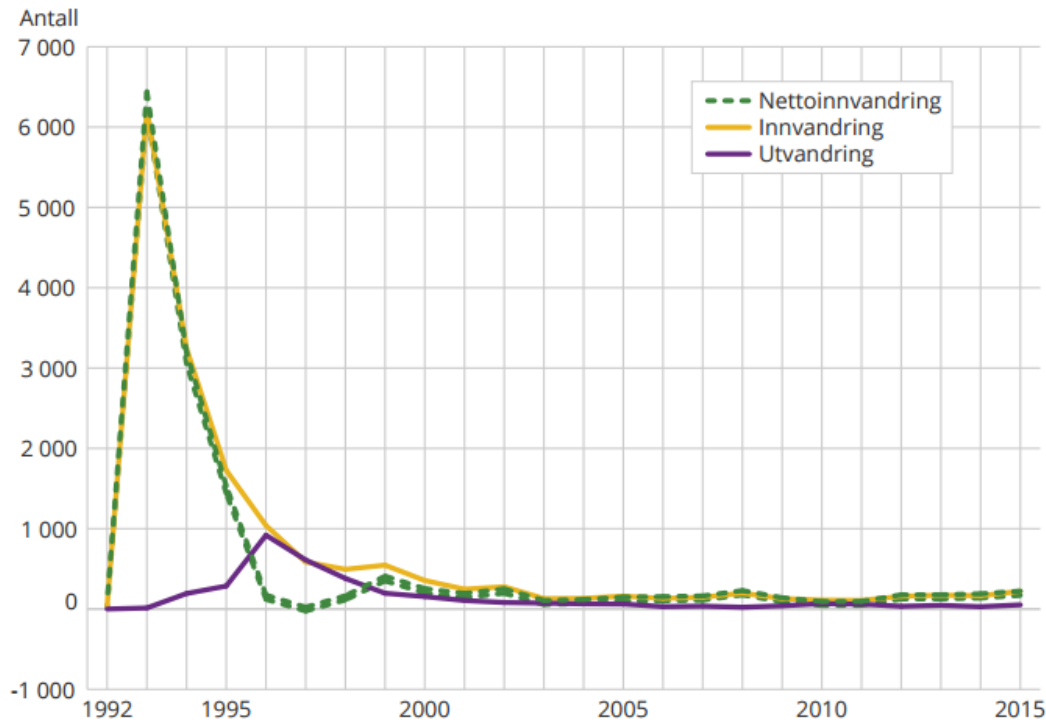
¹²⁹ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 16.

¹³⁰ Et felles kriterium for den bosniske innvandrerbefolkningen, er at alle innvandergruppene må ha foreldre og besteforeldre som ikke er født i Norge. Mens en førstegangsinnvandrer på et tidspunkt innvandret til Norge, kan en person født i Norge fortsatt være en del av innvandrerbefolkningen, dersom personen innfrir dette kravet. Statistisk Sentralbyrå. (2007). "Fakta om 18 innvandergrupper i Norge". s. 26.

¹³¹ Statistisk Sentralbyrå. "Bosniere - integreringsvinnere?". (2016). s. 16.

¹³² Statistisk Sentralbyrå. "Bosniere - integreringsvinnere?". (2016). s. 15.

Figur 2.2. Innvandring, utvandring og nettoinnvandring av bosniske statsborgere i Norge

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

I 2007 var det 620 personer født i Norge med en norskfødt forelder og en forelder fra dagens Bosnia-Hercegovina. Etersom man må være etterkommer av to foreldre født utenfor norske riksgrenser for å være en del av innvandrerbefolkningen, ville ikke disse være en del av denne masteravhandlingen.¹³³ Deres historie er i seg selv interessant, men vil ikke brukes i denne avhandlingen, ettersom fokusområdet ligger hos mennesker med innvandrerbakgrunn.

Som tidligere nevnt, var det stor tvil blant norske myndigheter vedvarende behandlingen av bosniske flyktninger på norsk jord. I parallellsatsingen på integrering og repatriering, ønsket norske myndigheter at den bosniske gruppen skulle reise hjem, frivillig eller ufrivillig.¹³⁴ Hvis det var fred i Bosnia, ønsket de norske myndighetene at den bosniske gruppen skulle reise hjem. Helt frem til 2002 var dette en sentral del av tilbakevendingsdiskusjonen blant norske myndigheter.¹³⁵ For bosnieres del ble trusselen om uunngåelig tvungen repatriering allerede fjernet i 1996. Selv om trusselen ikke var gjeldende for bosnierne lenger, ga norske myndigheter en støtte på 15 000 norske kroner til de som valgte denne løsningen. Dette skulle fungere som hjelp for den enkelte i overgangsfasen sin,¹³⁶ hvor menneskene selv måtte

¹³³ Henriksen 2007: s. 84.

¹³⁴ Henriksen 2007: s. 17.

¹³⁵ Henriksen 2007: s. 17.

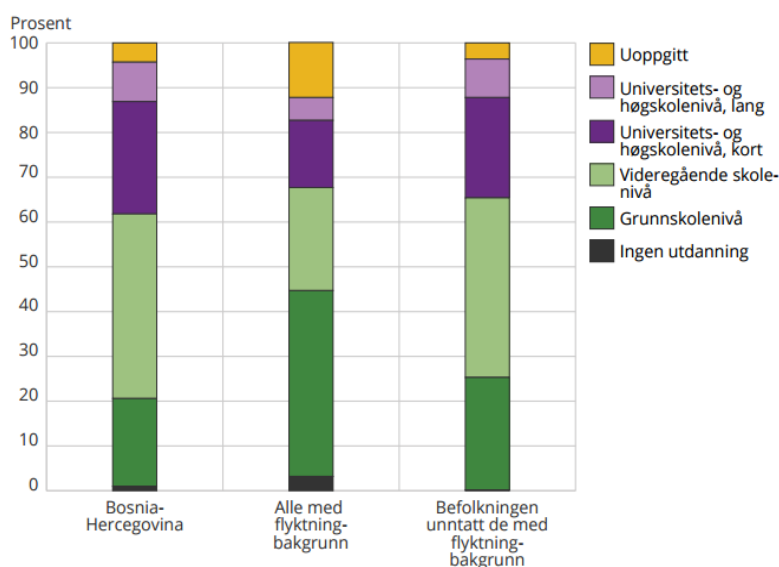
¹³⁶ Henriksen 2007: S. 17.

overveie kostnad mot gevinst, i denne kjente *push-pull* teorien mange migrasjonsforskere er så opptatte av.¹³⁷ For mange var ønsket om å dra tilbake stort nok, og hele 1500 bosniske statsborgere returnerte fra Norge i løpet av 1996 og 1997.¹³⁸ Etter 1997 har derimot både innvandringen til Norge og utvandringen fra landet vært lav.¹³⁹ Fra januar 2002 til september 2013 har kun 143 bosniere tilbakevendt fra Norge til Bosnia, hvorav alene 70 av disse reiste i 2002 og 2003.¹⁴⁰

For de som ble i Norge, viser statistikk til en meget vellykket integrering på det sosioøkonomiske plan. 35% av bosniere i Norge har høyere utdanning, mot 32% i den norske befolkningen generelt.¹⁴¹¹⁴² I en rapport Statistisk Sentralbyrå (SSB) utga i 2007, var høyere utdanning blant førstegangsinnvandrere mellom 19 og 24 mest vanlig blant de med bosnisk opprinnelsesbakgrunn, i en tevling mellom 18 innvandringsgrupper. En oppdatert rapport fra 2016, viser at denne utviklingen er uavbrutt, hvor bosniere skiller seg fra den gjennomsnittlige flyktning, i både høyere andel

mennesker med videregående-, men også høyere utdanning. I en sammenligning mellom utdanningsnivået hos bosniske flyktninger og resten av befolkningen, viser figur 2.3 til et meget høyt utdanningsnivå blant bosniske flyktninger. Figuren viser en forskjell på hele 18 prosent i andelen med utdanning fra videregående skole, og et skille på fulle 14 prosent i andelen i andelen med høyere utdanning; begge i bosnieres favør.¹⁴³

Figur 2.3. Utdanningsnivå blant bosatte personer 16 år og over med flyktningbakgrunn.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Seksjon for utdanningsstatistikk.

¹³⁷ Kjeldstadli, Knut. (2008). *Sammensatte samfunn. Innvandring og inkludering*. Oslo: Pax Forlag AS. s. 42.

¹³⁸ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 16.

¹³⁹ Henriksen 2007: s. 85.

¹⁴⁰ Brekke 2014: s. 79-81.

¹⁴¹ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 15.

¹⁴² Høyere utdanning blir i henhold til SSB klassifisert som universitets- og høyskolenivå, uavhengig om denne er utdanningen er lang- eller kortvarig.

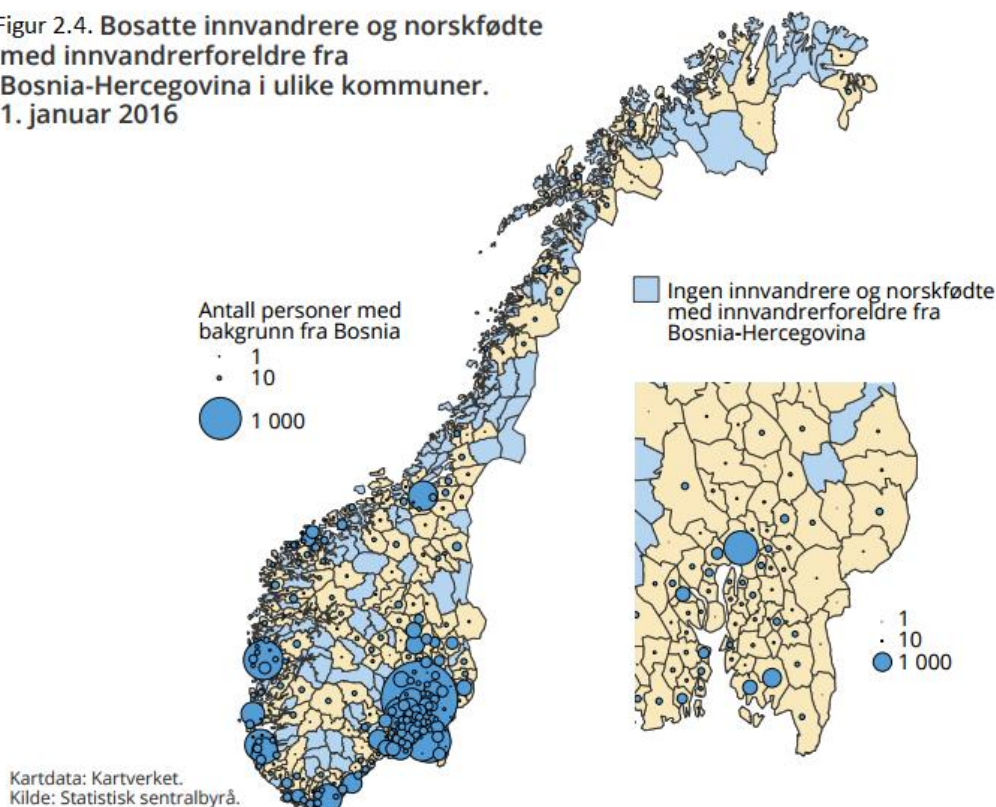
¹⁴³ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 18.

Statistikk viser også til en høy sysselsetting i den bosniske landegruppen i Norge, med få arbeidsledige eller på tiltak. Videre støtter tall om en høy utdanning blant bosniere i landet. Statistikk som støtter disse fremstillingene skal videre fremlegges og drøftes i kapittel 6, da disse er essensielle i relasjonen innvandrerguppen har til Norge.

2.2.1. Bosettingsmønster og boligkarriere

I en offisiell rapport publisert 14. desember 2016 av SSB, viser statistikkene til tre viktige aspekter ved bosettingen av personer med bosnisk innvandrerbakgrunn i Norge. Det første poenget er at bosniere ble bosatte spredt og raskt. Statistikkene viser til en bosetting i hele 278 av landets datidens 428 kommuner.¹⁴⁴ Tydelig var det at oppfordringen til Gunnar Berge fra 1993, angående en spredning av flyktingene i de ulike kommunene, ga utslag.¹⁴⁵ De fleste bosniere som kom i Norge i perioden fra 1992 og 1993, fikk tildelt en bosettingskommune allerede i 1994.¹⁴⁶ Å spre flyktingene så spredt var et overordnet politisk mål, som skulle

Figur 2.4. Bosatte innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Bosnia-Hercegovina i ulike kommuner. 1. januar 2016

¹⁴⁴ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 17.

¹⁴⁵ Brochmann & Tjelmeland 2003: s. 304.

¹⁴⁶ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 17.

forhindre sosial, økonomisk og etnisk segregering.¹⁴⁷ På figur 2.4, ser vi den tydelige diversiteten i immigreringsmønsteret blant bosniere i Norge.¹⁴⁸

Et annet viktig kjennetegn i rapporten «Bosniere - integreringsvinnere?», er hvor stabile bosniere er i bosettingsmønsteret sitt. Når de først har fått et tildelt bosted, er bosniere en immigrantgruppe som flytter relativt lite i forhold til andre innvandrergupper. Dette blir godt gjenspeilet i det faktum at bare 19 prosent av bosnierne er bosatt i Oslo, hvor innvandrere og norskfødte innvandrereforeldre utgjorde hele 32,5% av befolkningen.¹⁴⁹ Høyest konsentrasjon av bosniere i Norge finner man i Sarpsborg, hvor hele 2% av folketallet har bosnisk opprinnelse.¹⁵⁰

Når man så skal ta for seg et bosnisk bosettingsmønster i Norge, er det lite en kan si utover dette at bosniere bosetter seg raskt og spredt, og at landegruppen også blir boende på samme sted over lengre perioder.¹⁵¹ Ser man dette opp mot informant-uttalelsene, er det lite tegn til et flyktig bosettingsmønster blant informantene. Faktisk har ingen av informantene flyttet mer enn tre ganger i Norge, hvor tendensen hos bidragsyterne har vært å flytte østover mot Østlandet. Dette er noe informant 1, 3, 4, 5, 6 og 7 har gjort, altså hele seks av ti informanter. Årsaken til et slikt konsentrert flyttemønster ligger i bedre værforhold, nærmere handelsutbytte i Sverige, kortere vei til Bosnia med ulike transportmidler, slik som bil og flere fly-muligheter fra østlige deler av Norge. Også andre personlige forhold som familiebånd og studiemuligheter er nærliggende å tro er attraktive.

2.3. Sluttord

Ikke bare er det nødvendig å se på den bosniske landegruppen i henhold til historiske begivenheter og statistiske analyser, men det er også viktig å se på innvandrerguppen i lys av ulike teoretiske standpunkt. Dette vil legges til rette for i neste kapittel, hvor vi skal se på bosniere i lys av teoriene identitet, etnisitet og diaspora. Hva og hvem er en bosnier, og hvor ligger en bosniers tilhørighet? Dette er spørsmål som skal belyses i neste kapittel.

---

¹⁴⁷ Statistisk Sentralbyrå. (2016). «Bosniere – integreringsvinnere?». s. 17.

¹⁴⁸ Statistisk Sentralbyrå. (2016). «Bosniere – integreringsvinnere?». s. 17.

¹⁴⁹ Statistisk Sentralbyrå. (2016). «Nøkkeltall for innvandring og innvandrere». Hentet fra: <https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/nokkeltall>

¹⁵⁰ Statistisk Sentralbyrå. (2016). «Bosniere – integreringsvinnere?». s. 17.

¹⁵¹ Statistisk Sentralbyrå. (2016). «Bosniere – integreringsvinnere?». s. 17.

Kapittel 3. Hva og hvem er en bosnier i Norge og hvor ligger deres tilhørighet?

«Hvem er du, hvor kommer du fra?» er et spørsmål de fleste har hørt, uten å virkelig forstå hvilken informasjonsverdi dette spørsmålet virkelig kan dra frem. Hvem man er og hvor man kommer fra, er ikke noe man enkelt kan fastslå, da det for mange av informantene viser seg å være noe svært vanskelig å besvare.

Mens *identitet* i utallige teorier tar for seg hvem man er, tar *etnisitet* frem et nært tilknyttet emne; hvor man har avstamning fra. Begge er essensielle for å forklare hvem man som person er og hvor ens tilhørighet ligger. For å forklare en gruppering av mennesker som kan ha en felles likhet, en *identitetsrepresentering*, er det vanlig å benytte seg av termen *diaspora*. Denne felles likheten vil i lys av diaspora-begrepet være et kjærlig forhold til et Bosnia-Hercegovina som opphavsland, hvor man erkjenner at man lever i en såkalt *utlendighet*. Finnes det et bosnisk diaspora-samfunn her i Norge, eventuelt flere? Hvilken betydning har diaspora for den bosniske innvandrerguppen i Norge? Termen diaspora vil bli diskutert i løpet av kapittelet.

Disse tre begrepene helt essensielle i forsøket på å avbilde en eventuell fremvekst av et bosnisk samfunn i Norge, da alle tar for seg hvem du som person er, således også hvor din tilhørighet ligger.

3.1. Egen identitetsforståelse

Som begrep har identitet et spesielt ståsted i sosial og politisk historie.¹⁵² Identitet kan ha mange betydninger. Begrepet blir brukt for å legemliggjøre egen særegenhet, men også for å stadfeste en egen rolle i en større tilhørighet; ofte som medlem av en gruppe.¹⁵³ Teoretikere snakker vanligvis om forskjellen mellom en *individuell identitet* og en *gruppeidentitet*.¹⁵⁴ Dette åpner opp for at en person kan ha flere forskjellige typer identiteter. Ettersom et menneske kan ha mange kognitive dimensjoner, kan identitet bli formet ut av faktorer som kjønn, alder, seksualitet, nasjonalitet, samt politiske og religiøse syn.¹⁵⁵ Dermed er det vanlig å anvende termen *sosial identitet*, for å forklare personlighet og selvoppfatning i ulike sosiale

---

¹⁵² Taylor, Gary & Steve Spencer. (2004). *Social Identities: Multidisciplinary approaches*. Oxon: Routledge. s. 1.

¹⁵³ Taylor & Spencer 2004: s. 1.

¹⁵⁴ Aksnes. (2017).

¹⁵⁵ Taylor & Spencer 2004: s. 1.

situasjoner.¹⁵⁶ Et viktig spørsmål her er hvorvidt man har en *skiftende* eller *sammensatt* identitet. Spørsmålet blir særlig interessant hvis man går ut fra grunnsynet om at ulike situasjoner kan fremkalle ulike identiteter. Er det relasjoner eller situasjoner som bestemmer identitet?

Identitetsbegrepet benyttes ikke bare knyttet til eget opphav og tilhørighet, men også i den fiktive og faktiske behandlingen av andre menneskers opphav.¹⁵⁷ Bygger man ut fra det sosial-konstruktivistiske perspektivet på identitet, er identitet først og fremst et produkt av sosiale prosesser. Hvem man er, er skapt, men ikke kunstig.¹⁵⁸

I arbeidet med identitet er det viktig å fastsette at det finnes ulike teoretiske perspektiv. Ingen av dem er nødvendigvis mer korrekte enn de andre, deres fruktbarhet må måles opp mot nytteverdien i hver enkelt identitetsforskning.¹⁵⁹ I arbeidet med livsløpsintervjuene og intervjuene var det *Social Identity-theory* (SIT-teorien) som viste seg å være mest fruktbar, dermed ble denne brukt i forsøket på å forklare identitet som fenomen. Teorien bygger på tanken om at mennesker har en naturlig tendens til å identifisere seg med andre som man ser likhet med. Båndet til denne gruppen blir styrket når man føler seg *feil-identifisert*.¹⁶⁰ Likestilt med denne teorien, står teorier som den *psykoanalytiske teorien*, *Foucaults identitetsteori*, teorien om *symbolsk samhandling*, den *narrative teorien*, samt den *mikro-interaksjonistiske teorien* sterkt.¹⁶¹

For mennesker fra Jugoslavia, var det klart at en identitetsforståelse i stor grad ble påvirket etter at rikets seks republikker ble selvstendige stater. *Sanja Kostovska*, en makedonsk kvinne, forteller historien sin på en måte som kan vise til en *identitetskrise*; et scenario hvor mennesker av indre eller ytre grunner ikke lenger kan opprettholde en tidligere selvoppfatning.¹⁶² Tankene hennes viser også til SIT-teoriens tanker om et sterkt forhold til de man føler en likhet med, ved å ordlegge seg slik:

Når folk spurte meg hvilken nasjonalitet jeg hadde, var svaret jugoslav. Det var flere grunner til det. Jeg hadde jo jugoslavisk statsborgerskap og pass. Sa jeg makedoner, visste de fleste

---

¹⁵⁶ Vi snakker ikke bare om egen selvoppfatning i ulike situasjoner, med oppfattelsen andre har av deg, som identitetsforklarende.

¹⁵⁷ Taylor & Spencer 2004: s. 1.

¹⁵⁸ Kenny, Kate; Whittle, Andrea & Hugh Wilmott. (2011). *Understanding Identity & Organizations*. New York: SAGE Publications Ltd. s. 11.

¹⁵⁹ Kenny et al. 2011: s. 34.

¹⁶⁰ Kenny et al. 2011: s. 16.

¹⁶¹ Kenny, Kate et al (2011). *Understanding Identity & Organizations. Theoretical Perspectives on Identity*. New York: Sage Publications Ltd. S. 14, 15, 16.

¹⁶² Malt, Ulrik. (2016). "Identitetskrise". Hentet fra: <https://snl.no/identitetskrise>

ikke hva det var for noe, mens de fleste hadde hørt om Jugoslavia(...). Hvordan forklare folk at du både kan være makedoner og jugoslav samtidig? For jeg hadde jo noe til felles med både makedonerne, som språk, kultur, religion og lignende, og samtidig hadde jeg noe til felles med folkegruppene i resten av Jugoslavia.¹⁶³

Videre forteller hun om identitetskrisen på følgende måte:

Det tok ikke lang tid før denne identifiseringen sprakk, og jeg måtte identifisere meg som noe annet(...) Da jeg flyttet til Norge, het hjemlandet mitt Jugoslavia og jeg var jugoslav. Tre år etter het hjemlandet mitt noe annet og jeg opphørte å være jugoslav. Det valgte jeg ikke selv en gang.¹⁶⁴

Krisen kommer ikke til uttrykk gjennom en brå vending i identitetsforståelsen hennes, men heller gjennom følelsen av elendighet som aktøren fremmer. En del av henne endrer seg, og hun blir påvirket av dette på en emosjonell måte. Spesielt gjenspeiles dette i uttrykket «hvordan forklare folk at du både kan være makedoner og jugoslav samtidig?». Hennes identitet ble påvirket av ytre faktorer hun selv ikke kunne styre, og da veide spørsmålet enda tyngre når det gjaldt hennes tilhørighet enn det normalt sett hadde gjort.

For å definere en slik bortimot uforanderlig og lite påvirkelig identitetsforståelse, er det vanlig å benytte seg av termen *essensialistisk identitetsforståelse*.¹⁶⁵ Ofte kan denne følelsen av identitet virke medfødt, som et indre vesen som bor i personen fra starten. I motsetning til en slik essensialistisk identitetsforståelse, er det vanlig å benytte seg av termen *konstruktivistisk identitetsforståelse*, for å forklare i hvilken grad mennesker kan påvirke egen identitet.

En konstruktivistisk identitetsforståelse bygger på tanken om personlighet som noe dynamisk, og som kan dermed utvikles og endres over tid.¹⁶⁶ En selvfølge er at man ikke kan velge alder, etnisitet eller medfødt kjønn, mens faktorer som ikke er medfødte, har man selv styring over; deriblant hjemsted, livsstil og individualitet.¹⁶⁷ Identitet blir dermed noe skiftende og uforutsigbart, og blir skapt av *jeg-et* selv. For alle informantene er det klart at de innehar ulike sosiale roller; som mødre/fedre, bror/søster, sønn/datter, venn/kjæreste. Et viktig spørsmål å stille blir da hvorvidt de innehar én enkelt, eller flere ulike identiteter.¹⁶⁸ Tanken om en enkelt

---

¹⁶³ Kostovska, Sanja. (2006). "Et liv med vekslende nasjonale identiteter – noen smakte bittert, andre smakte søtt". (s. 177-125). I (Red.: (Alghasi, Sharam; Fangen, Katrine & Ivar Frønes), *Mellom to kulturer*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag A/S. s.121.

¹⁶⁴ Kostovska 2006: s. 122.

¹⁶⁵ Kaya, Mehmed S. (2014). *Hvordan håndtere andregenerasjonsinnvandrere sin identitet i Norge?* s. 148. Er en del av *Sosiologisk tidsskrift*, Årg. 22, nr. 2 (pp. 146-177).

¹⁶⁶ Kaya 2014: s. 148.

¹⁶⁷ Noen deler av identiteten er vanskeligere å alterere enn andre, men ikke umulige å forandre; deriblant fremtidig kjønn, høyde, farge på huden. Andre selvfølgelig enklere, deriblant religiøs tilhørighet, hobbyer og vennskapsforhold.

¹⁶⁸ Taylor & Spencer 2004: s. 1.

identitet er noe som har blitt forkastet av de fleste postmodernistiske samfunnsvitere, som gjennom sin *reduksjonisme*-teori, mener at menneskers personlige identitet ikke kan bli redusert til én enkelt eller dominerende enhet, men at den stadig er i endring.¹⁶⁹ Teorien mener at mennesker har mange merkelapper i egen identitetsforståelse, hvor disse merkelappene i ulik grad hjelper mennesket å definere seg selv på, etter hvor betydningsfulle de er for aktøren.

Fastsettelsen av en identitetsforståelse er ikke en enkel begivenhet, noe som gjenspeilet seg grundig i informantintervjuene. Forholdet mellom den essensialistiske og konstruktivistiske identitetsforståelsen er ikke lett å finne. De ulike livsløpsintervjuene viste nettopp til en tvetydighet knyttet til disse to teoriene, hvor de fleste informantene fremmet en affinitet til begge identitetsforståelsene. Særlig virker det som en konstruktivistisk identitetsforståelse preget de yngre informantene, da alle seks av informantene med innvandrerbakgrunn født i Norge, fremmet en selvstendig identitetsforståelse, spesielt synlig ved spørsmålet om opprinnelsesland. Informant 2, en 23 år gammel kvinne fra Østfold fylke, belyste emnet på en måte som viste til en kulturell dualitet vedrørende egen stilling til identitetsspørsmålet.

Intervjuer: Men føler du noen tilknytning til Bosnia som kanskje et opprinnelsesland? Har du noen følelsesmessig tilknytning eller noe som holder deg fast ved Bosnia eller er det... Altså, føler du deg som en del av et såkalt diaspora her i Norge?

Informant: 'Ja, altså. Jeg føler meg... For jeg har jo veldig mange kulturelle trekk ved 'meg... Eller... Både tradisjoner og måten jeg er på. #. Ja. Måten jeg er på. Jeg har jo på en måte blitt formet at foreldrene mine, som kanskje har enda mer bosnisk nasjonalitet i seg. Så jeg føler meg jo hjemme når jeg er der nede, men det er klart, jeg har jo vel så mye norsk i meg som bosnisk. Men jeg føler absolutt en tilknytning til Bosnia.

Intervjuer: Tror du at du kan miste denne tilknytningen noen gang? Eller er det noe som er vedvarende ved deg resten av livet ditt?

Informant: Nei, det tror jeg er vedvarende.

Intervjuer: Ja.

Informant: Det er såpass bygget inni meg nå når jeg er formet som person så jeg tror at det kommer til å bli.

I min studie virket det som om identifisering med befolkningen i hjemlandet, var en av hovedfaktorene for hvorvidt ulike informanter tilpasset seg den norske kulturen og identiteten. Spesielt var dette synlig hos de to eldre intervjuobjektene, som følte en sterk tilknytning til Bosnia-Hercegovina; som de utelukkende ser på som et hjemland. Begge informantene kom til Norge i 1992, som en del av flyktningstrømmen til Harastølen i Luster. De reiser jevnlig

---

¹⁶⁹ Taylor & Spencer 2004: s. 9.

ned til Bosnia hvor de har investert pengesummer, i form av bygging av eiendommer, og gjennom bidrag til humanitære hjelpeorganisasjoner.¹⁷⁰ Identifiseringen med opprinnelseslandet og folket i det, kan for disse informantene ha svekket en tilpasning til en ny kultur,¹⁷¹ hvor de holder fast ved dette via den sterke relasjonen til hjemlandet sitt.

3.1.1. Identitetsansvar blant bosniere i Norge?

Når man videre skal studere identitet, er det tre hovedspørsmål som dukker opp. Er identitet noe som vi bare *har*, eller noe vi *tilegner*, eller er identitet noe vi *fremfører* for andre?¹⁷² I tanken om å uttrykke identitet for andre, kan det være nyttig å benytte seg av termene *backstage* og *frontstage*.¹⁷³ På frontstage presenterer man den kunstig innøvde akten, etter at man i backstage har øvd inn selve skuespillet. Hensikten blir dermed å presentere en innøvd rutine, eller innøvd tanke for et publikum. Hvorvidt man kan fastsette om en aktør presenterer en innøvd tanke er ikke enkelt, ettersom man særdeles ofte ikke kan vite hvilke følelser og motiver personen innehar på et gitt tidspunkt.¹⁷⁴

Et slikt emne som viste seg følelsesladet for mange av informantene, viste seg å være *identitetsansvar* for andre bosniere. Identitetsansvar er ansvar mennesker kan ha for andre mennesker med samme etniske bakgrunn, dersom man mener disse menneskene føler seg utelatt fra et etnisk miljø, og vil inkluderes. Temaet kan være følelsesladet, ettersom man kanskje ikke ønsker å uttrykke seg på en dømmende måte om et lettrørt emne. Seks av de ti informantene i avhandlingen viste implisitt eller direkte til et identitetsansvar overfor andre bosniere i Norge, mens de resterende informantene viste en tvetydighet til emnet.

Eksempelvis kommer tvetydigheten til syne hos informant 1 i følgende sekvenser:

Intervjuer: (...) Føler du en viss tilhørighet for andre bosniere i Norge som kanskje ikke er like opptatt av sin etnisitet, hvor de kommer fra, og vil kanskje ikke ha de samme verdiene som du deler?

Informant: Jeg synes at alle for det første kan ha sine egne verdier, jeg trekker ikke på noen, og jeg mener ikke noe stygt om noen dersom de har noen andre meninger enn meg-

Intervjuer: -men føler du et visst ansvar for dem da?

---

¹⁷⁰ Informant 6 og 7.

¹⁷¹ Kunz, Egon F. (1981). "Exile and resettlement: Refugee Theory". I *The International Migration Review* 15 (1). Pp. 42-51. New York: Center for Migration Studies of New York, Inc. s. 43, 46.

¹⁷² Kenny et al. 2011: s. 69.

¹⁷³ Hicks, David. (2005). *Continuity and Constraint: Case studies of becoming a teacher in England and the United States*. England: Ball State University. s. 4.

¹⁷⁴ Myhre 2014: s. 185.

Informant: 'Nei, det gjør jeg ikke. Jeg setter individet veldig høyt, og jeg respekterer det den personen ønsker, og vil ha i livet. Og hvis han mener noe annet enn jeg gjør, så er det helt greit for meg, så lenge han ikke trækker på meg.¹⁷⁵

Videre sier informanten at hun ønsker at *vi*, hennes bosniske nettverk, skal fremstå så godt som mulig, noe som viser til en tvetydighet til emnet, og at hun muligens nettopp føler et slikt ansvar for andre bosniere i Norge, selv om hun ikke fremmer det eksplisitt i forrige dialogsekvens:

Informant: -Ja, så jeg hjelper til der jeg kan rett og slett, jeg hvis det er noen som vil jeg skal spille et stykke eller to, selvfølgelig, så sier jeg ja, for jeg vil at *vi* skal stå frem så godt som mulig i Norge.

Denne tvetydigheten kan nettopp være et resultat av at informanten kanskje ikke føler et ansvar for det individuelle mennesket, men føler en forpliktelse for det bosniske nettverket i Norge, som hun selv føler seg en del av. Tvetydigheten i hennes utsagn viser dermed til en motsigelse mellom mikro- og makronivået, mellom individet og kollektivet, med kollektivet som den opphøyde parten.

3.1.2. Mennesker, et omegnsprodukt?

Fra tidlig på 1800-tallet har samfunnsteoretikere argumentert for at mennesket er et produkt av miljøet rundt seg.¹⁷⁶ Samfunnet former de dominerende karakteristikkene hos enkeltmennesket, hvor en endring i samfunnet rundt oss, vil kunne medføre en endring i denne menneskelige karakteristikken. Et fravær av et identifiserende og inkluderende samfunn, hvor ustabile omgivelser råder, kan også forårsake en identitetskrise hos mennesket. Kulturteoretikeren og sosiologen Stuart Hall, beskriver et fravær av identitet eller manglende identitetsanerkjennelse på følgende måte:

...our identity is partly shaped by the recognition or its absence. Often by the misrecognition of others. Non-recognition or misrecognition can inflict harm can be a form of oppression imprisoning someone in a false distorted and reduced mode of being.¹⁷⁷

En slik etnisk identitetskrise kommer til uttrykk i dialog med informant 5, en 23 år gammel mann født i Norge, som opplever at egen tilhørighet, både til Norge og Bosnia som

---

¹⁷⁵ Det er viktig å bemerke seg at informanten har en bergensdialekt, hvor hankjønnsord er meget dominerende (en av årsakene til at flere bergensere har problemer med preposisjoner i nynorsk). Dermed benyttes ordet «han» veldig ofte, når man skal snakke generelt om mennesker.

¹⁷⁶ Taylor & Spencer 2004: s. 7.

¹⁷⁷ Taylor & Spencer 2004: s. 3.

ufullstendig og fragmentert. Informantens egen forståelse viser mot dette som Kostovska kaller for den *usynlige innvandreren*, i sin selvbiografiske beskrivelse, og fremmer i likhet med Kostovska tanken om at en mis-identifisering av personen, vil kunne skape et «oss-dem» skille.¹⁷⁸¹⁷⁹ En identitet som er uforanderlig blir ikke noen mulighet for denne informanten, som føler seg ekskludert i både det bosniske og det norske identitetsfellesskapet. Spesielt kommer dette frem i følgende dialog, en dialog som tydelig preget informantens emosjonelt, spesielt merkbart gjennom tonefallet og senkningen av samtaletempoet informantens anvender i dialog om dette emnet.

Informant: Jeg er på en måte utlending begge steder da. Jeg er jo født og oppvokst i Norge, og i Norge er jeg en utlending på grunn av hudfargen min, mens i Bosnia er jeg en utlending på grunn av at jeg ikke har bodd i Bosnia eller noe sånn. Så jeg er på en måte utlending begge steder da, det er litt vanskelig akkurat det der. Det er litt vanskelig å svare på spørsmålet.

Intervjuer: Så du føler basically at du ikke har et hjem noen som helst plass, for uansett hvor du drar så blir du kalt for utlending?

Informant: -'altså jeg føler, jeg føler at *begge landene er hjemmet mitt*. Men nå tenker jeg på hva andre folk fatter det, oppfatter det.

Intervjuer: Påvirker det deg på en måte liksom, og din egen selvidentitet (())?

Informant: Altså det er jo, det er jo kjipt å få det, men egentlig så bryr jeg meg ikke så veldig om det.

Å bli kalt for «utlending», til tross for å være født i Norge, er å bli plassert i en minoritetsgruppe, av en majoritet.¹⁸⁰ Dermed vil automatisk alle man kaller for utlendinger, ha noe felles, selv om de ikke nødvendigvis har noen andre fellesbetegnelser. Dette kan forklare hvorfor mange innvandrere har andre innvandrere i sin egen omgangskrets, og hvorfor man velger å ha et sosialt forhold med andre utlendinger, noe også denne informantens bekrefter under livsløpsintervjuet. Spesielt er det tenkelig at den sosiale omgangen nettopp går med de man har mest til felles med, da identitetsfølelsen blir styrket av andre man identifiserer seg med. Den emosjonelle distansen informantens viser i setningen «egentlig så bryr jeg meg ikke så veldig om det», kan vise til en forsvarsmekanisme han anvender hvor han prøver å fremstå som sterk i et sårbart øyeblikk. Årsaken til at dette kan være så sårt for informantens, kan stamme helt til starten av intervjuet, hvor informantens ved spørsmål om hvor man kommer fra, svarer kontant: «jeg kommer fra Bosnia», etterfulgt av «jeg er født i

---

¹⁷⁸ Kostovska 2006: s. 124.

¹⁷⁹ Kenny et al. 2011: s. 16.

¹⁸⁰ Hylland Eriksen, Thomas. (2006). «Etterord. Eksilantens styrke». (s. 226-231). I (Red.: Alghasi, Sharam; Fangen, Katrine & Ivar Frønes), *Mellom to kulturer*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag A/S. s. 227

Norge». ¹⁸¹ En fast selvbestemmelse som dette, vil dermed forståelig nok være et ømt tema for informanten, når han føler seg utelatt fra egen tilhørighet.

En økende globalisering har blant annet ført til økende former for sosial ekskludering, med økende nasjonalisme, etnisk partikularisme, religiøs fundamentalisme, rasisme og seksisme. Men med globaliseringen har det vokst frem en mot-tendens hos innvandrergupper, i fenomenet sosiologen Robin Cohen fremstiller som *lokalisme*. ¹⁸² Lokalismen er et naturlig følge av globaliseringen, hvor Cohen også skriver at globaliseringsprosessen forsterker lokalismen, noe som kan bidra til å fragmentere og multiplisere antall identiteter. ¹⁸³ Denne multiplekse identitetstilhørigheten er til stede i majoriteten av livsløpsintervjuene. Ikke alltid er det enkelt å fastslå egen tilhørighet, noe som gjenspeiler seg godt i den refererte uttalelsen til informant 5, som føler at et ståsted der en har flere identiteter kan være noe problematisk.

For andre informanter virker det som om en multi-identitets selvforståelse også var naturlig fremtredende, uten at denne nødvendigvis skapte stridigheter i forståelsen av seg selv. Hverken bosted- eller opphavslandet spilte en mer fremtredende rolle fremfor den andre, og man oppnår et såkalt *kosmopolitisk* ståsted. ¹⁸⁴ Informant 1, som har deltatt på bosniske arrangementer ved musikkspill og bosnisk folkedans og virker veldig inkludert og stolt av bosniere i Norge, fremmer nettopp dette ståstedet på en meget uproblematisk måte:

Intervjuer: Hvor føler du deg mest tilhørlig; et bosnisk samfunn, eller et norsk samfunn?

Informant: Jeg har en fot i hver kultur. Det er sånn 50/50-forhold. 'Altså, jeg er ikke en viking, og jeg er ikke heller noe slaver heller. Jeg er noe midt imellom.

3.2. Etnisitet, et avgjørende særpreg?

Etnisk identitet er et meget anspent tema å berøre, da den gjennom sosiale koder fort kan skape et skille mellom «oss» og «dem» i sin søken etter å bli verdsatt. ¹⁸⁵ Etnisitet kan dermed bli en drivkraft for enten ekskludering eller inkludering. Under krigen i Bosnia fra 1992 til 1995, var det tydelig at oppdelingen i etnisiteter, også var en av hovedkomponentene til krigens voldsomme genocidale aggresjoner. En av de utfordrende komponentene ved SIT-teorien, er tanken om at mennesker kan føle en form for *over-identifisering*. Hvis en person er

---

¹⁸¹ Informant 5.

¹⁸² Cohen, Robin. (2008). *Global Diasporas: An Introduction*. Oxon: Routledge: Taylor and Francis Group. s. 147.

¹⁸³ Cohen 2008: s. 147.

¹⁸⁴ Kjeldstadli 2008: s. 62.

¹⁸⁵ Taylor & Spencer 2004: 3.

ekstremt knyttet til egen identitet, er risikoen betraktelig mye større for at vedkommende kan se på andre menneskegrupper som iboende mindreverdige. Dette kan føre til nedvurdering, ekskludering, drap, og slik tilfellet i Bosnia viste seg; etnisk rensing.¹⁸⁶ Hvordan du selv og andre rundt deg anså dine røtter, ble dermed avgjørende for hvilken sti som ble tatt i det etniske veiskillet; et krysningpunkt som kunne i stor grad være skjebnesvangert.

Denne etniske tilhørigheten ble spesielt viktig for bosniere i etterkant av andre verdenskrig, hvor Titos politiske ambisjoner var å fjerne politisk pluralisme, og parallelt også føre en anti-religiøs-kampanje. Tanken hos Tito og hans politiske styre, var at folket i Jugoslavia skulle leve sammen for alltid, og således måtte ulikheter mellom folket fjernes.¹⁸⁷ Dette medfulgte naturlig nok en redusering av alle de religiøse trosretningene. Spesielt ble den katolske kirken slått hardt ned på, med ødelegging av kirker og nedleggelse av klostre og presteutdannelser. Men også den ortodokse kirken kjente et sterkt press på sine institusjoner. Islam derimot, ble sett på som en tilbakeliggende religion, en religion med en sterk form for tilstedeværelse i dagliglivet.¹⁸⁸ Kvinner ble forbudt å gå med religiøse hodeplagg, og religiøs undervisning av barn i moskeer ble en kriminell handling. For muslimske aktivister var skjebnen direkte forfølgelse: «All potential opponents, mainly people of higher social standing and intellectuals known to be believers, were simply put to death without any judicial proceedings or investigation».¹⁸⁹

Som et resultat av Titos religionsundertrykkelse, ble religion for mange en avgjørende innretning i identitetsforståelsen. For mange ble nå tanken om etniske røtter tilknyttet til hvilken religion man tilhørte. Til tross for at Tito ønsket å redusere den religiøse tilhørigheten til folk, var muslimer i Bosnia fortsatt opptatte av hva det betydde å være en bosnisk muslim, og befolkningen drøftet hvorvidt religionen var en del av en religiøs, etnisk eller en nasjonal identitet.¹⁹⁰ Først i 1963 ble muslimer en nasjonal gruppering, på linje med de andre eksisterende i området.¹⁹¹ I lys av dette ble det også i 1971 vanlig å kalle mennesker fra Bosnia *Muslimani*¹⁹², hvor den religiøse trosretningen også berettet om en nasjonsfølelse – en etnisk tilhørighet. Til tross for det i dag umulig å beskrive landets befolkning som muslimer, og den etniske tilhørigheten som bare bosnisk. Årsaken til dette ligger omkring århundreskillet da en

---

¹⁸⁶ Kenny et al. 2011: s. 17.

¹⁸⁷ Malcolm 2002: 194.

¹⁸⁸ Malcolm 2002: 195.

¹⁸⁹ Malcolm 2002: 195.

¹⁹⁰ Malcolm 2002: 197.

¹⁹¹ Malcolm 2002: 198.

¹⁹² Oversatt betydning= «Muslimer»; mennesker med islam som trostilhørighet.

stor andel bosniske serbere og bosniske kroater begynte å referere til seg selv om bare *serbere* og *kroater*.¹⁹³

I dag blir det dermed ekstremt vanskelig å fastsette en inkluderende og åpen etnisk enighet for befolkningen i Bosnia, da dine etniske røtter har en direkte tilknytning til hva og hvem du er i dag. Selve kjernen i etnisk tilhørighet bygger ut av viktige individuelle faktorer som fødsel, språk og interrelasjonelle forhold med andre, og er dermed unik for hver enkelt person.¹⁹⁴ Bortsett fra den religiøse essensen, er det dermed få inkluderende moment man kan fastsette vedrørende bosniske etniske røtter. Av de særdeles få man kan etablere, er at majoriteten av menneskene avstammer fra slaver som bosatte seg i området i middelalderen.¹⁹⁵ Man kan også argumentere for at en samvariasjon av språk kan skape etniske grenser, hvor språk kan fungere som en generator for en etnisk avbildning.¹⁹⁶ Ser man på etnisitet i lys av språklig og fonetisk likhet, vil man kunne inkludere store deler av balkanhalvøyen under samme etniske utgangspunkt, da dialektene og talespråkene mellom serbere, bosniere og kroater er forholdsvis like.¹⁹⁷ Skriftspråket har derimot et litt mer varierende særpreg ved seg, da man eksempelvis bruker kyrillisk skriftspråk hos serbere, og ikke latinsk.

Blant de estimerte 17 400 menneskene i Norge med innvandrerbakgrunn fra Bosnia-Hercegovina,¹⁹⁸ er det klart at majoritetsandelen identifiserer seg, eller har blitt identifisert av andre, som en etnisk muslimsk populasjon. Dette forklarer hvorfor denne menneskegruppen måtte flykte fra en etnisk rensing i Bosnia. En selvforståelse knyttet til islam som trosretning var noe som preget alle hele åtte av ti informanter i denne avhandlingen, men hvor de nevnte i ulik grad hadde, eller muligens valgte å vise, tilhørighet til islam som religion. I lys av Noel Malcolm sin religionsetniske teori, vil disse informantene kunne inkluderes i en etnisk gruppe på bakgrunn av sin trostilhørighet. Det er derimot viktig å bemerke at alle bosniere ikke nødvendigvis har en muslimsk tilhørighet, eller en religiøs tilhørighet i hele tatt, og vil dermed naturlig være opptatte av andre ledd i egen selvforståelse. Slike ledd vil kunne være språk, bostedsområde, samt ulike tradisjoner og kulturer. Således blir det grunnleggende viktig å fremvise at konsentrasjonen av den bosniske innvandrergruppen i Norge etter 1992

---

¹⁹³ Malcolm 2002: s. 200.

¹⁹⁴ Knutsson, Karl Eric. (1969). "Dichtomization and Integration" I (Red.: Fredrik Barth), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Lommedalen: Nye Intertrykk AS. s. 99.

¹⁹⁵ Malcolm 2002: s. 12.

¹⁹⁶ Blom, Jan-Petter. (1969). "Ethnic and Cultural Difference". I (Red.: Fredrik Barth), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Lommedalen: Nye Intertrykk AS. s. 83.

¹⁹⁷ Mønnesland, Svein. (2013). "Språk i Bosnia-Hercegovina". Hentet fra: https://snl.no/Spr%C3%A5k_i_Bosnia-Hercegovina

¹⁹⁸ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 16.

ikke nødvendigvis er en *mono-etnisk* gruppering, slik den fremstår for mange, men for flere en *poly-etnisk* gruppering.¹⁹⁹

For å være en del av en etnisk gruppe, må gruppen ikke bare kategorisere og identifisere seg selv som ulik. Den kan også være forstått av andre som særegen. Dermed vil det for mange være naturlig også snakk om én enkelt diaspora-gruppe av bosniere her i Norge. Dessuten vil bosniske diaspora-grupper i andre land også i stor grad vil kunne være inkludert i denne enheten. Så lenge man kommuniserer og samhandler med hverandre, deler fundamentale kulturelle verdier, er bærekraftig og selvforsterkende, samt blir identifisert av seg selv og andre som en enkelt etnisk-gruppe, vil denne tanken være rimelig.²⁰⁰ Samhandling med bosniere i andre land, var noe som vedvarte hos alle de ti livsløps-bidragsterne i oppgaven. Slik kan transnasjonale grupper knyttes sammen i en diaspora-enhet.

3.3. Diaspora som begrep

I 1997 utga den da sørafrikanske sosiologen Robin Cohen, et glimrende verk som drøfter diasporabegrepet. I sitt verk beretter Cohen om flere kjennetegn knyttet til dette høyst diskuterte og mangesidige begrepet. Disse er sentrale i forsøket på å visualisere og forklare en eventuell fremvekst av et bosnisk samfunn i Norge.

I verket sitt opererer Cohen med flere fem ulike diasporatyper; *offerdiaspora*, *arbeidsdiaspora*, *imperialistisk diaspora*, *handelsdiaspora*, samt *kulturell diaspora*, hvor noen diasporagrupper kan ta flere former, mens andre forandrer seg over tid.²⁰¹ I mitt forsøk på å gjenfortelle historien til bosniere i Norge etter 1992, blir teorien til Cohen essensiell i forsøket på å fremstille en forestilling om et bosnisk samfunn i Norge. Hoveddelen av den bosniske innvandrerguppen i Norge er en offerdiaspora, på bakgrunn av flyktningsstatusen. I ettertid har også det også kommet innvandrere på bakgrunn av arbeid, imperialism og handel, og en svært stor andel kommer stadig på bakgrunn av giftermål.

---

¹⁹⁹ Izikowitz, Karl G. (1969). "Neighbours in Laos". I (Red.: Fredrik Barth), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Lommedalen: Nye Intertrykk AS. s. 135.

²⁰⁰ Barth, Fredrik. (1969). "Introduction". I (Red.: Fredrik Barth), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Lommedalen: Nye Intertrykk AS. s. 10, 11.

²⁰¹ Cohen 1997: s. 10.

Et felleskriterium for alle diaspora-grupper, er at alle slike enheter er bosatte utenfor deres opphavsland,²⁰² men hvor man erkjenner at dette hjemlandet alltid har noen krav på individets lojalitet og følelser.²⁰³ Denne erkjennelsen er dypt fundert i individets religion, språk, tradisjon og folkløse. Cohen utdyper tankene til statsviter William Safran, som opererer med seks ulike varianter i forsøket på å kategorisere diaspora-begrepet. Ikke alle disse fordypningsbegrepene er relevante i utformingen av denne oppgaven. Men et meget interessant punkt, er at en diaspora-gruppe aldri fullt oppfatter seg selv som akseptert eller som en fullt inkludert del av et mottakerland. Dette fører til at de ofte stiller seg på avstand fra majoritetsbefolkningen,²⁰⁴ noe flere av informantene innrettet mot.

I sin bok *Sammensatte samfunn - innvandring og inkludering*, bruker historikeren Knut Kjeldstadli Cohens teorier som springbrett for det han kaller en «diasporaminoritet»; en form for innvandringsminoritet.²⁰⁵ Ifølge Kjeldstadli er det tre kjennetegn ved en minoritet, hvor alle av disse passer opp mot den bosniske folkegruppen i Norge. Først og fremst må den av andre bli sett på som en særegen kategori i forhold til omgivelsene, eller selvidentifisere seg som en egen gruppe. Videre må minoritetene være tallmessig underlegne. Dermed vil de også være underlegne maktmessig i forhold til majoritetsbefolkningen.²⁰⁶ Ettersom kjennetegnene er i overensstemmelse med den bosniske folkegruppen i Norge, hvor man kan fastslå at gruppen er diasporisk, blir det nå særlig givende å drøfte hvorvidt det vokser frem et bosnisk samfunn i Norge i lys av hendelsene i 1992. Som et hovedmoment her står faktumet som ble nevnt i kapittel 2, at immigranter til Norge før oppbruddet av Jugoslavia ble definert som jugoslaver, og ikke bosniere, og dermed snakker man heller ikke om bosniere som enhet før 1992.²⁰⁷

Viktig er det å bemerke seg at diaspora er et begrep som stadig er styrt av *etablering* og *reorganisering*.²⁰⁸ På samme måte som diaspora kan bli til, kan det også forsvinne. Menneskers bosettingssituasjon kan forandre seg, og dermed kan tanker om hjemland, episentre og mottakerland fort omskifte seg. Spesielt er dette gjeldende i det 21. århundre,

---

²⁰² Ved bruk av begrepet opphavsland, må man legge til rette for at opphavslandet ikke nødvendigvis er et område man i nylig tid har emigrert fra, men at begrepet i mange omstendigheter heller erindrer om et forestilt og illusorisk samfunn. Begrepet opphavsland/hjemland er fullt av sentimentalt pathos, som ser ut til å være universell.

²⁰³ Cohen 1997: s. 9.

²⁰⁴ Cohen 1997: s. 23.

²⁰⁵ Kjeldstadli 2008: s. 58.

²⁰⁶ Kjeldstadli 2008: s. 51.

²⁰⁷ Henriksen 2007: s. 85.

²⁰⁸ Cohen 2008: s. 141.

hvor en globalisert verden har redusert betydningen av avstand og grenser. Det er en plausibel hypotese at økende intermuligheter kan føre til en mer lukket og egenkjærlig diaspora-gruppe, hvor mulighetene har blitt så store at man ikke lenger har et behov for å føle seg inkludert som en del av majoritetsbefolkningen rundt. Hvis en lukket sirkel tilfredsstiller alle dine krav, er frykter for at man kun forbeholder seg til normer og regler i denne sfæren. Dette kan være et problem, noe Kjeldstadli resonnerer på ved hjelp av tre moment. 1) *Miljøer som er tette kan føre til sosial kontroll, noe som både kan gi positive og negative effekter.* 2) *Dersom andelen av elever på en skole med høy andel flertallsbakgrunn, kan dette gå ut over elevenes læring av det norske språket, også for de som virkelig ønsker dette.* 3) *Dersom det forekommer en segregering i bosettelsesmønsteret mellom flertallet og mindretallet, kan dette føre til et sosialt klasseskille; et klasseskille som kan ofte kan være nedverdiggende for en av partene.*²⁰⁹ Hvorvidt diaspora-grupper føler seg segregerte eller inkluderte, er dermed et viktig aspekt ved diaspora som begrep. Finnes det et behov for en genuin og pågående inkludering med lokalsamfunnet rundt seg?

Ser man på den bosniske innvandrergruppen i Norge som en enkelt diaspora-gruppe, er det tenkelig at denne gruppen til tross for sin mulighet for å adskille og segregere, ikke har gjort dette. Dette kan ha skjedd takket være norsk inkludering, med også ved en villighet og tilpassningsdyktighet blant store deler av den bosniske innvandrergruppen. En god indikator på dette er det spredte bosettingsmønsteret, samt faktumet at den bosniske innvandrergruppen flytter mindre rundt i Norge enn andre innvandrergrupper.²¹⁰ Dette kan vise til en langvarig og inkluderende møte med den norske lokalbefolkningen, slik at endring av bosettingsmønster ikke oppleves som nødvendig eller ønskelig. Samtidig er de fleste bosniske innvandrere og deres barn meget aktive i arbeidslivet og utdanningssystemet, noe som er en grunnmur for eksisterende, men også fremtidig samfunnsdeltakelse.²¹¹

Tankene til Cohen bygger på tanken om at ulike diasporagrupper har sin egen kulturforståelse og tilhørighet, hvor denne er formet av forestillingen og kontakten med sitt betenkte hjemland. En diasporagruppe er ikke bare en offergruppe, men en gruppe med en særegen verdi. Dette gjør det enkelt å se hvordan diaspora-begrepet passer inn i dagens globaliserte og lett-påvirkelige verden. Som det har vist seg i livsløpsintervjuene, er denne tilknytningen til et opphavsland ikke noe som bare påvirket flyktningene som kom i etterkant av 1992, men også

---

²⁰⁹ Kjeldstadli 2008: s. 56.

²¹⁰ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 15, 17.

²¹¹ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 19.

noe som stadig påvirker spirende generasjoner. Hvorvidt denne tilknytningen ender en dag, er ikke utenkelig. Men i den globaliserte verden vil det være rom for å opprettholde denne; så langt dette forholdet er åpent og ønskelig.

3.4. Sluttord

Nå som rammene for diaspora, etnisitet og identitet er satt, må også et stillas for hva et samfunn er, konstrueres. For å gjøre dette er det først essensielt å sette rammene for hva et samfunn er. Videre må disse rammene ses i lys av *samfunnsdeltakelse* og *samfunnsmessighet* som teoretiske anlegg. Er samfunn noe konkret som finnes, eller eksisterer bare et samfunn i lys av relasjoner? Dette skal vi se nærmere på i neste kapittel.

Kapittel 4. Deltakelse i organisasjoner i lys av samfunnsbegrepet

Problemstillingen bygger på forståelsen av at samfunn som fenomen ikke er allment og gitt, men noe som kan bli skapt i relasjoner mellom mennesker. Viktig er også forståelsen at samfunn ikke bare omhandler Norge som en enkelt felles enhet, men også ulike grupperinger med samhold, hvor man kan snakke om samfunn på *mikro-*, *meso-* og *makronivå*. I fremstillingen av en bosnisk diaspora i Norge er det faglig uunngåelig å reise spørsmålet: Finnes det i likhet med en diaspora, et bosnisk innvandrersamfunn i Norge? Hvor er krysningspunktet mellom et slikt samfunn og et norsk samfunn? Er dette bosniske samfunnet transnasjonalt, som en del av en større utlendighet? For å få et innblikk i dette, blir det dermed essensielt å starte med en fastsetting av hva et samfunn er.

4.1. Sammensatte samfunn

Akademikerne Erik Sølvsberg, Inga B. Rudi og Gro-Anita Mortensen hevder i sin studie *Hva er et samfunn*, at rammeverket for samfunn som begrep, må forklares ved hjelp av tre hovedmomenter. Som det første moment står fastsettelsen om et samfunn som en form for *fellesskap*, et fellesskap som oppstår når en gruppe mennesker finner sammen. Videre må dette fellesskapet ha en lengre varighet, hvor et kort møte ikke er tilstrekkelig for at det skal være et inkluderende moment i samfunnsbegrepet. En felles gruppe på lesesalen, eller et kinopublikum er dermed ikke et samfunn, da den ikke oppfyller kravet om et lengre tidsperspektiv i sitt scenario. Samfunnet må også omfatte et *fastsatt avgrenset landområde*, eksempelvis Hordaland som fylkesområde, eller det territorielle området skolen man går på, disponerer.²¹² Dette medbringer også det faktum at samfunnsbegrepet er *dynamisk*, hvor det er rom for at medlemmer skiftes ut og inkluderes til tross for at samfunnet varer over en lengre periode. Eksempelvis finner vi i det såkalte skolesamfunnet ulike deltakere (elever og lærere) som stadig vekk erstattes, uten at dette medfører at skolen som et samfunn går til grunne.

Det er viktig å bemerke seg at samfunn som begrep brukes i flere betydninger og kontekster, hvor man kan snakke om *industriamfunn*, *by-* og *bygdesamfunn*, *moderne samfunn* og *organisasjonssamfunn*. Hver av disse må også inneholde disse tre nevnte kriteriene for å være et samfunn, ut fra perspektivene til Sølvsberg et al.²¹³ Slike samfunn kan ha ulike fokus- og

---

²¹² Sølvsberg, Erik; Berntsen Rudi, Inga & Gro-Anita Mortensen. (2016). "Hva er et samfunn?". Hentet fra: <http://ndla.no/nb/node/3550?fag=36>

²¹³ Sølvsberg et al. (2016).

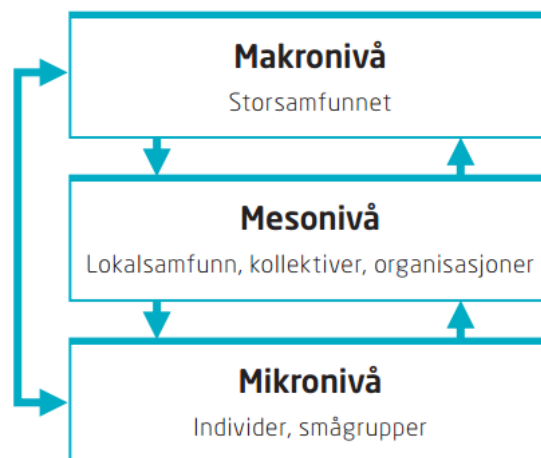
funksjonsområder, ut ifra hva som er viktig for dem. For eksempel er skolesamfunnet et sted hvor læring og kunnskap er de viktigste kriteriene for opprettholdelsen av denne typen samfunn. I lys av tankene til Sølvsberg et al. vil man ikke kunne snakke om et internettssamfunn, da dette ikke oppfyller kravene om et fastsatt avgrenset landområde. Med mindre dette landskapet strekker seg globalt, og er transnasjonalt inkluderende.

Til tross for at det kan være gunstig å operere med samfunnsbegrepet i en beskrivelse av det bosniske fellesskapet i Norge etter 1992, vil det derimot ikke være naturlig å beskrive fremveksten av gruppens sameksistens som et *etnisk samfunn*. I definisjonskriteriene til et etnisk samfunn, er det fastsatt at gruppen må råde over et mindre geografisk område. Ofte er det snakk om en mindre by, eksempelvis Chinatown i den amerikanske byen New York. Her er en større konsentrasjon av innbyggerne personer med en kinesisk innvandrerbakgrunn. Ettersom bosniere i Norge har et så spredt bosettingsmønster, med Sarpsborg som den høyest konsentrerte byen med sine 2% innbyggere med bosnisk innvandrerbakgrunn,²¹⁴ er det dermed ikke naturlig å benytte seg av denne termen for å beskrive sporene av bosnisk innflytting i landet.

For å forklare det sosialantropologiske samfunnsbegrepet, er det naturlig å operere med tre ulike nivå av fellesskap og samhandling. Ved hjelp av termene mikro-, meso- og makronivå, perspektiverer begrepene ulike samfunn gjennom et størrelsesomfang.²¹⁵ I fremstillingen av disse ulike størrelsesnivåene, legger man også til rette en grov inndeling av ulike samfunnsnivåer som samhandler med hverandre, gjennom dette nivå-perspektivet. Slik figur 4.1 illustrerer, omhandler

mikronivået de minste smågruppene i Norge, og går ned på individnivå, mens makronivået illustrerer storsamfunnet. Meso- og mesonivået er nivået mellom disse to hovedperspektivene, og bearbeider ulike kollektiver, organisasjoner og lokalsamfunn.²¹⁶ Ettersom dette nivået tar for

Figur 4.1 Samfunn i lys av mikro-, meso- og makronivå.

Hentet fra Cappelen.no, individ og fellesskap. S. 25

²¹⁴ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 18.

²¹⁵ Cappelen. (ukjent). "Individ og fellesskap". s. 25. Hentet fra: <http://individogfellesskap.cappelen.no/binfil/download.php?did=23531>

²¹⁶ Kjeldstadli, Knut. (2006). "Å tenke i relasjoner". Hentet fra: *Fortid* nr. 4, s. 25-29. (Red.: Håkon Evju). Oslo: Institutt for arkeologi, konservering og historie. s. 25.

seg organisasjonslivet, nivået mellom samfunnet og individet, er det meso-nivået som er mest fruktbart i min beskrivelse av bosnieres organisasjonssamhandling; en betraktningssmåte som er grunnleggende for å illustrere evolusjonen av et bosnisk samfunn i Norge.

4.1.1. Hvor ulikt er dagens samfunn fra det historiske samfunnsperspektivet?

Ser man tilbake til samfunn som et historisk begrep, viser majoriteten av eksempel til samfunn som et strengt avgrenset territorielt område. Ofte var man bundet til egne områder, hvor et innpass i andre territorier ble sett på som en aggressiv krigshandling. Tradisjonelt sett har begrepet blitt sett i kontekst av den territorielle avgrensningen av dette samfunnet opp mot andre samfunn.²¹⁷ I dag står tanken om fellesskap fortsatt sterkt i samfunnsbegrepet, hvor tanken om territorium står svakere, kanskje spesielt ettersom samfunnsbegrepet var mer statlig militært bundet i det historiske fellesskapsperspektivet. Et samfunn var en inkluderende enhet, som baserte seg på grunntanken om å stå sterkere samlet, i kontrast til å stå svakt alene. En stat som samfunn var ikke bare en samling av territorier med militærmakt, men den måtte oppfylle samfunnsmessige behov ved hjelp av ulike administrative apparater.²¹⁸ Dette er trolig en av de store likhetene mellom det historiske samfunn Sverre Bagge viser til, og det historiske samfunn slik vi som nevnt kjenner det i dag.

Det er uhyre viktig å presisere at man i det moderne samfunn er klar over at det er samfunnet som skaper territoriet, og ikke territoriet som skaper samfunnet.²¹⁹ I dag har den territorielle forståelsen av samfunn som fenomen, inkludert tanken om at et samfunn kan være et transnasjonalt mentalt landskap.²²⁰ Dette viser til et slektskap mellom diaspora-, og samfunnsbegrepet, ettersom begge i henhold til denne definisjonen tar utgangspunkt i et åndelig fellesskap. Dermed er ikke samfunn som teori begrenset av et fastsatt landområde, men kan heller være en mental fremstilling hos det enkelte mennesket. Dette vil igjen legge til rette for at det kan finnes et bosnisk samfunn i Norge, men også et transnasjonalt bosnisk samfunn på tvers av landegrenser. Hvorvidt dette finnes, må sees i lys av menneskelige relasjoner, i teorien Kjeldstadli fremstiller som *samfunnsmessighet*. I motsetning til vertikale

---

²¹⁷ Kjeldstadli 2008: s. 64.

²¹⁸ Bagge, Sverre. (2004). *Europa tar form. År 300 til 1350*. (2. Utgave). Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS. s. 277.

²¹⁹ Kjeldstadli 2006: s. 27.

²²⁰ Kjeldstadli 2006: s. 27.

forbindelser som de viktigste sosial forbindelsene gjennom historiens løp, er det i dag tanken om horisontale relasjoner mellom enkeltindivid som i stor grad former samfunnet.²²¹

Til tross for at samfunnsbegrepet i dag i like stor grad er preget av avgjørende skiller mellom befolkningen, ser vi fortsatt spor av privilegiumssamfunn i dagens Norge. Privilegium er fortsatt vedvarende i dagens samfunnsstruktur, eksempelvis i den offentlige arbeidssektoren, hvor ansatte i sektoren har egne privilegier og goder som denne stillingen medbringer, via en særegen lovgivning. I et samfunn hvor man strever etter å fremme og presentere seg selv, kan utdanningsperspektivet i sin relasjon til den egalitære janteloven, bli et stort paradoks.

Grunnprinsippet til janteloven er at man ikke skal tro man evner mer enn andre, og at man ikke skal tro man kan lære andre noe.²²² Dette normative retningslinjer som janteloven fremmer står i en kontrast til utdanningssystemet i Norge, hvor man gjennom århundrer har benyttet seg av utdanningssektoren for å herde seg på et sosioøkonomisk plan.

Blant bosniere i Norge, virker det som en slik samfunnsmessig forskjell er en reell faktor. I den sosiale rangeringen av bosniere i Norge, virker det som om bosted i Norge og opprinnelsesområde i Bosnia kan fungere som midler for sosial ekskludering. Denne tanken gjenspeiler seg hos informant 8, en 27 år gammel mann med opphav fra nordlige deler av Bosnia, som mener at et organisatorisk skille mellom innvandrere med opphav fra Mostar, en by i sørlige Hercegovina, og resten av den bosniske innvandrerguppen i Norge, finnes. Hvorvidt et slikt skille er spesifikt for innvandrere fra Mostar, kommer derimot noe uklart frem. Han fremmer at følelsen av ekskludering absolutt er til stede i et bosnisk miljø i Norge. Han ytrer sine sterke meninger om denne saken på en selvsikker måte.

Intervjuer: I din oppvekst, i din delaktighet i dette bosniske samfunnet i Norge, føler du at det finnes flere grupperinger, ulike samfunn, av bosnjaker i Norge, eller føler du at det er en stor homogen blokk?

Informant: Det er ikke en homogen blokk. Det er det ikke. Du har flere grupperinger.²²³ Du har jo folk fra, for eksempel en bydel i Bosnia sånn som på en måte Mostar, de holder jo veldig mye for seg selv, og de ønsker å være en lukket gruppe. De ønsker ikke at andre folk skal, fra andre steder i Bosnia, skal være en del av dette. Så har du andre steder og hvor det er, hvor det er, hvor du er på en måte, så # noen steder så har man at man er veldig inkluderende og grei, mens det finnes mange grupper hvor man er, hvor man har lukket gruppe på en måte. Og at det skal et eller annet for at man skal være medlem der. Det er det.

Intervjuer: Hva tenker du om dette her? At noen grupper velger å ekskludere seg fra kanskje

---

²²¹ Bagge 2004: s. 167.

²²² Lovoll, Odd S. (1998). *The Promise Fulfilled: A Portrait of Norwegian Americans Today*. Minneapolis: University of Minnesota Press. s. 168

²²³ Disse tre første setningene kommer veldig kjapt frem hos informanten i lys av mitt spørsmål, uten pauser med nøling eller gjennomtenkning, hvor følelsen om at informanten genuint mener dette sterkt kommer frem.

en større fellesskap?

Informant: - 'Jeg tenker egentlig ingenting om det, jeg tenker at det er noe dritt. Jeg tenker at, at, jeg tenker først, det er sånn, det er sånn, i mangel på et norsk ord, *preseravanje* ((latter)).²²⁴ Det er sånn, det er sånn, du tenker du er bedre enn noen andre, rett og slett. Og, greit nok at man vil dele ting (mellom seg, og alt mulig), men, men ikke i den grad at man 'dømmer folk etter hvor de faktisk kommer fra, for eksempel. Det er, det er, det har jeg ingenting til overs for.

Dette ståstedet deler også informant 1, som også forteller om status som et verktøy for en sosial differensiering av den bosniske innvandrerguppen i Norge. For henne kan et skille synliggjøres på bakgrunn av flere faktorer, deriblant opprinnelsessted, alder og utdanning. Dette forteller hun om på følgende vis:

Informant: *Nei, det er ikke splittelser, men det er grupperinger.* Det er veldig mange kategoriseringer. Mennesker nord fra Bosnia, de kan jo plutselig, de kan (ikke mobbet) bli litt gjort narr av på grunn av dialekten sin for eksempel. Også kan de fra sør kan bli mobbet på grunn av dialekten fra de fra Nord igjen, så det har veldig mye å si, også har status enormt mye å si i Bosnia [blant bosniere]. Når man snakker med eldre personer, rett og slett, så er det 'han, 'han er lege liksom, han bør alle respektere. Eller 'han der er av professorene som har undervist meg, ikke sant, han burde vi vise mye respekt til. Altså det å ha status 'det har veldig mye å si, selv om det kan være litt gammeldags, men det har veldig mye å si i Bosnia og for bosniere generelt utover, utover det. Også kanskje intelligens og, sånn den som er smart, den går jo den gyldne middelvei, holdt jeg på å si, den får jo gjort et eller annet i løpet av livet som er verdig, på en måte, det intellektuelle han har [Merk: Personen kommer fra Bergen, hvor hankjønnspronomenet "han" dominerer]. Automatisk så får jo den smarte personen, så får jo han en determinert skjebne, så hvis han ikke velger å bli noe som er veldig høyt respektert og ansett som noe bra, så blir det meste veldig dumt og da kan han plutselig få litt tilbakemeldinger på det. Så det er veldig mange, forventninger til hvordan man burde være, og hvordan man fremstiller seg selv.

Oppfattelsen informant 8 meddeler om mennesker fra Mostar, deler derimot ikke informant 2, som har en tilknytning til Mostar som diasporisk hjemområde. Dette underbygger tanken om at dersom det finnes et slikt eksklusivt samfunn for de med Mostar som opprinnelsesområde, omfatter denne gruppen nødvendigvis ikke for alle fra Mostar, men gjelder heller for en gruppe som *bevisst* har segregert seg fra andre bosniere i Norge. Den lange pausen som informanten tar før hun svarer på spørsmålet, kan underbygge usikkerheten informanten har

---

²²⁴ *Preseravanje* betyr på godt norsk overflod av tull. Ordet er kanskje best oversatt fra det engelske språk, hvor det best kan oversettes fra det sterke uttrykket *bullshit*.

til ulike grupperinger av bosniere i Norge, da også et gjeldende for de som identifiserer seg som *mostarci*.²²⁵

Intervjuer: (...) Tror du det finnes flere slike samfunn her i Norge eller tror du det finnes ett enkelt, stort et? Ville du sagt at det finnes flere grupperinger av bosniere her i Norge som holder seg for seg selv, eller ser du på bosnisk- bosnjaker i Norge som en stor homogen blokk, om man kan kalle det slik?

Informant: #: Jeg tror- jeg vet ikke om det finnes så veldig mange grupperinger innenfor... Jeg er litt usikker på akkurat det, for å være helt ærlig. Som jeg vet om, på en måte.

4.1.2. Samfunnsdeltakelse og samfunnsmessighet

Et hovedproblem med den vanlige samfunnsforståelsen, er tanken om en flytende og god relasjonell kontakt mellom aktørene i samfunnet. Et samfunn uten indre motsetninger, er et stort paradoks, noe skaper et forhold mellom såkalte *insiders* og *outsiders*.²²⁶ Ettersom det tradisjonelle samfunnsbegrepet er avgrenset territorielt i sin avklaring, opphører samfunnet ved sine grenselinjer. Dette skaper et naturlig skille mellom den inkluderte innsiden og den avskårne utsiden. Et avgjørende spørsmål er dermed om hvem som er insiders og outsiders, når fremveksten av et innvandrersamfunn ofte kan ha nokså flyktige skillelinjer. Bygger tanken om inkludering på medlemskap i et rikt organisasjonsliv, eller er en identitets- og inkluderingsfølelse den viktigste faktoren i en kategorisering av egen samhørighetsfølelse?

I henhold til tankene til Kjeldstadli, må man se samfunnsbegrepet i lys av både *samfunnsmessighet* og *samfunnsdeltakelse*. Disse to perspektivene er ikke kontraster, faktisk vil de supplere hverandre betydningsrammer. Hvorvidt man er del av et samfunn, handler ikke bare om nettverksbygging på det sosiale plan, men også om en aktiv deltakelse i et organisasjonsliv.

«Samfunnet er ikke sammensatt av individer, men gir seg til kjenne i summen av de bånd og samband som menneskene er satt i». ²²⁷ Ved å fokusere på relasjoner og ikke territorium, fokuserer man ikke på det som er gitt, men heller på noe som framtrer. En slik relasjonell tenkning representerer et alternativ til det tradisjonelle samfunnsbegrepet, og et resonnement av prinsippet bygger ut fra tre viktige perspektiv.

---

²²⁵ *Mostarci* er en uttrykksmåte som refererer til mennesker fra Mostar (på det bosniske tale- og skriftsspråk), i likhet som man på norsk referer til mennesker fra Bergen som bergensere, eller mennesker fra Tromsø som tromsøværing.

²²⁶ Kjeldstadli 2008: s. 64.

²²⁷ Kjeldstadli 2006: s. 25.

Det første argumentet hviler på tanken om at det ikke eksisterer et samfunn utenom mennesker. Uten mennesker, ei heller samfunn, da samfunn bygger på prinsippet om sosial samhörighet. Argument to bygger på forståelsen om at det finnes ulik grad av gjensidighet o ulike aktører, hvor sosial samhörighet også vil også kunne fortelle om grader av sosial binding. Ofte kan individet føle at det står overfor en uoverkommelig struktur, dersom personen inngår i mange relasjoner. Det avsluttende argumentet omhandler begrepsrikdommen i samfunnsvitenskapen, som kan nyansert analyseres i et relasjonsforhold.²²⁸ Et eksempel på et slikt begrep er *reprositetsbegrepet*, som antropologen Marshall Sahlins kategoriserer i tre underkategorier: en *balansert*-, *generalisert*- og en *asymmetrisk* resiprositet, i forsøket på å forklare gjengjeldsforholdet mellom individer.²²⁹

Hva blir så et samfunn i lys av tankene om samfunnsmessighet? Slik informantene krydrer livsløpsintervjuene under sine beretninger, blir tanken om at individet kun eksisterer i forhold til andre mennesker, tydelig forankret. Disse relasjonene mellom individene kan forandres, men skaper i bunn og grunn en viktig sosial mening.²³⁰ De aller fleste mennesker tilhører et kollektiv, men denne relasjonen eksisterer først og fremst i tilknytning til egen familie. Samtlige bidragsytere i denne oppgaven ytret at relasjonen til andre bosniere med innvandrerbakgrunn i Norge, er eksepsjonelt viktig i definisjonen av et bosnisk samfunn i Norge. Dette gjaldt uavhengig av deres predisponerende utgangspunkter som alder, opphavssted, kjønn og opphavssted. På spørsmålet om hun føler seg ekskludert fra et bosnisk samfunn i fravær av deltakelse i et organisasjonsliv, svarer informant 1 kontant «absolutt ikke», noe hun utdyper i følgende dialogsekvens:

Intervjuer: Absolutt ikke. 'Så du vil si at det ikke er et kriterium for at du må være del av en organisasjon for å føle deg delaktig?

Informant: -Nei, så lenge man har noen man kan snakke med for eksempel, 'noen bosniere eller 'noen norske, at man har et *nettverk av*, ut av begge kulturer, som man kan (på en måte) ta kontakt med og snakke med, dele litt historier med. Så tror jeg faktisk ikke organisasjoner er nødvendige, det å altså selvfølgelig, 'det å ha venner er egentlig et kriterium. Rett og slett. Det å ha organisasjoner, altså du får mye ansvar for de der, du skal sikkert verve mennesker og litt av hvert. Men hvis man har bare venner, ut fra både norske, norske kulturen og bosniske kulturen, så tror jeg ikke det har noe veldig mye å si, du får rett og slett et mer avslappet forhold, man kan være den man er (på en måte). For eksempel i Bosnia er det jo veldig formelt, alt sammen som skjer i organisasjoner. I Norge kanskje ikke fullt så formelt, men man har mye ansvar. Man har mye å gjøre rett og slett.

---

²²⁸ Kjeldstadli 2006: s. 29.

²²⁹ Kjeldstadli 2006: s. 29.

²³⁰ Kjeldstadli 2006: s. 25.

Til tross for hennes utsagn er det viktig å påpeke at denne formen for relasjonell samfunnsmessighet til andre bosniere i Norge ikke står like sterkt hos alle informantene, deriblant informant 6, en 20 år gammel kvinne bosatt i Oslo. Hennes sosiale samhandling med andre bosniere er på et meget minimalt nivå, og hun forteller at hun selv ikke behersker å kommunisere på det bosniske språk flytende. Som en komplett kontrast til dette står den 52 år gamle mannlige informanten fra det nordlige Bosnia, som til tross for en god beherskelse av det norske språk, både skriftlig og muntlig, nesten utelukkende kommuniserer på det bosniske språket, da naturligvis i sosial krets av andre bosniere. Dette selvbevisste valget ble troligvis styrket i etterkant av 2005, da han samme år sluttet å arbeide, og startet med rehabilitering som følge av betydelige helseproblemer. Under gjennomførelsen av livsløpsintervjuet var informanten under en uførepensjonsordning, noe som kan bidra til å ikke ha et like stort behov for å kommunisere på norsk, utenom det han selv aspirerer å gjøre i hverdagen. Hvorvidt dette spriket mellom disse to informantene bygger ut fra en aldersforskjell, er høyst trolig. Mannen kom til Norge da han var i slutten av 20-års-alderen, mens den unge kvinnen er født i Norge. Dette har medført at hun har hatt norsk skolegang, dermed også lært det norske språk på detaljnivå, men også veldig sannsynligvis også blitt inkludert i et norsk miljø i høyere grad enn mannen.

4.2. Bosnisk organisasjonsliv i Norge

Dagens moderne samfunn i Norge er et gjennomorganisert samfunn, et organisasjonssamfunn.²³¹ Overalt finnes det foreninger, ulike idrettslag, institusjoner, organisasjoner og sosiale grupperinger. Dette er også noe som er til stede i fremstillingen av det bosniske organisasjonsliv i Norge, hvor organisasjoner rettet mot et sosialt samvær, religiøse organisasjoner og veldedighetsorganisasjoner er svært representative i lys av informantbidragene. Alle disse organisasjonene er relevante for et bosnisk miljø i Norge, da de kan bidra til å skape en identitetsfølelse hos hver enkelt aktør.²³² Som nevnt blir dermed meso-nivået essensielt for å fastsette et bosnisk miljø i Norge. I de tidligere nevnte studiene av identitet, etnisitet og diaspora, er det viktig å se på i hvilken grad individuell og

---

²³¹ Sølberg et al. (2016).

²³² Kenny et al. 2011: s. 8.

organisatorisk identitet samhandler med hverandre. Slik kan vi fastslå viktigheten av de ulike organisasjonene som samfunnsbyggende for innvandrergruppen.

Det finnes et mangfoldig utvalg av bosniske organisasjoner i Norge. Dette viser blant annet livsløpsintervjuene til. Som et fåtall av organisasjoner og foreninger informantene forteller om, finnes de to veldedighetsorganisasjonene *Stećak* og *Nova Nada*. Videre nevnes også *Bosanska Pošta*²³³ som en litterær utgiver, *NUR*-folkedansegruppe som en kulturelt orientert dansegruppe, samt den bosniske kulturforeningen *Preporod*. På et sportsplan har vi ulike bosniske idrettslag, samt supportergruppen *BH-Fanaticos*, med *BH Fantomi Kozarac* som undergruppe. Det finnes ulike sosiale samlinger, konserter og fester med en jevnlig og stabil organisering, som kan sees i lys av arbeidet *Den Bosniske Foreningen i Norge* gjør. Sist men ikke minst, har vi *Islamska Zajednica* som en viktig samfunnsbygger og organisasjon. Denne kolossale betydningen *Islamska Zajednica* har for det bosniske innvandremiljøet i Norge, blir støttet opp av majoriteten av livsløpsintervjuene, og skal videreføres senere i underkapittel 4.2.1.

Videre finnes det også flere mindre organisasjoner som ikke ble nevnte i historiene til informantene. Flere av disse er lokale, og virker derfor kun inkluderende for lokalbefolkningen som ønsker å delta i den enkelte organisasjon. Eksempel på slike mindre lokale foreninger er *NETT BK, Nettverk for Bosniske kvinner i Norge*, en gruppe bestående av rundt 50 bosniske kvinner med formålet å integrere eldre bosniske kvinner i det norske samfunnet. Videre har man også ulike indre bevegelser, deriblant medlemsgrupper som *Bosniere mot NRK/Bosanci protiv norveske drzavne Televizije*, en gruppe for alle som følte seg opprørte over en kontroversiell dokumentarserie NRK sendte den 26. og 27. april 2011, og som valgte å stå samlet for å vise sin misnøye med det norske statseide kringkastingsselskapet NRK.²³⁴

Til tross for at det finnes et stort utvalg av organisasjoner og sosiale omgangsgrupper bosniere i Norge kan være del av, fremmer flere av informantene ulike grunner til et avstandsforhold til organisasjonene. Informant 4, som tidligere var en del av den humanitære veldedighetsorganisasjonen *Stećak*, er ikke lenger del av noen bosniske organisasjoner i

---

²³³ Bosanska Pošta= Den Bosniske Post AS

²³⁴ Lindov, Ahmed; Lindov, Vahid & Edin Grebovic. (2011). "Bosniere mot NRK/Bosanci protiv norveske drzavne Televizije". Hentet fra: <https://www.facebook.com/groups/110899148996365/>

Norge. Dette begrunner hun med forestillingen om at forbindelsen til ulike bosniske organisasjoner, har blitt fjerntliggende og ukjent:

Intervjuer: Ja, ja. Hvis du har hatt mer tid, føler du at du hadde vært mer delaktig i, hva jeg skal kalle det, bosniske organisasjoner og bosniske institusjoner i Norge?

Informant: Nei, jeg tror ikke tid er et spørsmål. Jeg tror kanskje at, at en nøkkelting da, som kan inkludere flere unge bosniske folk, inkludert meg selv, er å ufarliggjøre det litt mer, fordi ofte så kan, så kan visse ting blant bosniere som kanskje er høyt utdannede, det kan på en måte blåse seg litt mer opp enn nødvendig, og da er terskelen for å involvere seg mye høyere, og at man på en måte må ha en viss bakgrunn eller en viss kompetanse for å gjøre (deler av de eldre), så tror jeg bare, gjøre det litt mindre formelt. Som gjør at folk tør involvere seg mer og ikke er, ja, mhm.

Flere informanter forteller også om at mangel på tid og vilje begrenser hvorvidt de faktisk er delaktige i et bosnisk miljø i Norge. Informant 8, som føler han er del av et bosnisk miljø i Norge, mener han selv ikke må engasjere seg på noen måte for å ta del i dette fellesskapet. En inkludering i et bosnisk miljø i Norge er for han en selvfølge, hvor han mener han ikke trenger å vie sin fritid for å føle seg inkludert i dette kollektivet:

Intervjuer: Føler du kanskje det finnes et bosnisk miljø her i Norge?

Informant: - 'Javisst gjør det det. Det finnes masse forskjellige miljøer her i Norge, jeg var jo i, når jeg bodde i Fredrikstad så spilte jeg jo fotball med noen bosniere. Da var vi en gjeng, holdt jeg på å si, som, som dro og spilte fotball hver uke og, og det var et bra miljø. 'Så har du de for eksempel som Fredrikstad igjen, på Lisleby, der har de fester og sånt, hvor du har et miljø, hvor folk samles og drikker og koser seg og synger med og får litt sånn forskjellige artister til å opptre og sånt. Så du har jo mange forskjellige miljøer å velge mellom. Det som er, er at jeg jobber med en jobb hvor jeg er veldig sosial, veldig mye kontakt med folk, og deriblant veldig mange bosniere, så jeg føler ikke at har det der stor behovet, og har ikke tid heller egentlig, til å være med i noe sånt miljø utover det som er, som er med jobb og det, så, så, ja de fleste bosniere og sånt, vi samles jo vi har jo vennegjenger og sånt som er bosniere, så når vi drar til dem og samles litt og snakker piss, holdt jeg på å si, så (koser oss) så har vi, men ikke noe sånn, ikke noe sånn miljø, ikke noe sånn utover, utover vanlig.

Intervjuer: Du sier jo at dette med tid er det som kanskje begrenser din delaktighet i et bosnisk miljø her i Norge, hvis du hadde hatt mer tid, ville du dedikert denne tiden til å være litt mer, hva skal vi kalle det, delaktig, litt mer inkludert i dette her samfunnet?

Informant: vet ikke. Vet ikke. Jeg føler egentlig at jeg får ganske min, min store dose av det. Nå jobber jeg sammen med en bosnier i tillegg på jobb, også er du, du blir jo ringt av folk som skal [ordne saker], du har på en måte, du får din daglige dose av folk av folk i løpet av en dag. Du trenger litt tid til deg selv i tillegg til jobben, så hadde jeg hatt mer tid, så hadde jeg nok brukt denne tiden heller på å kanskje gå på ski ((latter)). Bare slappe av og komme meg ut i frisk luft, trene litt, sånne ting, ikke sosialisere noe mer, det føler jeg, det får jeg nok.

Uttalelsen til informanten kan i lys av de to komplimenterende teoriene samfunnsmessighet og samfunnsdeltakelse, vise til at informanten kun har et aktivt forhold til et bosnisk miljø

gjennom egen sosial krets. For han er ikke deltakelse i et samfunn styrt av hengivelse til et bosnisk organisasjonsliv i Norge.

En lav deltakelse i bosniske organisasjoner er noe flere informanter gir uttrykk for. Mulighetene for å delta er til stede, uten at dette er noe majoriteten av de velger å gjøre. Årsaken til dette skille kan ligge på at inkludering i et bosnisk miljø via sosial krets, er tilstrekkelig for å kunne føle seg inkludert. For de er et personlig nettverk grunnpilaren for et bosnisk samfunn i Norge. Informant 2, som hverken er del av organisasjoner eller nettverk, viser henholdsvis til nettverksmangel som hovedgrunn til hennes ekskluderingsfølelse fra et bosnisk samfunn i Norge:

Intervjuer: Ja. Nei. Det er helt forståelig. Er det noen grunn til at du ikke er med i noen bosniske organisasjoner?

Informant: Det er ikke noen spesiell grunn til det, annet enn at jeg aldri har vært i det miljøet på en måte, jeg har aldri hatt noen venner som er det, som jeg kan støtte meg til, som er fra Bosnia og som kanskje drar meg med inn i noe sånn. Egentlig bare derfor.

Andre informanter, eksempelvis informant 5, har derimot vært opptatt av å ta del av et bosnisk organisasjonsliv i Norge, hvor katalysatoren for en delaktighet i dette fellesskapet, har vært egen interesse. Til tross for at han stammer fra en ikke veldig religiøs familie, var informant selv opptatt av å være del av Islamska Zajednica, og lære om bosniske kulturer og bosniske tradisjoner. Så lenge ulike bosniske samlinger var «koselige», var han også interessert i å delta på dem. Om dette interesseforholdet, forteller han på følgende vis:

Informant: Jeg har aldri hatt noe push fra foreldre, det har ikke søsteren min heller. Og hun kan språket ganske dårlig og, bosniske språket. Fordi foreldrene mine pusher ikke noen til noe, men det er jo fra person til person. Jeg som person ville kunne mye bosnisk og sånn.

Videre forteller informanten at han ble mobbet i sin barndomstid i Haugesund, noe som fikk han til å søke etter en egen identitet, og han valgte deretter å henge med andre bosniere og andre med utenlandsk opprinnelse. Det er dermed tenkelig at det nettopp er denne mobbingen og ekskluderingen som informanten følte gjennom sin oppvekst, som fungerte som en trigger i søken om egen identitet og inkludering. Dette er noe han fant gjennom deltakelse i et bosnisk organisasjonsliv i Norge.

4.2.1. Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj

Ettersom krigen i Bosnia fra 1992-1995 hadde som formål om å skape etnisk homogene områder i landet, er det viktig å påpeke at det absolutte flertallet av bosniere i Norge identifiserte seg/ble identifisert av andre som en del av en muslimsk befolkning. Dermed blir det også uoverkommelig å snakke om bosnieres historie i Norge, uten å fokusere på organisasjoner og institusjoner som vokser frem på grunnlag av religiøs tilhørighet. Den desidert viktigste og mest betydningsfulle religiøse organisasjonen for bosniere i Norge er Det islamske fellesskap Bosnia og Hercegovina i Norge, Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj (*IZBUN*).

Selve benevnelsen til fellesskapsorganisasjon viser tydelig ståstedet organisasjonen har til den bosniske innvandregruppen i Norge. Helt tilbake til tyrkernes okkupasjon av Bosnia, har som nevnt tilnavnet *bošnjak* blitt brukt i beskrivelsen av den muslimske bosniske populasjonen i området,²³⁵ noe organisasjonen selvbevisst bruker i egen definisjon av arbeid og målgruppe. Som en av de religiøse organisasjonene i Norge, er Islamska Zajednica en av de få diasporiske fellesskapsorganisasjonene, som mottar økonomisk støtte fra Norge som mottakerland. Hvor mye organisasjonen får, blir bestemt etter hvor mange medlemmer organisasjonen har til enhver tid, men organisasjonen får også årlig penger fra medlemmer. For gjennomføring av religiøs utøvelse, eier organisasjonen fire forsamlingslokaler; et hovedbygg i Oslo, Sarpsborg, Haugesund og Sandefjord, hvor de regelrett leier lokaler utover dette etter behov. Til kjøp av bygg har organisasjonen et fond med tilnavnet *Emanet*, hvor frivillige har mulighet til å betale et månedlig avdrag i støtten av dette.²³⁶

Ettersom organisasjonen er landsomfattende og har medlemmer i over 250 kommuner i landet, er organiseringen av områder delt inn i *džemater*²³⁷, hvor det er imamer som er stedfortredere for organisasjonen i området. Per dags dato (10.02.2017), har organisasjonen ti imamer til sin disposisjon. Ofte er de ulike imamene ansvarlige for to-tre džemater, noe som også krever at de ulike imamene er mobile, og de ulike džematene blir jevnlig besøkt av imamene.²³⁸ Et viktig arbeid som imamene driver med i de ulike džematene, er en religiøs, opplæring av barn og unge gjennom en såkalt *mekteb*.²³⁹ Ikke bare er mekteb viktig for en

---

²³⁵ Mønnesland, Svein. (2014). "Bosniaker". Hentet fra: <https://snl.no/bosniaker>

²³⁶ Oversatt og trykt dokument fra Senaid Kobilica.

²³⁷ En džemat er en menighet.

²³⁸ Oversatt og trykt dokument fra Senaid Kobilica.

²³⁹ IzbiH. (2014). "Svijest o mektebu". Hentet fra: <http://www.izbih.no/index.php/edukacija/vjerskapouka/793-svijest-o-mektebu>

religiøs utdanning av barn og unge, men den gir også en innføring i grunnleggende bosniske kulturelle og sosiale verdier. Et spørsmål som kan luftes her, er hvor relasjonen mellom kultur og religion ligger hos den bosniske innvandrerguppen i Norge. Livsløpsintervjuene bygger opp tanken om at majoriteten av informantene har en muslimsk trostilhørighet, uten at de praktiserer denne i en særlig stor grad.²⁴⁰ Dermed vil det kanskje være mer korrekt å anvende termen *kulturell muslim* for deler av den bosniske innvandrerguppen i Norge, hvor forståelsen av en kultur, tradisjon og religion eksisterer i relasjon til hverandre.

Dette sterke fokuset på kultur og sosial omgang er noe imam Ibrahim Šabić også nevner. Som representant for Islamska Zajednica i Bergen, Os, Stavanger, Sandnes og Haugesund, forteller Šabić om mekteb og denne relasjonen på følgende vis:

Ordet mekteb kommer fra det arabiske ordet *mektebun* som betyr skole eller plassen hvor man innlærer en grunnleggende kunnskap. I en mekteb lærer barn om grunnlag til Islam, grunnlaget for et muslimsk liv i et fellesskap, grunnlag andre religioner mm. Gjennom organisering av mekteb gjennom de bosniske menighetene, lærer unge også om kulturelle og sosiale verdier til Bosnia-Hercegovina og Norge. Deltakerne har også timer hvor de lærer det bosniske språk, hvor de sosialiserer sammen, og også lærer å samhandle med den norske kirken, med norske skoler, eller med andre frivillige organisasjoner.

Selv understreker Islamska Zajednica i at deres arbeid med barn og ungdommer, er deres absolutt viktigste prioritet. Til dette er det avsatt en egen del av budsjettet til organisasjonen, med ungdommelige *iftarer*,²⁴¹ utflukter, fotballturneringer og ekskursionsjoner utenlands, som oftest til Bosnia-Hercegovina. I 2016 var rundt 400-500 unge jenter og gutter delaktige i slike begivenheter arrangert av organisasjonen. Dette understreker at organisasjonen ikke bare har religiøse formål i sin agenda, men er også ekstremt opptatt av en opprettholdelse av sosiale omganger mellom bosnjaker, først og fremst i organiseringen av ulike arrangementer og samlinger.²⁴² Et godt forhold til kultur- og veldedighetsorienterte behov, er for organisasjonen et nøkkelmoment i opprettholdelsen av et tett forhold mellom bosnjaker i Norge. For denne

---

²⁴⁰ Denne relasjonen må sees i lys av de 5 islamske søylene.

²⁴¹ Iftar er kveldsmåltidet som muslimer avslutter sin daglige faste med under Ramadan-måned, i lys av solnedgangen.

²⁴² Izbić. (2016). "Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj". Hentet fra: <http://www.izbih.no/index.php/about/islamska-zajednica>

oppretholdelsen gir Islamska Zajednica ut et medlemsblad, *BH Glasnik*,²⁴³ et blad som har muliggjort en god kontakt mellom organisasjonen og bosniere overalt i Norge. Denne relasjonen er spesielt viktig ettersom den bosniske innvandrerguppen i Norge, som tidligere sett i kapittel 2, er bosatt så spredt. Kontakt gjennom Internett og mobilnettverk er her også selvfølgelig et viktig punkt for organisasjonens innflytelse og informasjonsutdeling. På figur 4.2. ser vi BH Glasniks utgave nr. 3 fra november 2016, med hovedimam Senaid Kobilica som pryder forsiden.

Figur 4.2. Utgave av BH Glasnik fra november 2016.

Hentet fra: <http://www.izbih.no/index.php/about/bh-glasnik/1007-bh-glasnik-br-3-oktobar-novembar-2016>

Som et eksempel på den kulturelle vektleggingen som Islamska Zajednica står for, har vi dessuten folkedansgruppen «NUR».²⁴⁴ Gruppen ble etablert allerede i 1996, etter initiativ fra Islamska Zajednica. Muhamed Tufekčić, som lærer og koordinator for denne samlingen, har også lært bort folkedansen til to informanter i denne oppgaven, informant 1 og 5. Informant 1, forklarer egen innsats i gruppen på følgende måte: «Jeg var med i en folkegruppe *folklor*, folklore som nordmenn sier, der vi danset nasjonale danser, veldig tradisjonsrike danser. Også var vi jo iført de nasjonaldraktene og da, veldig gode deler, utenom prøver og sånt». Hun var tydeligvis meget kry i fremstillingen av egen innsats i gruppen. Informant 5 derimot var ikke like begeistret over egen innblanding i gruppen, hvor han sier at gruppen ikke var noe for han. I spørsmålet om hvorfor den ikke falt i smak hos han, svarte han «Nei, det er bare, det er bare ikke noe for meg. Altså, jeg var med på det, og ble nesten tvunget til å være med på det, på grunn av det gikk så bra for meg. Men jeg følte ikke det var noe jeg ville drive med, eller fortsette med», hvor han sier at det ikke var foreldrene som tvang han til å gå på det, men heller et gruppepress fra andre deltakere som fikk han til å ta del og fortsette i dansegruppen; et press fra et indre bosnisk miljø.

²⁴³ Tašić, Dževad 2010: s. 221.

²⁴⁴ Tašić, Dževad 2010: s. 26.

Av livsløpsinformantene i denne oppgaven, viste hele åtte av ti et forhold til Islamska Zajednica som organisasjon. Samtlige av disse åtte stilte seg som passive medlemmer til organisasjonen, i og med at de ikke involverte seg aktivt i arbeid i den, men interagererte med den iblant. Samtlige viste også en bevissthet til organisasjonen som sentral for bosniere i Norge, og de to medlemmene som ikke var tilknyttet organisasjonen personlig, har tidligere vært tilknyttet til den, gjennom familieband. I livsløpsfortellingen om et bosnisk organisasjonsliv i Norge, var det Islamska Zajednica som var det desidert ledende samtaleemnet. Dermed blir også naturlig å formode at den står som den viktigste og mest betydningsfulle bosniske organisasjonen av alle innenfor Norges grenser.

Mens det i 1920 var en enkelt muslim i Norge,²⁴⁵ viser organisasjonen til et selv-estimert medlemstall på 9419 bosniske muslimer i 2016, hvor de selv fremmer at det samme år finnes rundt 12500 bosnjaker i Norge.²⁴⁶ Dette er et svært høyt medlemstall.

4.3. Det norske organisasjonsliv opp mot det bosniske; hvilket fellesskap engasjerer informantene?

I relasjonen som informantene hadde til norsk organisasjonsliv, var det få antydninger til et rikt samband mellom informantene og norske organisasjoner. Igjen virker det som om et sosialt samvær i seg selv er nok for å føle seg inkludert i et norsk samfunn. Norsk organisasjonsliv var lite fremme blant informantene. Til tross for dette kommer flere organisasjoner og foreninger frem i livsløpsintervjuene, derav *Lektorlaget* og *Pedagogstudentenes forening* hos informant 1, *Fagforbundet* hos informant 3 og lokale sportsklubber hos informant 7 og 8. Også delaktighet i musikkorkestre hos informant 1 og 8, karateklubb hos informant 8 og MMA-klubb hos informant 5. Videre var også informant 5, som eneste av informantene, tilknyttet forsvaret i en ett-årsperiode på Huseby Leir i Oslo kommune.

På spørsmål om tilknytning til norske organisasjoner, kan svaret til informant 4 vise til et prototypisk svar, et svar som belyser ståstedet til flere av informantene. På spørsmålet, føler du deg delaktig i et norsk miljø, svarte informanten:

---

²⁴⁵ Kjeldstadli 2008: s. 91.

²⁴⁶ Oversatt og trykt dokument fra Senaid Kobilica.

Informant: Det blir det samme som med bosnisk. Jeg jobber jo i Norge og jeg har jo, jo norske venner og, norske kollegaer. Så jeg gjør jo veldig mye sosialt der da, med jobben, som gjør kanskje at jeg føler at jeg har nok, og veldig mange av kollegaene mine som er, som er norske, finner jeg på ting også med på fritiden, så jeg føler at jeg også får min dose der og. Uten at jeg er med i noe, at jeg er med i noe, formelt.

Om deltakelsen i norske organisasjoner er lav, er alle informantene likevel en del av det norske samfunn. Ser man på organisasjonslivet, virker det som graden av inkludering blant informantene er høyere for bosniske organisasjoner i Norge, enn for norske organisasjoner i landet. Mye av æren for dette rettes til Islamska Zajednica for det enestående arbeidet de utfører.

Årsaken til at informantene i større grad er medlemmer av bosniske organisasjoner og deltakere i bosniske arrangementer, kan nettopp være at nevnte blir midler for å føle seg inkluderte i et etnisk minoritetssamfunn i Norge. Ettersom man kan se på det norske samfunn som et storsamfunn, blir dermed ikke organisasjonsdeltakelse et nødvendig middel for å føle seg inkludert. Mens man aktivt må prøve å inkludere seg i et bosnisk fellesskap i Norge, ligger et slikt norsk samfunn naturlig til. Går man på skole, er man inkludert i et skolesamfunn. Drar man på jobb, er man del i et fellesskap av arbeidere. Går man ute blant folk, snakker man som regel norsk med andre medmennesker. Denne forståelsen perspektiveres av informant 8, som til tross for å ikke være delaktig i noen norske organisasjoner, i større grad føler en delaktighet i et norsk samfunn i Norge.

Intervjuer: Så du føler en større delaktighet i norsk samfunn enn et bosnisk i Norge?

Informant: Jeg, gjør nok det! I Norge så gjør jeg det!

4.4. Sluttord

I lys av samfunnsmessighet og samfunnsdeltakelse har rammene for hvordan et samfunn opererer, blitt satt. Ser man disse to teoriene i lys av informantbidragene, kan man med stor sikkerhet understreke at et bosnisk innvandrersamfunn i Norge finnes. Ikke bare føler informantene seg som en del i et bosnisk fellesskap i Norge, men er også del av et norsk fellesskap. Hvor krysningspunktet mellom dette samfunnet og det norske samfunnet ligger, skal videre belyses i neste kapittel. Videre må også det transnasjonale forholdet til samfunnsbegrepet undersøkes, noe som også skal bli lagt til rette for i senere kapittel. Hvor ligger tilhørigheten til informantene?

Kapittel 5. En indre og ytre bosnisk offentlighet i Norge; kulturelle og litterære utgangspunkt

Da det i løpet av 1992 og 1993 immigrerte ca. 13 000 flyktninger fra Bosnia-Hercegovina til Norge, kom det norske samfunn i kontakt med en ny folkegruppe, en folkegruppe med særegen kultur, religion og historie. Dette kapittelet vil ta for seg slike kulturelle trekk ved den bosniske innvandrerguppen i Norge, hvor litterære trekk ved landegruppen er fundamentale for dens identitet. Videre skal kapittelet ta for seg bosniere med høy status i den norske offentligheten, men også mennesker som er viktige innad i den bosniske innvandrerguppen, og som har en betydningsfull status i miljøet.

At noe er offentlig, viser til at noe er åpent, at noe er delt i et felles rom.²⁴⁷ En offentlighet er et kretsløp av kommunikasjon, og viser til at en del av samfunnslivet alle har tilgang til. Det er viktig å bemerke seg at offentlighetsperspektivet er en subjektivt orientert tanke, hvor menneskelige relasjoner til andre, skaper forestillingen om hvem som er del av offentligheten eller ikke. Man kan skille mellom en ytre og indre offentlighet. I dette kapittelet vil et slikt skille være til stede, og basere seg på hvem som har adgang til dette offentlige rom, hvilke ideer som er sådd i dette rom, samt hvilket kommunikasjonskretsløp denne offentligheten er en del av. Det er dermed ikke selvsagt at selv om aktører i dette kapittelet blir nevnt som en del av en intern offentlighet blant bosniere i Norge, deler ikke alle denne oppfatningen. Dette legger også til rette for at enkelte aktører, som kan være viktige i en samfunnsmessig kontekst, ikke blir nevnt i denne beretningen. Vurderingen er basert på hvem informantene ser som viktige offentlige bosniske personer innad og utad i det norske samfunn, samt hvem jeg oppfatter som en del av denne offentligheten.

5.1. Tradisjonsrik kultur

I en presentasjon av bosnisk kultur, er det flere komponenter enn det språklige og religiøse som må belyses. Som et av disse elementene står den tradisjonsrike bosniske matkulturen sterkt; en matkultur påvirket av den orientalske tyrkiske mattradisjonen.²⁴⁸ Med retter som *tufahije*, *kvrguša*, *hurmašice* og *burek*, viser man kun til fåtall av tradisjonsrike spesialiteter,

---

²⁴⁷ Nordbø, Berge. (2014). "Offentlig". Hentet fra: <https://snl.no/offentlig>

²⁴⁸ Mønnesland 1994: s. 11.

ofte oppdisket av en husmor som får oppgaven i å forberede det hverdagslige måltidet.²⁴⁹ At oppskriftene ofte er avanserte å lage, forteller informant 1 om:

Informant: Ja altså mat for eksempel, moren min fikk jo meg til å lage bosnisk tradisjonell mat fra jeg var 10 til 16 år. Og oppskriftene er ikke så veldig enkle å lage heller, så man må kunne det utenat for å kunne gjøre det og.# Så tradisjonen sier hvert fall at vi kan overføre det sånn gjennom generasjoner, (...).

Som drikk står kaffe som helt essensiell i bosnieres sosiale tilværelse, hvor man ofte møtes og konverserer over en kopp kaffe. Den tradisjonsrike sterke bosniske kaffen blir ofte tilberedt i en *džezva*, som er små porsjonskanner, og videre servert i små kopper uten hank, såkalte *fieldžani*. Sist, men ikke minst, serveres kaffen ofte med en tyrkisk søtsak, *rahat-lokum*, og gjerne et glass vann, ettersom kaffen er så mektig.²⁵⁰

Videre står også musikkulturen sterkt, med sang, musikk og dans, som viktig del av den bosniske kulturen. Ved festlige sammenkomster danser man i ring, i en dans som kalles *kolo*. Slike danser er særlig vanlige i bryllup. Dessuten har også den tradisjonsrike folkedansen, hvor kvinnene danser sjarmerende, mens menn danser på en måte som skal fremme styrke og temperament.²⁵¹ Innlæring av en slik dans kan finnes i lys av folkedansgruppen NUR, som tidligere henvist til i kapittel 4. Ytterligere står også trekkspill som det mest tradisjonelle instrumentet, og instrumentet er ofte viktig i de tradisjonsrike sangene *sevdalinke*.²⁵² Slike sanger er ofte svært stemningsbyggende og populære. Dette elskede forholdet beskriver professor Svein Mønnesland på en meget passende måte: «Enhver bosnier med respekt for seg selv kan folkeviser nok til en hel natt».²⁵³

I sin fremstilling av bosnisk væremåte, en væremåte som fremmer den bosniske tradisjonen og kulturen, forteller Mønnesland videre om bosniere som ekstremt familieløje og meget sosiale. Forholdet til tid er nokså avslappet, uten at dette står som hindring for at oppgaver og gjøremål blir gjort. Kroppskontakt er meget vanlig, hvor man håndhilser og kysser medmennesker på kinnet, i mye høyere grad enn hva nordmenn er vant til. Videre beskriver Mønnesland bosniere som gjestfrie og generøse, hvor en påholden holdning blir sett på som negativt. Vennskap blir høyt verdsatt, man gir mye, og forventer mye tilbake. Forholdet til naboer og hjemland er meget sterkt, hvor hjembyen står som eneste sted hvor man kan tenke

---

²⁴⁹ Mønnesland 1994: s. 11.

²⁵⁰ Mønnesland 1994: s. 11.

²⁵¹ Mønnesland 1994: s. 12.

²⁵² Mønnesland 1994: s. 12.

²⁵³ Mønnesland 1994: s. 12.

seg å leve, og forholdet til naboen er som forholdet til slekten. Å stikke innom hos naboen, ofte uinvitert, og drikke tradisjonsrik bosnisk kaffe er vanlig. I hjemmet er kjønnsrollene nokså liberale, hvor kvinner i det muslimske bosniske samfunn, har en særegen stilling. Kvinner kan lede gudstjenester, riktignok bare for andre kvinner, og det er ikke vanlig for de muslimske kvinnene å gå med religiøse plagg på landsbygda.²⁵⁴ Det er ikke vanlig at menn tar seg av barnestell og husarbeid, så kvinnene får en meget tyngende rolle i husstanden, uten at de på noen måte blir mindreverdige. Kjønnsfordelingen er en del av tradisjonen og kulturen i hjemmet, på lik linje som med hjemlandets normer.

5.2. Litterære røtter hos den bosniske innvandrerguppen

I forestillingen om en bosnisk etnisk og kulturell tilhørighet, står språk som en sterk bidragsyter. Det er en opphavsfortelling. Røttene til det bosniske språk, som er svært likt det serbiske og kroatisk språk, hører til den indoeuropeiske språkfamilien. I dag kalles riksspråket i Bosnia-Hercegovina for bosnisk, serbisk eller kroatisk, til tross for at språkbetegnelsen «bosnisk» ikke ble tillatt under kommunistregimet til Josip Broz, og ikke vedtatt som offisiell betegnelse for språket før 1993.²⁵⁵

Selv om det serbiske, bosniske og kroatisk språk er fundamentalt like, opererer man med to ulike alfabeter i Bosnia, noe som stammer fra de tradisjonelle og historiske religiøse forskjellene mellom folkegruppene i landet.²⁵⁶ Dette har medført at skolebarn i Bosnia har måttet lære begge alfabetene, til tross for at muslimske bosniere i stor grad bruker den latinske versjonen, da det er denne det bosniske skriftspråket innretter seg etter. De katolske kroatene, benytter seg også av det latinske alfabetet i eget skriftspråk. Det kyrilliske alfabetet derimot, som ligner nokså på det russiske alfabetet, blir benyttet av den ortodokse populasjonen i Balkan, de fleste av de serbere og montenegriner. Figur 5.1 illustrerer det

Figur 5.1 Oversikt over kyrillisk og latinsk i det bosniske språk

Kyrillisk	Latinsk
А, а	A, a
Б, б	B, b
В, в	V, v
Г, г	G, g
Д, д	D, d
Ђ, ђ	Đ, đ
Е, е	E, e
Ж, ж	Ž, ž
З, з	Z, z
И, и	I, i
Ј, ј	J, j
К, к	K, k
Л, л	L, l
Љ, љ	Lj, lj
М, м	M, m
Н, н	N, n
Њ, њ	Nj, nj
О, о	O, o
П, п	P, p
Р, р	R, r
С, с	S, s
Т, т	T, t
Ђ, ђ	Ć, ć
У, у	U, u
Ф, ф	F, f
Х, х	H, h
Ц, ц	C, c
Ч, ч	Č, č
Џ, џ	Dž, dž
Ш, ш	Š, š

Hentet fra Mønnesland 1994: s. 8.

²⁵⁴ Mønnesland 1994: s. 14, 15.

²⁵⁵ Mønnesland 1994: s. 8.

²⁵⁶ Mønnesland 1994: s. 8.

latinske og kyrilliske skriftspråket, slik det blir applisert i det multikulturelle Bosnia-Hercegovina og mange andre steder på Balkan.

Historisk sett har den bosniske litterære kulturarven blitt gjennomsyret av viktige skikkelser, derav av 1900-tallets mytedikter Mak Dizdar og Nobelprisvinneren fra 1961 Ivo Andrić.²⁵⁷ I dagens Norge, har denne litterasiteten blitt videreført i ulike verk på det bosniske språk, derav gjennom BH Glasnik, som medlemsbladet til Islamska Zajednica, og den bosniske avisen Bosanska Pošta. Disse to er tonesettende for den bosniske skriftlige ånden i landet. I dag er det kun BH Glasnik som utgir nyhetsartikler av disse to, ettersom Bosanska Pošta som eneste bosniske avis i Skandinavia, sluttet å publisere aviser i 2015, noe både informant 3 og 7 fikk informasjonsbrev om på forhånd.

I hele 20 år, helt tilbake til avisens oppstart 9. september 1995 var den Bosniske Post Skandinavias eneste avis for bosniere, produsert i den lille norske byen Mysen. Før sin nedleggelse i 2015 utga avisen et nytt blad annen hver fredag, i et opplag på rundt 8000 eksemplarer. Til diverse nyheter i avisen, bidro over 300 medarbeidere i mangtallige land med stoff.²⁵⁸ Årsaken til at avisen ble lagt ned, var regjeringens kutt av de siste 400.000 kronene i pressestøtte avisen hadde.²⁵⁹

Dermed var det heller ikke mulig for Bosnisk Post å opprettholde sin virksomhet, og denne unike blomsten ble fjernet fra den norske avisfloraen. «(...) *Det er et tap for hele integreringsarbeidet i Norge at Bosnisk Post måtte gi opp*», forteller Trond Degnes, som satt i avisens første styre.²⁶⁰

Figur 5.2 Siste utgave av Bosanska Pošta, utgitt fredag den 4. september 2015

Eksemplaret er hentet fra informant 3, som har utgaven i privat samling

²⁵⁷ Mønnesland 1994: s. 40, 41.

²⁵⁸ Anders, Pål & Anders Engen Sanden. (2011). "Bosnisk Post blir Ratko-post". Hentet fra: <https://www.nrk.no/ostfold/bosnisk-post-bli-ratko-post-1.7651017>

²⁵⁹ Michalsen, Gard L. (2015). "Mistet pressestøtta og legger inn årene. Etter 20 år er det slutt for Bosnisk Post". Hentet fra: <https://www.medier24.no/artikler/mistet-pressestotta-og-legger-inn-arene-etter-20-ar-er-det-slutt-for-bosnisk-post/360954>

²⁶⁰ Michalsen, Gard L. (2015).

I dag er det dermed kun BH Glasnik, som et medlemsblad hos Islamska Zajednica, som står for utgivelsen av høyere aktede litterære verk, spesifikt rettet mot den bosniske innvandrerguppen i Norge. Islamska Zajednica er rettet mot den muslimske innvandrerguppen i Norge, og bladet representerer en religiøs sammenslutning. Bladets innhold er dermed naturlig styrt av religiøse artikler og innhold,²⁶¹ og bidrar til en religiøs og kulturell fremstilling av den bosniske folkegruppen i Norge. Skriftformen bladet benytter seg av er det latinske alfabetet, naturlig både fordi man i Norge benytter seg av denne målformen, men også fordi det latinske alfabetet blir brukt av bosniere i Bosnia, og som nevnt er et kjennetegn ved det bosniske språk. Videre vil utgivelser på det latinske språket kunne inkludere store deler av den serbiske og kroatisk innvandrerguppen i Norge, samt andre som har lært seg det bosniske språk, derav nordmenn, som benytter seg av et latinsk skriftspråk i eget morsmål.

5.3. Bosniske innvandrere som en del av den norske offentligheten

Som representanter for den bosniske innvandrerguppen, og de religiøse og kulturelle trekkene som gruppen har, er det spesielt en aktør som offentlig har en fremtredende rolle i Norge. En artikkel som pryder forsiden i medlemsbladet BH Glasnik lyder: «Fortjent anerkjennelse til Senaid ef. Kobilica».²⁶² Artikkelen beretter om en undersøkelse gjort av fire ikke-navngitte journalister, som nevner Senaid Kobilica i en kartlegging av de 100 mest innflytelsesrike religiøse aktørene i Norge.²⁶³ På listen var kun syv mennesker med muslimsk trostilhørighet, hvor to av disse ble nevnt fordi de ble oppfattet som bærere av negative verdier.

Som tidligere leder for Islamsk Råd Norge, en paraplyorganisasjon for alle religiøse fellesskapsorganisasjoner i Norge, og som nåværende leder for Islamska Zajednica, har Kobilica kommet med mange betydningsfulle uttalelser i den norske offentligheten; derav om hans åpne forhold til og samarbeid med Den norske kirke. I en av sine meget åpne utsagn, fortalte blant annet Kobilica om sitering av kristne religiøse tekster som velkomne i moskeen,

---

²⁶¹ Islamska Zajednica. (2016). 3. utgave av BH Glasnik for 2016. Hentet fra: <http://www.izbih.no/bhglasnik/bhgbr3septembar2016.pdf>

²⁶² «Zasluženno priznanje Senaidu ef. Kobilici».

²⁶³ Islamska Zajednica. (2016). 3. utgave av BH Glasnik for 2016.

så lenge dette forekommer på en fredelig og kjærlig måte.²⁶⁴ Kobilica oppsummerer egne følelser i følgende utsagn:

Å være en av 100, blant den norske kongen og ministre og i likhet med de blitt presentert på en slik objektiv måte, ser jeg på som en stor påskjønnelse etter alle disse årene med vedholdende og flittig arbeid i et ganske komplekst og kravstort arbeid i prosjekt som omhandler fellesskapet [Islamska Zajednica] og samfunnet.²⁶⁵

Et tilsendt, oversatt og trykt dokument (vedlegg 3) fra Senaid Kobilica, informerer også om at hovedimamen har mottatt flere store anerkjennelser. I 2008 plasserte «Leadership Foundation»- stiftelsen Kobilica blant de 10 beste og mest vellykkede utenlandske ledere i Norge dette året. Vedlegget hevder også at Kobilica har blitt anerkjent som den mest profilerte norske statsborgeren med utenlandsk bakgrunn, av nyhetsbladet Verdens Gang (VG). Kanskje mest betydningsfullt står utmerkelsen Kobilica fikk i november 2011, «Toleranseprisen». Prisen ble delt ut i etterkant av terrorangrepene i Oslo og Utøya, hvor Kobilica fikk prisen for sitt bidrag med å spre toleranse etter de grufulle hendene i landet.²⁶⁶

Som en offentlig talsmann for den bosniske landegruppen, står ikke Kobilica alene som fremtredende offentlige aktør. I sin selvbiografiske dokumentarserie på NRK, har programlederen og reporteren Leo Ajkić blitt et symbol på en bosnisk væremåte i Norge. I sin dokumentarserie, med tilnavnet «På flukt», forteller Ajkić om dagens flyktningsituasjon ut fra eget ståsted som flyktning. Bare syv år gammel, ble Ajkić og familien selv drevet på flukt. Deres situasjon falt til ro ved ankomsten til Norge. Perspektivet til Ajkić er spesielt viktig, da han i serien sin ser på flyktninger ikke som ofre, men heller som handlende personer med muligheter.²⁶⁷ I en historisk bevisstgjøring er dokumentarserien ekstremt dagsaktuell, da det i dag alene er rundt 65 millioner flyktninger i verden. Hvem de er, og hvor de kommer fra, er viktig å fremme, noe Ajkić gir et helhjertet forsøk på å gjøre.

Med sine meget fremtredende roller er det disse to aktørene som står på toppen av det offentlige ytre hierarkiet blant bosniere i Norge. I skyggen av disse, ligger flere aktører som er

---

²⁶⁴ Weden, Axel Støren. (2016). «Imam om koranlesing i kirken: - Helt uproblematisk». Hentet fra:

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/religion/imam-om-koranlesing-i-kirken-helt-uproblematisk/a/23617155/>

²⁶⁵ «Biti jedan od stotinu, među kojima je norveški kralj i ministri i isto tako biti prezentiran na ovako objektivan način, smatram velikim poklonom nakon svih godina upornog i mukotrpnog rada na prilično kompleksnim i zahtjevnim poslovima i projektima unutar Zajednice i društva». Islamska Zajednica (2016). 3. utgave av BH-Glasnik for 2016.

²⁶⁶ Oversatt og trykt dokument med Senaid Kobilica.

²⁶⁷ NRK. (2017). *På flukt*. Hentet fra: <https://tv.nrk.no/serie/flukt/kmte30002116/sesong-1/episode-1>

kjent av en norsk offentlighet, men ikke en offentlighet på det samme plan som Ajkić og Kobilica innehar. En del er mer sentrale for dette man kan kalle en indre offentlighet blant bosniere i Norge.

5.4. En indre offentlighet blant bosniere i Norge

Som en brobygger mellom det norske og bosniske samfunn, står Jusuf Arifagić som en meget sterk og viktig aktør. Som tidligere nevnt, satser Arifagić på import av norske kyr til Bosnia, hvor han i oktober 2015 hadde hele 780 importerte norske storfe i fjøset sitt i den lille byen i det nordlige Bosnia, Trnopolje.²⁶⁸ Dette antallet kyr hadde ikke Arifagić hatt mulighet til å opprettholde i Norge, ettersom en norsk lov begrenset kvegdriften til 80 storfe per gårdsbruk, noe som perspektiviserer størrelsen og betydningen av prosjektet til Arifagić. Et estimert antall på 7500 liter med melk blir produsert hver dag, hvor hele 150 hektar med jord blir benyttet til kvegdriften. Med dette bidrar ikke bare Arifagić til en fremvekst av den norske kvegdriften, men også et transnasjonalt relasjonsforhold mellom Bosnia og Norge.

Også på det litterære plan er det flere viktige og bemerkelsesverdige aktører blant den bosniske folkegruppen i Norge. Først og fremst har man Uzeir Bukvić, som tidligere var leder for den Bosniske Post i to tiår. Han har historisk vært en meget viktig skikkelse for forholdet bosniske mennesker i Norge hadde til bosniske nyhetsutgivelser i landet. I dag er det tenkelig at dette forholdet ikke hadde stått like sterkt som under oppstarten av avisen i 1995. I dag kan man i større grad relatere seg til det bosniske gjennom diverse medier som tv-kanaler, Internett og mobiltelefoner. Disse er viktige både i relasjonen til det bosniske nettverk i Norge og til Bosnia som opphavssted. Til tross for dette, står Bukvić som en viktig skikkelse i forestillingen av et bosnisk samfunnsnettverk i Norge.

Videre står forfattere som Rezan Hukanović og Vehid Gunić meget sterkt som bosniske litterære utviklere i Norge. Hukanović var flyktning og innsatt i to av dødsleirene i Bosnia under krigen fra 1992-1995; *Omarska* og *Manjača*. Han skrev og utga i 1993 *Helvetes tiende port (et halvt år i dødsleirer i Bosnia)*, mens han oppholdt seg i Norge på et

---

²⁶⁸ Huremović, Nijaz. (2015). "Gradonačelnik Đaković u posjeti uzgojno-selekcijskom centru "Arifagić Investment"". Hentet fra: <http://www.kozarac.eu/novosti/2193-gradona%C4%8Delnik-%C4%91akovi%C4%87-u-posjeti-uzgojno-selekcijskom-centru-%E2%80%9Earifagi%C4%87-investment%E2%80%9C>

flyktningmottak.²⁶⁹ Gunić, som journalist, forfatter, reiseskribent og poet,²⁷⁰ stod usedvanlig sterkt som aktør for den bosniske innvandrerguppen i Norge. Publikasjonene hans fungerer også transnasjonalt for andre bosniske diaspora-grupper, da utgivelsene til Gunić ikke bare er lokale for det norske samfunnet, men har også blitt utgitt i blant annet Sveits, Australia og Bosnia.²⁷¹ Som en reiseskribent omfavner Gunić i sitt arbeid diaspora – tanken om returnering til Bosnia som opphavssted,²⁷² hvor han selv definerer formålet til sine reiseutgivelser som en «reise for å returnere».²⁷³ Blant utgivelsene til Gunić, finner man litterære verk som *Kozarac as it once was*, *Bosnia of my birth*, *We have gone far away*, *The beauty of returning to Bosnia*, *Sevdalinka about cities*, *Meraklije* og *Sarajevo's screams*. Alle verkene viser en tilknytning til Bosnia, slik det er, eller mer aktuelt; hvordan det en gang var.²⁷⁴ Både informant 7 og 3 viste til Gunić som en vital representant for det bosniske nettverket i Norge, hvor hans rolle for det bosniske diasporiske miljøet ikke kan undervurderes. Mot slutten av arbeidet med denne avhandlingen, natten 29.04.2017 døde dessverre Gunić etter å ha kjempet i lengre tid mot hudkreft.²⁷⁵ Hans død endrer ikke hans enda fremtredende og viktige offentlige rolle blant bosniere i Norge.

Innad i den bosniske innvandrergupper i Norge, er det ikke kun bosniske aktører som står sterke som offentlige skikkelser i det bosniske fellesskapet, men også mennesker med annen nasjonalitet, deriblant den norske reporteren Maria Fuglevaag Warsinski. I sitt arbeid som journalist, filmregissør, og journalist har Warsinski mottatt flere internasjonale filmpriser for egne filmer.²⁷⁶ Hun er blant annet kjent for dokumentarfilmen *Forbrytelse og Straff* fra 1999, som omhandler Srebrenica-massakren i Bosnia i juli 1995, hvor Warsinski møter mennesker som overlevde massakrene.²⁷⁷ Dokumentaren fikk ikke kun en god mottakelse fra bosnisk og norsk TV, men fikk frikjent tre overlevende fra Srebrenica-massakren som satt fengslet i den serbiske republikken i Bosnia, Republika Srpska. Personene ble feilaktig dømt til 20 års fengsel på drapet av fire serbere, da de ble dømt på bakgrunn av en tilståelse de ga

---

²⁶⁹ Haugenbok.no. (ukjent). "Helvetes tiende port". Hentet fra: <https://www.haugenbok.no/Generell-litteratur/Dokumentar/Helvetets-tiende-port/I9788291224015>

²⁷⁰ Gunić, Vehid. (2000-2017). "Vehid Gunić: novinar – publicista". Hentet fra: <http://www.vehid.com/>

²⁷¹ Gunić. (2000-2017)..

²⁷² Cohen 1997: s. 23.

²⁷³ «Putovanje radi povratka».

²⁷⁴ Gunić. (2000-2017).

²⁷⁵ Oslobođenje. (2017). "Preminuo ugledni bh. novinar Vehid Gunić". Hentet fra:

<http://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/preminuo-ugledni-bh-novinar-vehid-gunic/200236>

²⁷⁶ Filmfront. (ukjent). *Maria Fuglevaag Warsinski (Maria Fuglevaag Warsinska-Varsi)*. Hentet fra:

<http://www.filmfront.no/aktor/69091/maria-fuglevaag-warsinski>

²⁷⁷ NRK. (1999). *Forbrytelse og straff (t)*. Hentet fra:

<http://arkiv.nrk.no/programoversikt/avansert/index84a7.html>

mens de ble torturert.²⁷⁸ Warsinski var også til stede og dokumenterte møtet de første flyktingene fra Bosnia, hadde med Norge i oktober 1992 i Harastølen i Luster. Dette har informant 7, som primærkilde og del av dette første flyktningsmøtet med det norske samfunn, berettet om under livsløpsintervjuet.

I sine religiøse posisjoner, er også imamene i Islamska Zajednica eminente indre talsmenn for bosniere i Norge. Senaid Kobilica, som organisasjonens hovedimam og formann, og ytre representant for gruppen, er innlysende også en viktig skikkelse innad i den bosniske innvandrerguppen. På en mindre offentlig rolle i forhold majoriteten av nordmenn, men med høy offentlig rolle blant bosniere, ligger de ni resterende imamene som representerer organisasjonen.²⁷⁹ Som talsmenn for organisasjonen i de 15 ulike džematene, er de naturlig også ekstremt viktige personer i det indre bosniske miljø. Dette gjelder særlig i de ulike džematene de arbeider i. Som imam for džematen i Østfold-fylke, fremmer Aziz Ahmedović at organisasjonen ikke bare er viktig for en religiøs-, men også en nasjonal identitet blant bosniere i Norge, i dette han kaller for «to identitetssegmenter». Videre sier Ahmedović at arbeidet ikke bare er vanskelig, men også veldig krevende. Religion i det offentlige rom har blitt et følsomt emne, særlig i relasjonen til Islam som trosretning.²⁸⁰ Dette ytrer han på følgende vis:

(...). Spørsmålet om religiøs identitet er et følsomt emne i en tid hvor man føler en aggressiv utstøting av religioner fra det offentlige rom, særlig innenfor Islam. En nasjonal identitet er et spesielt aktuelt tema i lys av faktum at vi lever utenfor eget morsland, mens igjen fordelingen av borgere fra Bosnia-Hercegovina i bortimot alle kommunene i kongeriket Norge er en faktor som gjør at arbeidet med å bevare begge identitetene blir vanskeligere. (...).²⁸¹

Ahmedović ser at han føler i ekstremt stor grad ansvar for bosniske mennesker i Norge. Dette samtykker imam Ibrahim Šabić i, på det religiøse plan. Šabić meddeler at all type ansvar mot noe eller noen er av stor tyngdeverdi, samt at et ansvar må stamme fra en kontroll over noe. I en sammenligning av eget arbeid opp mot andre yrker, fremmer Šabić ansvarsfeltet på en meget interessant måte, en måte som baserer seg på ansvar som en viktig del av samfunnets virkemåte, hvor ansvar ikke kun omhandler den avgrensede religiøse sfæren:²⁸²

---

²⁷⁸ NRK. (1999). *Forbrytelse og straff (t)*.

²⁷⁹ Oversatt og trykt dokument fra Senaid Kobilica.

²⁸⁰ Oversatt og trykt intervju med Aziz Ahmedović.

²⁸¹ (...). Pitanje vjerskog identiteta posebno je osjetljiva tema u vremena u kome se sve primjetnije osjeća agresivnog protjerivanja vjere iz javnog prostora a islama posebno. Nacionalni identitet je posebno aktualna tema imajući u vidu da živimo izvan matične nam zemlje dok je opet razudnost građana Bosne i Hercegovine po gotovo svim opštinama Kraljevine Norveške otežavajući faktor u radu na očuvanju oba identiteta. (...).

²⁸² Oversatt og trykt intervju med Ibrahim Šabić.

(...)Men hvis jeg føler et religionsansvar, kan jeg si at imamene som jobber i de ulike džematene har et veldig stort ansvar i hvordan de fortolker og bearbejder religionen [Islam]. En imam eller en prest må være bevisst på mange ting samt sosiale begivenheter, men også utdannet som eksempelvis en bussjåfør eller en pilot. Han [personen] er *ansvarlig* for livet til de reisende [bokstavelig talt]. (...) ²⁸³

Som nevnt har flere av informantene ytret at de føler et ansvar for andre bosniere i Norge, noe både imamene Šabić og Ahmedović også gjør. Ettersom Šabić og Ahmedović har så store offentlige roller blant bosniere i Norge, vil trolig ansvarsfølelsen trolig bli forsterket av en selvforståelse av deres viktige roller.

Utover det religiøse, litterære, filmskapende og transnasjonale plan, finner man også avgrensede indre aktører i den bosniske folkegruppen i landet. På det sportslige og mer avgrensede offentlige plan, har man brødrene Aner og Armin Palislamović. De har representert og representerer det norske karatemiljøet i internasjonale tevlinger. I sin alderskategori, vant Armin i 2016 europamesterskaps-gull i *kata* ²⁸⁴ i 57-kilosklassen hos gutter 12+13 år, ²⁸⁵ mens Aner tidligere har vunnet turneringer, deriblant gull i Vestlandscupen for menn senior i 2016, med hele 49 poeng på tre kamper. ²⁸⁶ Dermed er de to norskfødte guttene med innvandringsbakgrunn ikke bare offentlige aktører innad i karatemiljøet, men også fakkeltbærere for fremveksten av et offentlig bosnisk liv i det norske samfunnet.

5.5. Sluttord

I foregående kapitler har vi tatt for oss utgangspunkter for den bosniske landegruppen i Norge, i lys av teoretiske perspektiver. Først satte vi et historisk bakteppe over den bosniske landegruppen. Deretter anskaffet vi oss en oversikt over viktige begrep, deriblant etnisitet, identitet og diaspora. Dessuten har vi dannet en kulturell, religiøs og organisatorisk oversikt over landegruppen i Norge. Nylig har vi også skaffet en oversikt over viktige bosniske aktører i Norge.

---

²⁸³ (...). Ali ako posmatram odgovornost iz ugla vjere mogu reći da imami koje rade u džematima imaju jako veliku odgovornost kako interpretiraju i tumače vjeru. Jedan imam ili prest mora biti svjestan mnogo stvari i društvenih dešavanja ali i jako obrazovan isto kao naprimjer vozač autobusa ili aviona. On je odgovoran za živote putnike. (...).

²⁸⁴ *Kata* er en simulert kampsituasjon, en mønsterfremstilling av karate-bevegelser.

²⁸⁵ Bruarøy, Kjetil Vasby. (2016). "EM-gull til Armin og Benjamin". Hentet fra: <http://www.midtsiden.no/em-gull-til-armin-og-benjamin>

²⁸⁶ Lyssand, Kari M. (2016). "Imponerte på Vestlandscup". Hentet fra: <http://www.midtsiden.no/imponerte-pa-vestlandscup>

Påfølgende skal vi se på hvilke relasjoner som ligger mellom den bosniske innvandrerguppen i Norge og samfunnet rundt dem. Står fortsatt ønsket om å immigrere til landet sterkt? Hvilke relasjoner finner vi, og er disse utelukkende positive? Dette er spørsmål som skal svares på i neste kapittel.

Kapittel 6. Relasjoner til Norge

I dette kapittelet skal en komparasjon mellom et norsk samfunn og den bosniske innvandrerguppen i Norge utføres. For å fremme dette forholdet, skal informantenes relasjoner til Norge belyses. I tillegg vil en kilde fra Bosnia-Hercegovina, en 24 år gammel mann, som i tre år har kjempet for å få arbeidstillatelse i Norge, bli brukt som et eksempel på et samtidsønske om immigrasjon til Norge. Hvorfor ønsker han å immigrere til Norge? Står fortsatt ønsket om å innvandre til Norge sterkt? Dette er spørsmål som skal klarlegges i kapittel 6.1. Spørsmålene skal ikke bare svares på for å fremme et aktuelt ønske om å immigrere til Norge, men også for å se likheter og fortelle om mennesker med ulike innvandringsbakgrunner. Er det en forskjell mellom mennesker med ulike innvandringspremisser?

En innvandrer blir ikke født en innvandrer, hun eller han blir det i en relasjon til mottakersamfunnet.²⁸⁷ Dette forholdet kan være problemfylt, hvor informantenes ståsted til mottakersamfunnet, ikke alltid viser seg å være positivt. Videre er ikke alle forhold enten negativt eller positivt ladet. Dermed må også kapittelet omhandle forhold som oppfattes som hovedsakelig emosjonelt nøytrale blant majoriteten av informantene. Dette legges til rette i kapittel 6.3 med overskriften «Kulturelle, sosiale og politiske utgangspunkt for bosniere i Norge». Her skal viktige punkt bli drøftet, deriblant forholdet til giftermål, politisk delaktighet, yrkesdeltaking, utdanning, statsborgerskap, samt politiske prosjekter.

6.1. «Emir Lulić» og hans reise mot sin utopiske norske tilværelse

Flyktninger fra Jugoslavia kom ikke bare på bakgrunn av å være forfulgt, men også ettersom de søkte etter et bedre sosialt og økonomisk liv.²⁸⁸ Ønsket om å komme til Norge står fortsatt gjeldende for flere bosniere i Bosnia i dag. Dette er Emir Lulić, som en håpefull arbeidsimmigrant, et berikende eksempel på.²⁸⁹

Lulić ble født i 1993 i Bosnia-Hercegovina, og han har tilbrakt hele sitt liv i Bosnia. Han har siden 2014 kjempet for å få arbeidstillatelse og bosettelse i Norge.²⁹⁰ I kampen for å få

---

²⁸⁷ Kjeldstadli 2008: s. 88.

²⁸⁸ Kjeldstadli 2008: s. 27.

²⁸⁹ Av hensyn til personvern, brukes det oppdiktete navnet Emir Lulić i omtalelsen av intervjuobjektet. Dette er førnevnt i kapittel 1.

²⁹⁰ Oversatt intervju med Emir Lulić den 05.01.2017.

bosettingstillatelse i Norge, har han gjennom utdanninginstitusjonen *Academy387* i Sarajevo, deltatt og gjennomført norskkurs (A1, A2 og B1), hvor han hevder han har gjort alt i sin makt for å bli en del av det norske samfunnet.²⁹¹ I tillegg har Lulić tidligere besøkt Norge, i 2016, hvor hans korte opphold i kongeriket kun har ført til et sterkere ønske om å få et permanent boforhold. Videre forteller også Lulić at han har regelmessig kontakt med bosniere i Norge, og at denne kontakten har kommet godt med i enkeltsaker, og i tillegg bedret hans nåværende sosiale tilværelse. Lulić er utdannet medisinsk tekniker, og ønsker å bidra i det norske fellesskapet og medisinske arbeidssektoren gjennom sitt yrke. Han oppfatter også om Norge som et meget vakkert land.

Drivkraften bak Lulićs immigrantrettede begjær, ligger i livsforskjellen mellom Bosnia-Hercegovina og Norge. Dette forholdet beskriver han på følgende vis:

I Bosnia-Hercegovina er det meget vanskelig å finne en jobb. Om dette forteller mangtallige statistiske data og medisinske tidsskrift. Derimot, ettersom jeg ikke har klart å finne jobb i mitt utdanningsområde, søkte jeg på ulike arbeidsannonser, hvor arbeidsgiveren [butikken] tilkalte meg på et jobbintervju. I dag jobber jeg som selger i [en butikk].²⁹²

Videre viser Lulić at tanken om en sikker og god økonomisk fremtid, er en hovedkomponent i ønsket om å flytte til Norge:

Som jeg sa på starten, er det meget vanskelig å finne en jobb i Bosnia-Hercegovina, og når du først finner dette, er lønnen meget lav, slik at man ikke kan tenke på store livsavgjørelser, som å kjøpe en leilighet, etablering av en familie og annet. Mine drømmer er større enn det bosniske hverdagslivet, ettersom jeg gjennom mitt arbeid og min innsats ønsker å oppnå mye mer.²⁹³

Historien til Lulić viser en stor forskjell i livskvalitet mellom bosniere fra Bosnia og bosniere med innvandrerbakgrunn i Norge. Den store forskjellen mellom de bosniske immigrantene som kom på 1990-tallet og de bosniske immigrantene som kom etter tusenårsskiftet, er immigrasjonsårsaken. Mens de tidlige bosniske immigrantene kom som flyktninger, har man i dag immigranter som kommer på grunn av ekteskap, samt arbeid; men forskjellene mellom de

---

²⁹¹ «sve potrebne mjere».

²⁹² «U BiH je vrlo teško pronaći posao. U prilog tome govore mnogobrojni statistički podaci i medicinski članci. Međutim, kako nisam uspio pronaći posao u svojoj struci aplicirao sam na razne oglase i poslodavac [ime poslodovaca] me je pozvao na intervju. Trnutno radim na poziciji prodavača u prodajnom objektu [ime objekta].

²⁹³ «Kao što sam već na početku rekao u BiH je vrlo teško pronaći posao i kada ga pronađete plata je vrlo mala tako da ne možete razmišljati o velikim životnim odlukama kao što su kupovina stana, osnivanje porodice i dr. Moji snovi su veći od bosanskohercegovačke svakodnevnice jer ja svojim radom, trudom zalaganjem želim postići mnogo više».

to ikke er så store. Viktig for begge er forventningen om et bedre livsgrunnlag. Til tross for at repatrieringstanken til norske myndigheter stod sterkt helt frem til 2002,²⁹⁴ og til tross for en økonomisk støtte til de som valgte denne løsningen, returnerte som tidligere nevnt, bare 1500 bosniske statsborgere mellom 1996 og 1997.²⁹⁵ Mulighetene for livets opphold var sterkere i Norge, enn det var i Bosnia i etterkant av krigen. Dette medførte at majoriteten av bosniere ønsket å bli i Norge, for å forme og ta del i en lysere hverdag.

6.2. Spenninger mellom den bosniske folkegruppen og andre etniske grupper i Norge

I relasjonen mellom mottakerlandet og innvandrerguppen, kan det forekomme en form for kulturelt rettede trakasseringer som tar rasistiske vendinger, i dette Knut Kjeldstadli anskueliggjør som *kulturell rasisme*.²⁹⁶ Denne formen for mobbing, kommer særlig til syne i informant 5 sin oppvekst som innvanderer i Haugesund. Opplevelsene har skapt informantens selvforståelse og væremåte i ettertid. Tankene til informanten kan vise til hva han selv oppfatter som et *monoetnisk* samfunn, hvor fellesskapet kan virke ekskluderende og merkelig for den som er fremmed.²⁹⁷ Dette gjelder til tross for at informanten er født i Norge, og dermed har blitt eksponert for en norsk kultur og væremåte naturlig gjennom sin oppvekst; og er dermed også en førstegenerasjons *nordmann* per definisjon.

Informanten ble født med en mørk hudfarge, atypisk majoritetsandelen av den norske befolkningsgruppen. Denne heterogene fremtoningen ved informanten, var en katalysator for den kulturelle rasismen han gjennomgikk i sine oppvekstår, en form for forskjellsbehandling som han unngikk ved å flytte fra Haugesund. Når informanten redegjorde for diskrimineringen han ble utsatt for, var fremstillingen en god indikator på at emnet i stor grad vekket fortellerinteressen hos informanten, da han fort ble svært snakkesalig og skildrende, i kontrast til andre sekvenser hvor han ikke var like taletrengt. Sin skildring av den kulturelle rasismen, som han sier er en direkte årsak til hans sterke tilknytning til Bosnia, fremstiller informanten på følgende vis:

Informant: Det var faktisk [navn utelatt av hensyn til personvern], og det at, det hadde kanskje vært litt annerledes med meg og. Men det at jeg, når jeg kom hit, jeg var ung, og det var ikke

---

²⁹⁴ Henriksen 2007: 17.

²⁹⁵ Henriksen 2007: 85.

²⁹⁶ Kjeldstadli 2008: s. 76.

²⁹⁷ Alghasi, Sharam; Fangen, Katrine & Ivar Frønes. (2006). "På reise inn i det norske samfunn". (s.13-34). I (Red.: Alghasi, Sharam; Fangen, Katrine & Ivar Frønes), *Mellom to kulturer*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag A/S. s. 31.

så mange utlendinger i Haugesund, og at jeg ble mobba og slått og plaga og hata, for jeg var annerledes, gjorde at jeg hengte mer med andre som var enten fra et annet land som jeg fant, eller bosniere, mest bosniere da, på grunn av da følte jeg meg litt mer inkludert ja. (...).

Intervjuer: Kan du fortelle noen historier fra Haugesund da du ble mobbet, eller er det, litt vanskelig kanskje å huske nå?

Informant: Det er.. Det er alltid noen som kom med kommentarer. «Jævla utlending, jævla svarting, du burde komme deg tilbake til landet ditt, du kommer ikke herfra» og sånn, det er, ord som gjorde veldig vondt for meg da som liten, fordi *jeg hadde ikke noe valg. Og mye gjorde til at jeg faktisk ville dra tilbake, men det gikk ikke. Jeg hadde jo ingen valg.* Jeg prøvde jo selvfølgelig med det å, også, bli bedre kjent med nordmenn, og bli bedre som en nordmann selv, men det var litt vanskelig da.

Informanten forteller i denne sekvensen at den kulturelle rasismen også vekket et ønske om å reise til hans opprinnelsessted, til tross for at informanten ble født i Norge. Ønsket står så sterkt hos informanten at han selv velger å beskrive hignet etter å repatriere som at han ville *dra tilbake*, men at han ikke hadde en mulighet til dette. Videre forteller også informanten at denne følelsen av ekskludering fra det norske miljøet i Haugesund, kan være en utløsende faktor for hans involvering og deltakelse i det norske kampsport-miljøet:

Intervjuer: Begynte du kanskje på kampsport fordi du ble litt plaget i Haugesund?

Informant: Egentlig det var ikke, det var faktisk ikke derfor. Det har jeg, det har jeg faktisk tenkt på selv.. Det kan hende at en del av meg har fått meg til å begynne på det, men hadde jeg ikke likt det, så hadde jeg ikke fortsatt med det. *Det kan hende til at det var årsaken til at jeg startet, først startet med det ja.* Men det at jeg har forstått, og liker det fortsatt, det er bare fordi jeg liker det rett og slett. Jeg liker den sporten. # Jeg har aldri tenkt å ha den sporten for å slåss med andre, men som jeg sa, det er jo fint å ha den egenskapen.

Som nevnt i kapittel 3, fortalte informanten at han føler seg utelatt fra identitetsfellesskapet i Bosnia-Hercegovina fordi han bor i Norge, men også utelatt fra dette åndsfellesskapet i Norge på grunnlag av hudfarge. Jeg har tidligere poengtert dette som en mulig identitetskrise. Videre forteller informanten om at han utelukkende føler seg bosnisk, noe som nettopp kan stamme fra denne følelsen av frafall og frastøting fra det norske miljøet som han følte i sine barne- og ungdomsår, men at han ønsker som han sier å bli bedre som nordmann selv.

I kontrast til dette ståstedet, har vi informant 2 og 6 som ikke utelukkende føler seg som bosniere, men har en mye sterkere tilknytning til nordmenn og norske tradisjoner, og som selv konstaterer at de føler seg mer norske enn bosniske. Et godt eksempel på en slik type tilknytning til norske verdier, kan finnes i faktumet at informant 2 i liten grad følger bosniske normer og tradisjoner. Hun er i et kjærlighetsforhold med en mann med kroatisk opphav, mens informant 6 er i et samboerforhold med en mann med norsk avstamning. Begge kjærlighetsforholdene har vart i en tidsperiode over ett år. Som de eneste av informantene,

nevner disse to at de ikke føler seg tilknyttet til bosniske tradisjoner og normer, utenom det bosniske språk. Til tross for dette, kan man likevel ikke benytte termen *non-ethnics* som beskrivende for disse to informantene, ettersom de ikke tar aktivt avstand fra egen kulturarv.²⁹⁸ For dem er bosnisk kultur bare i begrenset grad til stede. Informant 6 sier hun aldri har følt seg diskriminert i Norge på grunn av opphav, og kjenner heller ingen som har støtt på dette problemet.

Intervjuer: Har du selv støtt på dette problemet, vil du si? (). Eller har foreldrene dine det?

Informant: Ikke som jeg vet om. Ja, nei, jeg tror ikke det. Jeg har ikke støtt på det selv. Ja, nei.

Intervjuer: Kjenner du noen som har blitt støtt på dette problemet?

Informant: Det gjør jeg ikke.

Videre fortalte også informanten at det i grunn kanskje handler mer om fremmedfrykt blant den norske befolkningsgruppen, enn at det bevisst forekommer en diskriminering av innvandregrupper i Norge. Dette aktualiserer informanten gjennom snakk om jobbsøking, i at mennesker med fremmede og unorske navn, kan møte på utfordringer når de søker arbeid:

Intervjuer: Ja, ikke sant. Du sier jo at det her at på jobbsøkerlisten, så er kanskje ikke de de første navnene som kommer opp. Hvorfor tenker de at på en måte at navnene, disse utenlandske navnene, ikke kanskje er de først som- de mest, hva skal jeg kalle det, tiltrekkende da, for norske arbeidsgivere?

Informant: Hvorfor jeg tenker at det er sånn?

Intervjuer: Ja. Vil du si at det er en form for diskriminering, eller noe i den grad?

Informant: Altså, på en måte, ja. På en annen måte, så kan det være, altså. Det kan jo være bare litt fremmedfrykt óg, at det på en måte, at de ikke helt vet hvem som- hva slags personer eller hva slags bakgrunn de personene bak det navnet har. At det er mer en frykt enn-

Intervjuer: Men frykt - er det diskriminering?

Informant: Hæ?

Intervjuer: Det er litt mer en frykt enn diskriminering, på en måte?

Informant: Ja. Jeg tror det på en måte ikke #. At de går inn for at "okay, dette er en, altså, en person vi ikke vil ha på arbeidsplassen", men jeg tror det på en måte, er, at det på en måte føles tryggere å velge en med et norsk navn, og at.. Jeg vet ikke. Altså, ja.

I spørsmålet om spenninger i forhold til andre folkegrupper i Norge, viste det at hat mot andre etniske landegrupper ikke var vedvarende. Dette gjaldt også mennesker med serbisk og kroatisk opphav. I spørsmålet om de følte noen form for hat eller konflikter med andre menneskegrupper, sa ingen av informantene at de følte, eller bevisst ytret et etnisk orientert folkehat. Informant 10, uttrykker sine meninger på en måte som kan virke som en prototypisk tilnærming til det tidligere historisk-problemorienterte forholdet, med en avsluttende nøytral

---

²⁹⁸ Lovoll 1998: s. 262.

holdning til andre folkegrupper i landet; «*Så lenge de ikke gjør meg noe, så gjør jeg ikke de noe heller. Jeg rører ikke de*»:

Informant: Foreldrene mine opplevde jo krigen på nært hold. Altså de var til stede i krigen, så jeg har ikke noe imot at de har negative erfaringer med det som skjedde. Negative ettervirkninger og. Da jeg var liten, egentlig den dag i dag, så sier de jo at man må holde seg til det bosniske, og man må prøve å opprettholde det man har av bosnisk kultur og tradisjon, sånn at man ikke går liksom, sånn at man ikke blir lurt på en måte. Det er jo det de sier, at de ble lurt av for eksempel serbiske naboer, eller kroatisk naboer, som stakk de litt i ryggen med en krig når krigen først begynte. Også har jeg jo selvfølgelig etter hvert, ja tidligere utviklet jeg et lite sånt bittert forhold til kroater og serbere, nettopp på grunn av det. Mer på grunn av de fremstillingene mamma og pappa ga oss [3 søsken], og det var jo da selvfølgelig basert på historiske hendelser. Så det de fortalte, det hadde de jo selv opplevd, og det var jo ikke noe spørsmål om det var stygge ting som skjedde eller ikke. Fordi de historiene har jo preget meg gjennom livet mitt. Og det har jo selvfølgelig preget meg, men etterhvert, nå, i de senere årene hvert fall, har jeg modnet litt mer, begynt å tenke litt for meg selv. Også har jeg begynt å si at selvfølgelig, de er jo vanlige mennesker de og, og det var jo ikke alle som drepte og myr-, hold jeg på å si, de myrdet jo ikke og de slaktet jo ikke og voldtok ikke alle de møtte, og det var jo ikke alle gjerningsmennene, alle gjerningsmennene var jo ikke alle serberne og alle kroatene. Man kan ikke generalisere alle. Så, ja nei, jeg har ikke noen serbiske eller kroatisk venner i dag. Jeg har ikke noe bekjentskap til de, men hadde jeg møtt, møtt noen i dag som hadde den bakgrunnen der, så hadde jeg antakelig vært hyggelig mot de. For jeg har ikke noe personlig forhold til nettopp det individet. Jeg vet ikke, jeg vet ikke for eksempel hva den personen har gjort, inntil det motsatte er bevist da.

Intervjuer: Du søker på en måte ikke etter noe stor kontakt med de, men du har heller ikke noe imot disse (individene)-

Informant: -nei det har jeg ikke. Jeg tenker da spesielt da, ungdommer eller mennesker i 20-årene, de har, de kan jo umulig gjort noe. De var jo babyer, på dette tidspunktet. De er jo uskyldige. De kan jeg ikke, rett og slett, hate eller si noe imot. Men foreldrene deres derimot, de kan ha påvirket de til å tenke noe annet om bosniere da eller noen andre nasjonaliteter, men hovedsakelig så har de ikke gjort meg noe.

6.3. Kulturelle, sosiale og politiske utgangspunkt for bosniere i Norge

I en beskrivelse av relasjoner til Norge, er det uunngåelig å komme inn på ulike kulturelle, sosiale og politiske utgangspunkt for den bosniske innvandrerguppen i Norge. Viktige punkt som giftermål, politisk deltakelse og politiske prosjekt, sysselsetting og arbeid skal her diskuteres. En introduksjon til dobbelt statsborgerskap skal også presenteres. Dette er et meget interessant tema som er essensielt for å få innsikt i den bosniske immigrantgruppens relasjoner til Norge, men også til Bosnia, som er tema i neste kapittel.

6.3.1. Endogame og etnogame relasjoner i den bosniske landegruppen i Norge

I sin gransking etter gjensidighetsarven mellom det amerikanske og norske folk, opererer historiker og forfatter Odd Sverre Lovoll med det antropologiske begrepet *endogami*. Termen bygger på oppfatningen om at man ikke kan gifte seg utenfor sin egen sosiale gruppe.²⁹⁹ En kan også se på at en slik sammensmeltningssprosess som en indikator på integrasjon.³⁰⁰ Hvorvidt denne typen kjærlighetsforhold til andre sosiale grupper er positivt eller negativt, er basert på subjektive oppfatninger og tanker, og blir dermed også en del av dette delkapittelet.

Informant-uttalelser viser til en divers forståelse av giftermål og kjærlighetsforhold til andre folkegrupper. Sosiologen Lowry Nelson mener at dette er en avgjørende test for å kunne måle assimileringen av en menneskegruppe;³⁰¹ en form for integreringsmåling. Informant 2, som er i et kjærlighetsforhold med en kroat, forteller at hennes foreldre ikke er like glade for situasjonen, noe som kan vise til en tvetydighet i denne assimileringssprosessen innad i familier.

«Kultur er noe som skapes, endres og reproduseres, og man opererer gjerne med flerdimensjonale analyser der dimensjoner som kjønn, klasse og seksualitet analyseres sammen med etnisitet».³⁰² I et slikt multi-etnisk giftermål, er det innforstått av samlivet er en måte å konvertere til en ny etnisk kultur.³⁰³ En viktig faktor er forståelsen av at slike giftermål vil skape kulturelle utfordringer, da man henter tradisjoner fra begge familier, og sammenfører disse for å skape nye etniske tradisjoner.³⁰⁴ Dermed er egne tradisjonelle og kulturelle forutsetninger en viktig faktor for et slikt matrimonium.

Som motstykket til endogami, er det vanlig å benytte seg av begrepet *eksogami*, som betegner høy grad av giftermål mellom grupper.³⁰⁵ Ingen av informantene har tidligere vært, eller er, i slike eksogame ekteskapsforhold. Som representanter for slike forhold står informant 2 og informant 6. De har begge partnere fra andre etniske grupper enn den bosniske, og de er åpne for eksogame giftermålsforhold, såfremt det ikke står i veien for at bosniske verdier blir

---

²⁹⁹ Lovoll 1998: s. 188.

³⁰⁰ Kjeldstadli 2008: s. 125.

³⁰¹ Lovoll 1998: s. 188.

³⁰² Andersson, Mette. (2004). *Identitetsarbeid og identitetspolitikk*. Oslo: Novus Forlag: Nordberg Aksidenstrykkeri AS, Oslo. s. 64.

³⁰³ Lovoll 1998: s. 216.

³⁰⁴ Lovoll 1998: s. 189.

³⁰⁵ Kjeldstadli 2008: s. 125.

betonet. Denne tanker gjelder også for deres barn. Informant 6, ytrer denne tanken på følgende måte:

Intervjuer: (...). Er du åpen for at du eller dine barn gifter dere med andre enn bosniere?

Informant: Ja. Jeg vil tro at jeg personlig er åpen for det. # Med tanke på, jeg vet ikke, nå har jeg på en måte. (()) Nå har jeg blitt kjent med så utrolig mange forskjellige mennesker, alt fra nordmenn til altså, ikke bare bosniere, men # ja. Mennesker fra ulike land, og jeg er en person som liker å se altså, det beste i folk da, og #. Hvis på en måte barnet mitt har nok, eller, barnet mitt har nok, hva skal jeg si, bosnisk i seg, til at hun eller han kan videreføre det til sine barn, så er det jo ikke noe som- så er det jo ikke noe i veien for at en annen person som kanskje ikke er fra Bosnia, skal være med mitt barn. Og så kan de på en måte flette sammen sine, både, jeg vet ikke, norske, eller hvilket land han nå er fra, eller hun. Ja.

Blant de resterende åtte informantene, er det fire som ikke deler denne eksogame ekteskapsoppfatningen, nærmere presisert informant 3, 5, 7 og 10. Riktignok er som tidligere påpekt informant tre og syv flyktninger fra Bosnia-Hercegovina, som til tross for å ha levd i Norge i 24 år,³⁰⁶ føler seg utelukkende som bosniere. For dem kan ikke en lengre bosettingsperiode i mottakerlandet forandre deres tilhørighet til Bosnia som opphavssted. Begge er samkjørte i tanken om at ekteskapsforhold burde forbli endogame; noe som de også forventer av sine kommende generasjoner. Det er dog ulogisk å tenke at bostedslengde, samt generasjonsskifter, ikke vil medføre at en kulturell sammensmeltning mellom bosniere og nordmenn i Norge vil finne sted; enten dette er ønskbart eller ikke. Dette forholdet belyser informant 9 på en god måte:

Intervjuer: Hvor åpen er du for at dine barn eller du, gifter deg med noen andre enn en bosnisk person, enn bosniere?

Informant: Det kommer an på hvem, på hvem det 'er. For å være helt ærlig. Det er jo, det letteste er jo selvfølgelig å være gift med noen som man på en måte har veldig mye fellesinteresser med, også man er fra samme land og sånn. 'Men om det så hadde vært noen fra et annet land, hadde det vært en nordmann, hadde det vært en annen en eller noe sånt, så går det an, er ikke noe problem det. Men, men, det er jo store fordeler for det, å være gift med noen, eller, som er fra det landet du er fra. Men i bunn og grunn så er det den lykken man (()). Er du lykkelig med å bo sammen med noen andre, og vil etablere et liv med de, så går det fint an... Så går det fint an. (...). *Altså du kan jo aldri ta noe valg for noen andre, i bunn og grunn.* Hvis noen vil bruke tiden sin på noe, du kan ikke bare stå i veien. Selvfølgelig hadde jeg likt det best om det hadde vært en fra Bosnia, for da hadde det vært mye lettere sånn sett, men om det ikke er det, og det er noen andre, så er det på en måte, ja ja. # *Det er egentlig lykken som er i fokus.*

---

³⁰⁶ Informant 3 kom til Norge i desember 1992, og informant 7 kom til Norge i oktober 1992. Dermed har begge vært i Norge i 24 år, frem til slutten av 2017.

For informanten er det lykken som skal stå i fokus, hvor etnisk bakgrunn i seg selv ikke kan skape lykke. Den kan derimot være en støttespiller i oppsøking av denne lykken, da den vil gi noen fellesinteresser og fordeler man kan bygge ekteskapet ut ifra.

6.3.2. Politisk deltakelse samt politiske prosjekter

På det politiske plan viser det seg at deltakelse der, i likhet med organisasjonsliv, ikke i stor grad opptar informantene. Faktisk viste det seg at ingen av bidragsyterne var mer aktive enn det å stemme ved stortingsvalg, med ingen nevnte deltakelse på lokale fylkesting- eller kommunevalg. Hvilket parti som de ulike informantene stemte på, viste seg å være nokså divergerende, noe som kan vise til en politisk spredning blant bidragsyterne i oppgaven.

Ser man på en tidlig bosnisk politisk deltakelse i Norge, viser tall knyttet til de politiske valgene i Bosnia 14. september 1997, til en betydelig deltakelse, hvor 69% av landegruppen benyttet seg av stemmeretten sin. Av 8200 flyktninger, benyttet hele 5740 bosniere seg av stemmemulighetene sine. Av de som registrerte seg til å stemme, stemte 93% av innvandrerguppen, nærmere presisert 5740 av de 6145 registrerte.³⁰⁷ Ser man dette tallet i lys av stemmeretten i Norge gjennom det historiske løp, i prosent, har man i nyere tid, etter 1945, aldri vært under 75,5% stemmedeltakelse i landet.³⁰⁸ Gjennomsnittlig siden 1945 har stemmedeltakingen i Norge siden 1945 vært tilnærmet 79,96%. Ser man på situasjonen til de bosniske flyktningene, med tanke på de politiske grusomhetene i Bosnia-Hercegovina, samt andre fakta som språkvansker for majoritetsandelen av gruppen, i tillegg til de mentale påkjenningene som menneskene bar på, er det tenkelig at prosentandelen på 69 ikke er lavt; men heller meget høyt.

---

³⁰⁷ Tašić 2010: s. 15.

³⁰⁸ Stortinget. (11.09.2015). "Antall stemmeberettigede, godkjente stemmer og valgdeltakelse fra 1945". Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Valg-og-konstituering/Valgstatistikk/Antall-stemmeberettigede-godkjente-stemmer-og-valgdeltakelse-fra-1945/>

I nyere tid viser SSB at en politisk deltaking blant den bosniske landegruppen i Norge er nokså lav i kommunestyre- og fylkesvalg, hvor en rapport fra 2015 viser til kun 27% av de bosniske innvandrerne som politisk aktive i slike valg. Faktisk viser tabell 6.1 til bosniere i Norge mindre politiske engasjerte enn immigranter fra Irak, Vietnam, Somalia, Iran, Sri Lanka og Syria.³⁰⁹ Årsaken til at disse gruppene er fruktbare å sammenligne med den bosniske innvandrergruppen i Norge, er at de nevnte representerende gruppene alle har forhold til flukt som en hovedkomponent.

Tabell 6.1. Valgdeltakelse blant innvandrere i prosent. Kommunestyre- og fylkesvalg i lys av innvandringsgrunn og landebakgrunn.

	Bosnia- Hercegovina	Irak	Vietnam	Somalia	Iran	Sri Lanka	Syria
I alt	27	30	34	45	36	45	33
Flyktningbakgrunn	27	31	35	46	37	47	33
Arbeidsinnvandrere	26	16	19	34	21	28	46
Utdannelse	37	25	26	:	23	33	56
Øvrig familieinnvandring	13	32	23	55	22	29	35
Uoppgitt og annet	30	19	36	37	31	46	29

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Ser man på valgdeltakelsen i prosent knyttet opp mot personer uten innvandrerbakgrunn i Norge, blekner bosnieres politiske deltakelse i landet ytterligere. I rapporten «Deltar flyktningene i lokalpolitikken?» viser tall til at personer i Norge uten immigrantbakgrunn har en deltakelse på 64% under kommunestyre- og fylkestingsvalg, mot deltakelsen hos den bosniske immigrantgruppen i Norge med sine 27%.³¹⁰ På et høyere politisk plan, viser deltakelsen i stortingsvalg fra 2005 og 2009 igjen svært lave tall, med 40% stemmeavgivning i 2005, og 37% i 2009.³¹¹

En forståelse av den svært lave politiske deltakelsen hos den bosniske landegruppen, kan sees ut fra den tidligere politiske situasjonen i Bosnia-Hercegovina, men også den nåværende politiske statusen i landet. I forsøket på å forklare denne lave politiske delaktigheten, forhørte jeg informant 8 om dette emnet, hvor han forklarte fenomenet på følgende vis: «Vet du hva, altså, jeg tror folk er lei politikk. Jeg tror ikke folk mener det fungerer.»

Den lave politiske deltakelsen kan sees i kontekst av den politiske situasjonen i Bosnia i dag. Som nevnt i kapittel 1 er Bosnia delt i to delstater etter Daytonavtalen i 1995, nemlig den

³⁰⁹ Kleven, Øyvind & Vebjørn Aalandslid. (2016). «Deltar flyktningene i lokalpolitikken?». s. 58. Hentet fra: http://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/_attachment/288191?_ts=158fce20a30

³¹⁰ Kleven & Aalandslid 2016: s. 56.

³¹¹ Henriksen, Kristin. (2010). *Valgdeltakelsen blant innvandrere ved Stortingsvalget 2009*. S. 32 + 29

Bosniske Føderasjonen, Federacija, og den serbiske republikk, Republika Srpska.³¹² Som tidligere nevnt er også landet i tillegg styrt av tre presidenter, én bosnisk, én serbisk, og én kroatisk president, med et skarpt skille mellom de som ønsker en samarbeidende multi-etnisk stat, og de som ønsker å fremme makt til egne etniske grupper. Et eksempel på et slikt nasjonalistisk-rettet politikk kan finnes etter Josip Broz' død i 1980, hvor en maktkamp i Bosnia mellom Alija Izetbegović, Franjo Tuđman og Slobodan Milošević tok sted. Den munnet ut i krigen i Bosnia fra 1992-1995, samt alle de bemerkelsesverdige hendelsene forut og i etterkant av den.

Ser man på Bosnia gjennom det historiske løp, har også området vært et samlested for multikultur og kryssende interesser, eksempelvis i relasjonen mellom det osmanske riket og Balkan. Dette gjelder også i nyere tid med sterke erfaringer fra første verdenskrig og Josip Broz' kommunistiske ettparti-styre etter andre verdenskrig.

Eksemplene viser til en historisk politisk maktesløshet for befolkningsgruppen; hvor det ikke har blitt dannet en kultur for politisk deltakelse. For mange virker det som om en tanke på politisk deltakelse ikke virker rasjonell; en tanke som har ikke har forsvunnet med emigrasjon fra opphavslandet. Tar man disse eksemplene i betraktning kan man forstå en lav politisk deltakelse i den bosniske landegruppen. Det må poengteres at dette ikke gjelder alle bosniere i Norge. Men dette bildet spirer ut av mine erfaringer med landegruppen; et bilde stort sett dannet gjennom historiske eksempel, samt informant-uttalelser. Årsaken til at kontrasten mellom valgene i Bosnia i 1997 og valgene i Norge i ettertid er så store, er ikke lett å si. Trolig handler det om at flyktningene på nært holdt hadde blitt politiske ofre som følge av krigen, hvor ønsket om å ta del i en viktig endring var sterkt hos mange.

Når det gjelder politiske prosjekter, finner man flere tiltak med formål å aktivisere norske makter, noe som er påfallende synlig gjennom veldedighetsarbeid. Et bemerkelsesverdig eksempel på dette er den humanitære aksjonen «*Nettverk for fred*», som med sin entusiastiske leder Hari Samuelsen, sendte humanitære konvoier til Bosnia 15. desember 1996, med mer enn 80 000 pakker for barn i Bosnia og Kroatia, med skolesaker, medisin-utstyr, 15 skolebusser, samt et par nødhjelpsbiler.³¹³ Videre har man, som nevnt i kapittel 4, også

---

³¹² Brochmann & Tjelmeland 2003: s. 312.

³¹³ Tašić 2010: s. 17.

eksempelvis Nova Nada som veldedighetsorganisasjon, som selvbevisst presiserer at de opererer uten innblanding fra lokale norske myndigheter.³¹⁴

Utover veldedighetsarbeidet, finnes også arbeid for å integrere bosniere her i Norge. Et eksempel er kurs for bosniske kvinner som ville finne egne jobber og bli etablerte i Norge, som ble til 30. november 1997. Midler til prosjektet ble avsatt fra budsjettet til Utlendingsdirektoratet (UDI), og lederen for kurset var Margarete Sandvig. Innholdsmoment i kurset var gjennomgang av økonomi, budsjett, marketing, etablering av firma, samt kommunikasjon og arbeid på datamaskiner.³¹⁵ Prosjektet var et engangstiltak og eksisterer ikke i dag.

6.3.3. Utdanning

Som referert til i kapittel 2, ifølge SSB sin analyse av den bosniske folkegruppen, «Bosniere – integreringsvinnere?», har hele 35% av landegruppen høyere utdanningsnivå,³¹⁶ mot 32% som representerer den norske befolkningsgruppen i sin helhet.³¹⁷ Ettersom de ti informantene, henholdsvis er mellom 18 og 28 år gamle,³¹⁸ og ettersom de er i alderen hvor høyere utdanning er aktuelt for de, er det dette utdanningsnivået som er mest aktuelt i kategoriseringen av deres utdanningsnivå.

Tabell 6.2. Studenter (19-24 år) i høyere utdanning, i prosent. 1. oktober 2015.

	Menn	Kvinner
Alle	28	42
Studenter uten innvandrerbakgrunn	29	45
Innvandrere fra Bosnia-Hercegovina	35	37
Norskfødte med innvandrerforeldre fra Bosnia-Hercegovina	42	59

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Blant norskfødte med innvandrerforeldre fra Bosnia-Hercegovina mellom 19 og 24 år, viser tall fra 2015 til en meget høy prosentandel med høyere utdanning. Spesielt er spriket mellom menn mellom 19-24 år bemerkelsesverdig. Slik tabell 6.2. illustrerer, har norskfødte med innvandrerforeldre fra området en prosentandel på 42, opp mot Norges mannlige befolkning

³¹⁴ Nova Nada. (ukjent). “Om Nova Nada / Nytt Håp”. Hentet fra: <http://www.novanada.no/7299-Om-oss>

³¹⁵ Tašić 2010: s. 26.

³¹⁶ Høyere utdanningsnivå omfatter mennesker med utdanning fra høyskole eller universitet.

³¹⁷ Statistisk Sentralbyrå. (2016). “Bosniere – integreringsvinnere?”. s. 18.

³¹⁸ Med unntak av informant 7 som er 52 år gammel, informant 3 med sine 47 år, samt informant 4 og 8, som er 26 og 28 år gamle.

med samme alder, som viser til 28% med høyere utdanning. På kvinnesiden er også tallene i favør norskfødte med innvandrerforeldre, hvor en beundringsverdige 59% er i høyere utdanning, i kontrast til den samlede befolkningsgruppen i Norge med sine 42%. Tallene fra innvandrere fra Bosnia-Hercegovina viser til et mer jevnt gjennomsnittstall fra begge kjønn, med 37% hos kvinner i høyere utdanning, og 35% hos menn med deltakelse i universitets- eller/og høyskolenivå.³¹⁹ Tallene er også interessante i den forstand at de underbygger en tanke om at en muslimsk trosretning ikke er et hinder for et høyt utdanningsnivå blant den bosniske innvandrergruppen i Norge, spesielt synlig gjennom utdanningsnivået på kvinnesiden.

Informant 9 mener at dette høyt utviklede utdanningstallet henger sammen med en pågående bosnisk mentalitet, hvor tanken er at foreldre er ivrige etter å utdanne sine barn, ettersom de selv kanskje ikke hadde mulighet til å anskaffe en høyere utdanning selv.

Halvparten av de ti representerende informantene har høyere utdanning, en prosentandel på 50. Ser man på dette tallet i en korrelasjon til prosentandelen blant den norske befolkningen med høyere utdanning, som utgjør 32%, er prosenttallet til informantene hele 18% høyere.³²⁰ Ingen av de eldre informantene i oppgaven, som ikke har gått gjennom utdanningssystemet i Norge, har høyere utdanning. Utelukker man disse fra analysen er 62,5% av informantene mellom 18 og 28 år i høyere utdanning, tall som forsterker prosentandelen til informantgruppen ytterligere.

Denne prosentandelen på 50% er derimot nokså tilfeldig og representerer ikke den samlede bosniske innvandrergruppen i Norge, som står med sine 35%. Ser man på dette tallet opp mot prosenten med høyere utdanning hos den norske befolkningen, ligger den bosniske innvandrergruppen 3 prosentpoeng høyere. Dette kan vise til en nokså høy andel bosniere med høyere utdanning, da også at integrering på skolefronten har vært svært vellykket.

Ser man på utdanningssektoren i Norge knyttet opp mot andre innvandrergrupper, ser man igjen et meget høyt utdanningsnivå hos den bosniske innvandrergruppen. I en sammenligning med alle flyktninger i Norge, ligger bosniere hele 18% over flyktninggruppen med hensyn til utdanning fra videregående skole. Når det gjelder universitets- og høyskolenivå, er også den

---

³¹⁹ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 18.

³²⁰ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 18.

bosniske innvandrerguppen hele 14 prosentpoeng større enn gjennomsnittet i denne kategoriseringen, tall som igjen viser bosniernes gunstige utdanningsnivå i landet.

Av de seks informantene, født i Norge med utenlandske foreldre, har tre høyere utdanning, altså halvparten. Ser man på kjønnsfordelingen, er dette tallet ikke representativt for norskfødte med innvandrerforeldre fra Bosnia-Hercegovina.

Blant de tre av seks informantene med høyere utdanning, var alle kvinner, mens resten var menn uten høyere utdanning. Ser man på tabell 6.2. hentet fra SSB, som belyser statistikk fra 1. oktober 2015, finner man et stort avvik på kjønnsfronten blant informantene i oppgaven, og denne representative offisielle statistikken som SSB viser til.

På mikronivå, finnes flertallige eksempel til bosniere i Norge som er meget prominente på utdanningsfronten. I juli 1998 var eksempelvis Eldina Jakupović, som flyktning og elev på ungdomsskolen i Østre Toten i Oppland, eneste elev på kullet som fikk karakteren *S* (Særdeles godt) i norskfaget. Rektor på skolen, Hans Bjerregård, sier at Jakupović viste en fantastisk kunnskap i det norske språk, samt den norske språkhistorien.³²¹

På det høyere utdanningsrelevante plan, har man Semir Mujkić som en lysende representant for intellektuelle bosniere i Norge, da han i mars 1998 begynte å jobbe som musikkterapeut i Norge. Formålet til Mujkić er at musikken skal fungere som en hjelp for unger som sliter med traumatiske problemer, hvor han spesialiserer seg i arbeid med flyktning- og asylbarn.³²²

Som grobunn for en bosnisk akademisk utvikling i Norge, finnes det også lokale initiativ, deriblant en tidligere eksisterende syv-dagers-sommerskole for bosniske barn, ungdommer og lærere i Kristiansund fra 1997. Ordfører Inger I. Aure meddelte at hun ønsket at dette skulle bli en vedvarende sommertradisjon, da hun og byens borgere var stolte av en slik kulturell manifestasjon i byen. Videre håpte hun også i lys av den høyst resultatrike sommerskolen, at den skal fungere som et møtested for bosniske barn fra hele Europa.³²³ Denne sommerskolen eksisterer ikke i dag.

---

³²¹ Tašić 2010: s. 35.

³²² Tašić 2010: s. 156.

³²³ Tašić 2010: s. 21.

6.3.4. Arbeidsdeltakelse

Som representanter for den bosniske landegruppen i det norske kongeriket, i henhold til livsløpsintervjuene, står informantene sterkt på yrkesdeltakingsfronten. Av de ti representerende bidragsyterne, var hele syv informanter i fast sysselsetting, hvor kun informant 3, 6, og 7 var uten arbeid. Både informant 3 og 7, med sine 52 og 47 år er uførepensjonerte, mens informant 6 på sine 19 år er student, og er fullt fokusert på studieløpet sitt.

Av de resterende informantene er informant 1 og 2 også studenter, hvor begge har deltidsjobber ved siden av studier. Av de resterende bidragsyterne har informant 4, 5, 8 og 10 fulltidsjobber; noe informant 9 også har, men som lærling i sitt siste år på videregående skole.

Hele 70% av informantene er altså i arbeid, et tall som står noe høyere enn i den bosniske innvandrerguppen, men også i hele befolkningen i Norge (se tabell 6.3.). Deler man inn i kjønn, er hele 80% av den representerende mannlige informant-gruppen i arbeid, mens en prosentandel på 60 viser til sysselsettingen hos den representerende gruppen kvinner i Norge med bosnisk innvandrerbakgrunn.

Ser man på sysselsettingen hos informantene, opp mot kjønnsinndelingen av bosniske innvandrere i Norge, ser man en nokså jevn statistikk opp mot tallene som SSB opererer med. Mens sysselsettingen på kvinnesiden er nokså jevnt fordelt med sine 60% opp mot 63,9%, er mannsiden nokså høyere, med sine 80% opp mot de 66 representerende prosentene som SSB henviser til.

Sysselsatte mellom 15 og 74 år viser til gunstige tall i bosnieres favør, sammenlignet med andre innvandrergupper i Norge. Spesielt er ulikhetene fremtredende i sammenligningen mellom innvandrere fra Bosnia-Hercegovina og innvandrere fra Asia og Afrika. Tallene er derimot noe lavere i en komparasjon med befolkningen uten innvandrergrunn, da også noe lavere målt opp mot en samling av hele den

Tabell 6.3. Sysselsetting i prosent, med hensyn til kjønn og landebakgrunn(15-74år). 4. kvartal 2015

	Begge kjønn	Menn	Kvinner
Hele befolkningen	66,1	68,2	63,9
Befolkningen uten innvandrerbakgrunn	67,5	69,4	65,5
Innvandrere	60,3	63,7	56,4
Bosnia-Hercegovina	64,9	66,0	63,9
Afrika	40,7	43,5	37,2
Asia	53,0	57,2	49,5

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

norske befolkningen, uavhengig av innvandrerbakgrunn eller ikke.³²⁴ Tabell 6.3 sammenfatter disse poengene på en ryddig måte.

Statistikken tar derimot ikke hensyn til relevante og viktige faktorer som bosettingstid i Norge, den demografiske sammensettingen hos ulike etniske grupper, blant annet etter kjønn og antall eldre, samt antall jobber og arbeidstid. Dermed blir det også ukorrekt å si at statistikken gjenspeiler et utelukkende korrekt bilde av sysselsettingssituasjonen i Norge, og kan dermed bare fremme et informerende, og ikke konkluderende standpunkt.

Videre viser tall også til en lavere arbeidsledighet blant bosniere i Norge, i en komparasjon med andre innvandrergrupper. Studiene omhandler igjen mennesker mellom 15 og 74 år. Mens 3,9% av bosniske mannlige innvandrere, og 3,5% av bosniske kvinnelige innvandrere er arbeidsledige, viser statistikk til en arbeidsledighetsprosent på 6,2 for mannlige innvandrere, og 5,8% for kvinnelige innvandrere. Sammenlignet med befolkningen generelt, er bosniske innvandrere igjen under gjennomsnittet opp mot lokalbefolkningen, som stiller med sine sterke 2,9% på mannssiden, og 2,1% arbeidsledige på kvinnesiden.³²⁵

I et forhold til den samlede befolkningen i Norge, i likhet med befolkningen uten innvandrerbakgrunn, blir den bosniske immigrantgruppens prosenttall utkonkurrert med få prosentandeler. Men sysselsettingen hos de kvinnelige bosniske innvandrerne er lik prosentandelen hos hele befolkningsgruppen i landet, da begge står jevnbyrdige med 63,9%. Viktig er det å påpeke at dette tallet ikke alltid er nøyaktig eksakt, da prosentandelen ikke legger til rette for at sysselsettingsmønsteret kan variere og endre seg. Ser man derimot tilbake til en rapport fra 2010, og sysselmønsteret som ble fremmet i den, viser statistikk til bosniere og vietnamesere som langt over gjennomsnittet arbeidsdeltakende blant flyktninger i Norge, med sine 64% og 63% i arbeid.³²⁶ Kontekstualiserer og sammenligner man dette tallet i relasjon til sysselsettingstallet fra 2015 som figur 6.3 viser til, ser man en smal arbeidsøkning på 0,9% hos bosniske innvandrergruppen i Norge i løpet av 5 år.

---

³²⁴ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 18.

³²⁵ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 19.

³²⁶ Olsen, Bjørn. (2010). "Flyktninger og arbeidsmarkedet, 4. kvartal 2010". s. 11. Hentet fra: https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_201209/rapp_201209.pdf

Tall viser videre også til en lavere arbeidsledighet blant bosniere i Norge, i en komparasjon med andre innvandrergupper. Studiene omhandler igjen mennesker mellom 15 og 74 år, og kan ses i tabell 6.4. Mens 3,9% av bosniske mannlige innvandrere, og 3,5% av bosniske kvinnelige innvandrere er arbeidsledige, viser statistikk til en arbeidsledighetsprosent på 6,2 for mannlige innvandrere, og 5,8% for kvinnelige innvandrere. Sammenlignet med befolkningen generelt, er bosniske innvandrere igjen under gjennomsnittet opp mot lokalbefolkningen, som stiller med sine sterke 2,9% på mannssiden, og 2,1% arbeidsledige på kvinnesiden.³²⁷ Dette viser til svært gunstige tall i bosnieres favør.

Tabell 6.4.
Arbeidsledige innvandrere og deltakere på tiltak (15-74 år). Menn og kvinner, etter landbakgrunn. 2. kvartal 2016. Prosent

	Begge kjønn	Menn	Kvinner
Hele befolkningen	2,5	2,9	2,1
Innvandrere i alt	6,0	6,2	5,8
Bosnia-Hercegovina	3,7	3,9	3,5
Kosovo	6,5	6,7	6,3
Eritrea	6,6	6,3	7,0
Somalia	9,4	10,8	7,7
Afghanistan	6,5	5,9	7,6
Irak	8,8	8,2	9,7
Iran	6,0	6,0	6,1
Sri Lanka	5,6	4,6	6,6
Syria	4,5	5,0	3,7
Vietnam	5,2	5,2	5,3

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

6.3.5. Dobbel statsborgerskap for bosniske flyktninger

I desember 1999 godtok Utlendingsdirektoratet de første søknadene vedrørende norsk statsborgerskap for de bosniske flyktningene i Norge. Flyktningene kunne selv beholde sitt gamle statsborgerskap, slik at de med innpass av et nytt norsk pass, kunne få *dobbelt statsborgerskap*.³²⁸ Denne retten er ikke forbeholdt alle innvandrergupper i Norge, men enkelte personer kan ha det. Har man dobbelt statsborgerskap, har man forpliktelser og rettigheter overfor to land eller stater.³²⁹ I Norge har også førstegenerasjons nordmenn med bosnisk flyktningbakgrunn mulighet til å få dobbelt statsborgerskap, noe som gjenspeiler seg i de ulike livsløpsintervjuene.

Muligheten til dobbelt statsborgerskap er uhyre viktig i relasjonen til Bosnia som opphavssted, ettersom den legger til rette for en repatriering til landet. Denne relasjonen skal kontekstualiseres i neste kapittel, som omhandler relasjonene som bosniere i Norge har til

³²⁷ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 19.

³²⁸ Tašić 2010: s. 47.

³²⁹ UDI. (ukjent). "Dobbelt statsborgerskap". Hentet fra: <https://www.udi.no/ord-og-begreper/dobbelt-statsborgerskap/>

Bosnia. Hva betyr det å ha et dobbelt statsborgerskap? Ønsker noen av informantene å benytte seg av tilbakevendingsmuligheten som det bosniske statsborgerskapet skaper? Dette er viktige spørsmål som skal belyses i neste kapittel.

6.4. Sluttord

I dette kapittelet har vi sett på relasjoner mellom den bosniske innvandrerguppen og det norske samfunn, og drøftet disse. Vi har sett at ønsket om å immigrere til Norge fortsatt står sterkt gjennom Lulić sin historie, men også at innvandrerguppen i Norge har en mulighet til å repatriere gjennom et dobbelt statsborgerskap. I en tematisering av relasjonene mellom den bosniske innvandrerguppen i Norge og det norske samfunn, har viktige begrep som endogami og eksogami blitt diskutert. Videre har vi også ved hjelp av statistikk fra Statistisk Sentralbyrå analysert og drøftet frem til at den bosniske landegruppen i Norge er svært integrerte på utdanningsfronten. På det politiske plan er derimot bosniere svært lite delaktige, noe som skal diskuteres videre i kapittel 8.

Nå som vi har tatt for oss relasjoner til Norge, er det viktig å se på relasjoner til Bosnia-Hercegovina. I dette skal viktige forhold mellom informantene og Bosnia bli poengtert, deriblant gjennom sosial omgang, pengetransaksjoner og ferieopphold. Videre skal også en utdypning av forholdet til dobbelt statsborgerskap bli diskutert. Står ønsket om å repatriere fortsatt sterkt? Avslutningsvis skal vi også se nærmere på hvilket land informantene føler tilhørighet til. For å svare på dette, skal vi ta for oss begravelser som en integreringsindikator.

Kapittel 7. Relasjoner til Bosnia

Tanken om intermenneskelige relasjoner som en grobunn for voksende samfunn ble kalt opp i kapittel 4. Videre kom vi frem til at det finnes et bosnisk miljø i Norge, og at dette miljøet er et fundament for det mange av informantene vil kalle for et bosnisk samfunn i landet.

Likeledes har en redegjørelse for relasjoner til det norske samfunn blitt presentert.

I dette kapitlet skal relasjoner til Bosnia-Hercegovina fremstilles. Hvilke sammenkoblinger til det bosniske samfunn i Bosnia finnes? Hvordan berører dette informantene? Graden av tilhørighet til Bosnia som mottakerland blir dermed viktig å innfange i kapitlet, for å se hvilken stilling informantene tar til mottakerlandet sitt. Et av spørsmålene som skal svares på er: Hvor sterkt står ambisjonen om repatriering hos informantene? Dessuten vil vi her også diskutere om begrepet om diaspora gir innsikter.

Flere viktige aspekter ved forholdet skal undersøkes. Hvordan bidrar informantene til pengeoverføringer til Bosnia? Drar informantene på ferieopphold til landet? Har de sosiale relasjoner og kontakt med mennesker i Bosnia? Hvilket forhold har informantene til Bosnia gjennom kommunikasjonsmedier som fjernsyn og radio? Har de gjort investeringer i landet? Videre skal også kapitlet som nevnt ta for seg repatriering som mulighet gjennom dobbeltstatsborgerskap. Til slutt vil kapitlet også forsøke å avklare personlig tilhørighet hos bidragsyterne. Føler informantene seg som bosniere eller nordmenn, eller har de en fot i hver kultur? For å kontekstualisere dette tyngdepunktet, skal vi nærmere på ønsket om stadfestet begravelse som integrasjonsmål. Hvordan har relasjonen bosniske innvandrere har til Bosnia endret seg etter krigens slutt i 1995?

7.1. Mellommenneskelig kontakt med Bosnia-Hercegovina

I det påfølgende skal vi se på mellommenneskelig kontakt den bosniske innvandrerguppen i Norge har til Bosnia. Hvilken type kontakt finner sted? Dette skal vi svare først ved å se et dagsaktuelt ønske om å immigrere til Norge, deretter ved å se på forhold til fjernsyn og radio, samt pengetransaksjoner som relasjonsmål. Her er relasjonene informantene har til veldedighetsorganisasjoner viktig, et tema som ble presentert i kapittel 4.

7.1.1. Sosial omgang mellom bosniere i Norge og bosniere i Bosnia

I sitt ønske om å immigrere til Norge som arbeidsimmigrant, fortalte Emir Lulić om sitt forhold til bosniske innvandrere i Norge. For han er ikke samhandlingen med bosniere i Norge utelukkende et produkt av ønsket hans om å utvandre; det dreier seg også om å ha regelmessig sosial omgang med den bosniske gruppen i Norge. Ettersom alle kommunikative menneskelige relasjoner krever en sender og en mottaker (svært ofte også en kontekst), vil hans relasjon belyse et tosidig forhold og vise til en sosial relasjon som mennesker med etnisk bosnisk opphav har til sitt opprinnelsesland. Lulić blir dermed både sender og mottaker i denne kommunikasjonsmodellen.

Det er vanlig for migranter å tilpasse seg sitt nye bosted, men samtidig opprettholde et bånd til deres opphavssted; et bånd som kan bygge på transnasjonal kommunikasjon, tilhørighet og utveksling av goder. Ser man på de representative informantintervjuene i lys av mellommenneskelige samhandlinger, er det tydelig for samtlige at en aktiv og jevnlig kontakt til mennesker i Bosnia er til stede. Dette nettverket omfatter for samtlige av informantene i overveiende grad familiemedlemmer i Bosnia. Men et slektskap til andre deler av befolkningsgruppen eksisterer også.

Kommunikasjonsplattformen for den eksisterende sosiale relasjonen til menneskegruppen til Bosnia er mangesidig. Denne kontakten blir utøvet på ulike sosiale arenaer, og mye går gjennom telenettverk; hvor Skype, Facebook, Viber og kontakt gjennom mobiltelefon dominerer den sosiale kontakten som finnes. Som nevnt er kontakten mellom informantene og bosniere i Bosnia primært familierelatert. En relasjon til andre mennesker i landet oppstår i større grad under ferieopphold. Samtlige av informantene har reist flere ganger på ferieopphold til Bosnia. Alle informantene forteller at ferieoppholdet som oftest finner sted mellom juni og august, måneder hvor en stor andel av befolkningen i Norge har en bestemt tidsperiode med fri fra ulike forpliktelser som arbeid og skole.

7.1.2. Fjernsynstitting og radiolytting

Den kommunikative nysgjerrigheten hos informantene er fremtredende gjennom telefonsamtaler, meldinger, samt sosiale medier som Skype, Viber og Facebook. Den men finnes også i kraft av andre kommunikasjonsmedier som fjernsyn og radio.

Når det gjelder diasporiske fjernsynsforhold i hjemmene, er det vist at innvandrere skaffer seg en god tilgang på ulike kabel- og satellittkanaler fra eget opphavsland. Dette gjelder også en tilegnelse av parabolantennener til personlig bruk.³³⁰ Kritikere mener at dette forholdet mellom emigrant og hjemlands fjernsynstitting er for sterkt. De mener at et pågående forhold til tv-kanaler fra opprinnelseslandet, vil hindre en integrering i mottakerlandet. Dette tanken har stått sterkt i Frankrike og Tyskland, hvor franske myndigheter flere ganger har fremlagt forslag om å forby tilegnelsen av personlige utenlandske tv-kanaler.³³¹

Forholdet til bosniske fjernsynskanaler er også studert av medievitener Emina Sivac i hennes bacheloroppgave fra 2015. Denne bærer tittelen «*Hvordan er TV-bruken blant andregenerasjons bosniere i diaspora?*». I sin undersøkelse, som tok utgangspunkt i fire informantfortellinger, konkluderte Sivac med at ikke-norsk fjernsynsbruk spilte en viktig rolle. De yngre informantene utviklet et hybrid tv-forhold, med bosniske, engelske, amerikanske og norske tv-kanaler som dominerende.³³² Min egen forskning viser at mange av informantene følte en tilknytning til både norske og bosniske verdier. Dette vises også i et dualistisk forhold til fjernsynskanaler. Hvilke kanaler de ulike informantene ønsket å se på, var ikke avhengig av språk eller etnisitet, men avhenger av popularitet, og den enkeltes personlige preferanse.

De eldre informantene i oppgaven har et veldig aktivt forhold til bosniske tv-kanaler, et forhold som både informant 3 og 7 som flyktninger og eldre bidragsyttere til dette arbeidet viser til. I sin fremstilling av tv-forholdet i hjemmet, forteller informant 3 at tv-kanaler på det bosniske språket dominerer, men at de også ser på tv-kanaler på norsk. Videre sier informant 3 at hun føler at både Bosnia og Norge er hennes land, og at hun dermed synes det er viktig å ha et forhold til begge. At alder kan spille en rolle i valg av tv-stasjoner, er noe også informant 1, som har opphav i det som kan oppleves som et tradisjonsbevisst hjem, også belyser:

Informant: -Absolutt, min mor og far har norske og, norske og bosniske kanaler hjemme. De bor jo i et norsk samfunn, og på en måte, for å kunne se hva som skjer i Bosnia, så har de jo bosniske kanaler. Da er det jo veldig greit for de å ha det som bakgrunnsgreie, sånn de sitter og snakker sammen, så er brått de bosniske nyhetene på tv-en.

Intervjuer: Men det er det bosniske språket som dominerer og (-

---

³³⁰ Enli, Gunn; Moe, Hallvard; Sundet, Vilde S. & Trine Syvertsen. (2010). *Tv – en innføring*. Oslo: Universitetsforlaget. s. 195.

³³¹ Enli et al. 2010: s. 196.

³³² Sivac, Emina. (2015). *Tv-bruk blant andregenerasjons bosniere i diaspora*. Bacheloroppgave i MEV1212. Universitetet i Bergen. S. 15.

Informant: -Det er det, mamma ser på for eksempel, bosniske matoppskrifter, pappa ser på nyheter, av og til fotball. Det kan også skje på norsk, norske kanaler. Det er sånn hva man finner, rett og slett, av interesse. Så det kan skje på begge språk, (det er bare) det bosniske kanaler regjerer jo. Det gjør det.

I hennes hjem er det de bosniske tv-kanalene som «regjerer» hvor hun selv sier at tv-kanalene kan være en «bakgrunnsgrøe».³³³ Dette viser til en tv-bruk som er svært vanlig, hvor fjernsynet kan være på uten at noen aktivt ser på det. Dermed opererer tv-en også i bakgrunnen som en tilnærmet radio, hvor man ikke trenger å se på den, men hvor fokuset kan være å lytte til den; eksempelvis i nyhetssendinger og matoppskrifter, slik informanten viser til. Dette aspektet viser også Emina Sivac til, hvor tv-bruk i hennes familie har blitt et sekundært medium. Fjernsynet står trofast og langvarig på, og slås av når alle har forlatt huset, eller har gått til sengs.³³⁴ Sivac forteller også at mediet i husstanden hennes er så aktivt at det har blitt bevisst påpekt og kommentert av hennes venner som kommer på besøk.

Som eneste radiostasjon i Norge på det bosniske språk, ble i oktober 1993 *Radio Glas Bosne* etablert i Kristiansand.³³⁵ Dermed har mulighetene for å høre på bosnisk radio vært til stede, uten at noen av informantene forteller om at de har hatt et forhold til denne radio-stasjonen. Den var den eneste radiokanalen i Norge rettet mot den bosniske innvandrerguppen i landet. Den eksisterer ikke i dag, noe som kan tyde til at forholdet til stasjonen har vært vag blant mange, og at den dermed ikke har vært bærekraftig å opprettholde.

Dette lite engasjerte forholdet til radio trer også frem i livsløpsintervjuene. Ingen av informantene har et aktivt opprettholdende forhold til radiostasjoner; uavhengig av språk og sendingstid. Informant 9, med sine sterke meninger om saken, forteller at han ikke tyr til radio ettersom den er lite tilgjengelig, men også fordi han foretrekker å høre på musikk fremfor radio. Viktig er det å påpeke at datamaskiner også kan fungere som medium for å se på fjernsynskanaler, ofte også tv-serier. Mulighetene for å se på bosniske fjernsynskanaler på pc-en finnes også, for eksempel på nettsiden Balkaniyum.tv. Der kan man se på kanaler på det bosniske språk etter å ha betalt et viss månedlig kontingent. Av de ti informantene i oppgaven,

---

³³³ Informanten belyste at *bakgrunnsgrøe* viser til at tv-en står passivt på i bakgrunnen, selv om det ikke nødvendigvis er den som er i fokus for hennes foreldre. Dette blir en form for multitasking, hvor man eksempelvis spiser middag eller leser avisen, hvor tv-en ikke blir avslått underveis i ulike aktiviteter.

³³⁴ Sivac 2015: s. 1.

³³⁵ Tašić 2010: s. 17.

benyttet fire seg av denne nettsiden, i et forhold som kan ses på som regelmessig og aktivt; igjen et forhold styrt av personlig preferanse.

7.1.3. Økonomiske transaksjoner og investeringer til Bosnia-Hercegovina

Det finnes mange økonomiske aspekter ved innvandrerstyrt transnasjonalisme; deriblant etnisk entreprenørskap og internasjonal handel. På det økonomiske plan, er imidlertid det mest fascinerende og omfattende transnasjonale handlemønsteret; pengeoverføringene immigranter sender til sine familier og sitt opprinnelsessted.³³⁶ For mange land er pengeoverføringer så viktig for samtids- og fremtidsrettet økonomi, at den blir brukt som et innslag i verdivurdering for å sikre landets store internasjonale lån.³³⁷

Det viktigste aspektet ved slike pengeoverføringer, er de beløp som innvandrere sender til egen familie for livsopphold.³³⁸ Slike forsendelser av økonomiske midler har ikke bare innvirkning på et økonomisk, men også på et sosialt forhold til hjemlandet. De skaper en beriket sosial omgang mellom de to transnasjonale aktørene. Videre vil også en god sosial relasjon til hjemlandet og dets innbyggere, bidra til enklere og tryggere overføring av økonomiske midler. Cohen skriver om denne typen transaksjon på følgende vis: «By being attached to a strong and tightly-integrated diaspora, family- and kin-based economic transactions are made easier and safer».³³⁹

Som tidligere referert til, finnes det et betydelig antall organisasjoner som står for materiell og økonomisk bistand til Bosnia-Hercegovina. Av disse finnes, som nevnt i kapittel 4, eksempelvis Nova Nada og Stećak, samt humanitære aksjoner ledet av norske aktører, slik som aksjonen Nettverk for fred. De fleste materielle transaksjoner mellom Norge og Bosnia er personlige pengetransaksjoner. Av informantene hadde informant 3, 7 og 8 sendt penger til Bosnia på bakgrunn av personlige transaksjoner til venner eller familie, men hele seks av ti hadde sendt penger gjennom veldedighetsorganisasjoner. Det virker som om pengetransaksjoner finner sted på et familie-relatert plan. Det er gjerne foreldregenerasjonen

---

³³⁶ Vertovec, Steven. (2014). "Migrant Transnationalism and Modes of Transformation". New York: The Center for Migration Studies of New York, Inc. s. 984.

³³⁷ Vertovec 2014: s. 986.

³³⁸ Vertovec 2014: s. 985.

³³⁹ Cohen 2008: s. 143.

som gjør dette på vegne av familien. Informant 2 belyser dette forholdet i sin familie på følgende vis:

Informant: Ja... Nei, det er vel altså. Jeg har ikke vært så veldig engasjert i sånne veldedighetssaker, og hvis det eventuelt har vært... Eller hvis (()). Hvis det er noen som har sendt penger, så har det på en måte vært fra familien, fra foreldrene mine, som har vært på vegne av hele familien. Men jeg har på en måte ikke noe sånn personlig erfaring med det, eller at jeg har gjort det selv.

7.2. Repatriering i lys av dobbelt statsborgerskap

Hvilket statsborgerskap man har, og hvilket land en befolkningsgruppe føler tilhørighet til, trenger ikke falle sammen. Dermed blir det viktig å se på verdiene som nasjonalitet og statsborgerskap fremmer. Mens nasjonalitet refererer til en kulturell og etnisk bakgrunn, viser statsborgerskap som et juridisk begrep til den offisielle statstilhørigheten.³⁴⁰ Mens nasjonalitet er et forholdsvis stabilt begrep, er statsborgerskap dynamisk og kan endres dersom man oppfyller enkelte/de formelle krav. Videre dreier statsborgerskap seg om å være på utsiden eller utsiden av en stat, både politisk og geografisk. Det blir dermed et uhyre viktig begrep i diasporasammenheng. Statsborgerskapet viser statlig inkludering, og setter rammer for hva begrepet diaspora omfatter.³⁴¹ Ikke alle mennesker som bor i Norge er etniske nordmenn, og ikke alle som bor i Norge er norske statsborgere.

Et spesielt tilfelle her er mennesker som må forholde seg til to stater, gjennom et dobbelt statsborgerskap. Dette kan føre til en del uklarheter og spenninger. Et slik dobbelt statsmedlemskap kan anskaffes på bakgrunn av ulike kriterier, hvor ekteskapsinngåelser, fødselsomstendigheter, familiær avstamning og naturalisering,³⁴² er de mest konvensjonelle måtene å gjøre dette på.³⁴³ I Norge kunne mennesker fra et bredt spekter av 93 land ha dobbelt statsborgerskap i 2001.³⁴⁴ Denne beslutningen om en todelt statshengivning tok en rask vending i 2005, da et vedtak fra statsborgerloven sluttet å anerkjenne doble statsborgerskap i det norske kongeriket.³⁴⁵ En av årsakene til opphevingen av det dobbelte statsborgerskapet var

---

³⁴⁰ Godzimirski, Jakub M. (2011). "Diasporaer og norsk utenrikspolitikk". Publisert i *Internasjonal Politikk*, 2011, Vol. 69 (04), pp. 579-615. s. 588.

³⁴¹ Godzimirski 2011: s. 588.

³⁴² Naturalisering betegner at et menneske frivillig og aktivt blir statsborger i et land som ikke er hennes eller hans.

³⁴³ Vertovec 2014: s. 980.

³⁴⁴ Kjeldstadli 2008: s. 51.

³⁴⁵ Føllesdal, Andreas. (2014). "Hvis det norske forbudet mot dobbelt statsborgerskap er løsningen, hva er da problemet?". I (Red.: Nils Rune Langeland), *Politisk kompetanse: Grunnlovas borgar 1814-2014*, 78-87. s. 78.

nettopp å sikre og fremme lojalitet til staten, samt fremme integreringen av utlendinger i landet.³⁴⁶ Frykten var at borgere med dobbelt statsborgerskap skulle stemme ut fra en politisk lojalitet til en annen stat.³⁴⁷ Dette tilnærmede bigame forholdet, betydde at muligheten for et dobbelt statsborgerskap for den bosniske landegruppen i Norge, også ble avsluttet.

En god indikator på hvorvidt ulike innvandreregrupper ønsker å påvirke norsk politikk, er deres ønske om å få norsk statsborgerskap, og med det politiske rettigheter i Norge.³⁴⁸ Tall fra 2010 vedrørende statsborgerskap viser at 69,05% av den bosniske innvandreregruppen i Norge hadde norsk statsborgerskap. Holder man denne prosentandelen opp mot den største etniske gruppene i Norge i 2010; polakkene, viser prosentandelen til et gjennomsnitt på 5,68 % av polakkene med norsk statsborgerskap.

Årsaken til at den bosniske befolkningsgruppen i Norge har så stor andel med norsk statsborgerskap, til tross for forbudet etter 2005, ligger ikke bare på bakgrunn av dobbelt statsborgerskap. Dette var ikke et tilbud kun var rettet mot den bosniske landegruppen. Årsaken til at så mange har et norsk statsborgerskap, kommer trolig fra trygghetsfølelsen som statsborgerskapet fornemmer. Statsborgerskapet er en form for sikring, en sikring som var fraværende for menneskegruppen under krigen i Bosnia fra 1992 til 1995. En slik sikring er ikke et sterkt motiv i den polske innvandreregruppen, da majoriteten av gruppen immigrerer på bakgrunn av økonomisk og ikke politisk agenda, og ønsker å returnere til Polen.³⁴⁹ Dette kan forklare det store spriket i statsborgerskap mellom den polske og bosniske innvandreregruppen i Norge.

Likevel er det viktig å påpeke at det dobbelte statsborgerskapet spiller en viktig rolle. Hvis foreldrene dine er bosniske innvandrere, og har bosnisk pass, har du jo selv krav på dette. I mange settinger kan det virke ulogisk å velge bort et statsborgerskap, når man har mulighet for å ha to parallelle. Hvorfor velge bort et statsborgerskap, når muligheten for dette er til stede for en stor andel av den bosniske innvandreregruppen i Norge? Dette perspektivet om at et slikt statsborgerskap er gunstig for mange, kan ikke kun bli teoretisk anvendt; men også praktisk, da et dobbelt statsborgerskap vil legge til rette for at man kan repatriere til sitt opprinnelsesland, og få lovbundet hjelp av norsk utenriksstjeneste.³⁵⁰

---

³⁴⁶ Føllesdal 2014: s. 78.

³⁴⁷ Føllesdal 2014: s. 81.

³⁴⁸ Godzimirski 2011: s. 604.

³⁴⁹ Godzimirski 2011: s. 595.

³⁵⁰ Godzimirski 2011: s. 604.

Dette legger til rette for at repatriering ikke kun blir et tankemessig fenomen, men en realitet for en stor andel av den bosniske innvandrerguppen i Norge. Ikke bare innebærer det dobbelte statsborgerskapet krav om hjelp fra norske myndigheter ved repatriering, men det samsvarer også med Robin Cohens forståelse av diasporisk repatriering. I sin definisjon av diasporabegrepet, beretter Robin Cohen at et av kjennetegnene til en diasporagruppe; er ønsket om å returnere til sitt hjemland når forholdene blir bedre.³⁵¹ Et viktig aspekt ved relasjonen til repatriering blant den bosniske innvandrerguppen i Norge blir dermed; dersom *forholdene blir bedre*, og så lenge tilbudet om tilbakevending eksisterer, finnes det fortsatt et ønske om en returnering til Bosnia-Hercegovina?

I informantberetningene, virker det som ønsket om repatriering ikke står sterkt, men at et forhold til Bosnia-Hercegovina som hjemland ikke kan bli visket bort med tiden eller med bostedsområde. Muligheten for å repatriere til Bosnia, eksisterer for samtlige av informantene. Alle er i Norge som et direkte eller indirekte produkt av flyktningebølgen fra Bosnia på 1990-tallet. Videre har også alle de seks informantene som er førstegenerasjons nordmenn to bosniske foreldre med bosniske pass. Dermed har de også krav på et dobbelt statsborgerskap fra et bosnisk-statlig perspektiv.³⁵² Som nevnt, ytret ingen av de ti informantene et ønske om å returnere på grunnlag av statsborgerskapet.

I diaspora-definisjonen til Cohen, inngår at ønsket om å returnere skal være til stede, når forholdene blir bedre. Ser man tilbakevending ut fra grunnsynet om et optimalt gunstig livsopphold, virker det som informantene ut fra en framtidsrettet betraktningssmåte, avfeier repatrieringstanken. I intervjuene kommer det frem at livsgrunnlaget i Norge står sterkere enn i Bosnia. Repatriering er ikke ønsket av samtlige, hverken i samtiden eller fremtiden.

Informant 9, forteller at han ikke har et ønske om å returnere til Bosnia-Hercegovina hverken nå eller senere, på bakgrunn av at han føler at han kan gjøre mer for Bosnia fra Norge, da både økonomisk og sosialt: «Jeg har flere muligheter til å påvirke herifra rett og slett. Både økonomisk, sosialt, eh ja, rett og slett det». Denne tanken støtter informant 1, hvor hun sier at den økonomiske situasjonen gjør det svært vanskelig å repatriere til Bosnia noen gang. Men til tross for at ingen av informantene ønsker å repatriere til Bosnia, vil flere av informantene

---

³⁵¹ Cohen 1997: s. 23.

³⁵² I Bosnia er fortsatt det mulig å ha dobbelt statsborgerskap, noe som gjør det mulig for store deler av den bosniske innvandrerguppen i Norge å kunne erverve dobbelt statsborgerskap, dersom de ønsker dette. Dette er et høyt diskutert tema i Bosnia, med et politisk skille mellom de som ønsker, og de som ikke ønsker, at diasporaen skal vende tilbake til sitt opphavssted.

tilbringe mye av tiden sin i opphold i den bosniske forbundsstaten. Spesielt gjelder dette i pensjonsalderen. Informant 4 forteller om dette på følgende vis:

Intervjuer: Du sier jo at en dag under pensjonsalderen at du tror du kommer til å befinne deg mye nede i Bosnia. Er det en spesiell grunn til dette? Da tenker jeg sosialt, økonomisk, familie kanskje, bånd.. (du vil opp der). Noe slikt?

Informant: Ja, det er egentlig alle de tingene du nevner der. Det er jo, altså, først og fremst så er det jo veldig mange, eh, mange ting i Bosnia som er en del av meg som jeg føler meg, føler meg i, som jeg rett og slett føler jeg er en del av meg, jeg føler meg komfortabel med, når jeg er der nede. Også tror jeg også at jo eldre jeg blir, at det er ting som trekker deg mer mot røttene dine, 'også er det bedre klima. Det er det, nesten, for oss så blir det nesten «Syden»; slik det er for nordmenn å reise til *Gran Canaria*, bare at vi har enda sterkere røtter til det da... I og med at vi kommer derifra.

For informanten er det tydelig at hennes etnisitet spiller en stor rolle for hennes forhold til Bosnia, samtidig som hun ser på Bosnia som et ferieparadis, et «Syden» i Balkan. Her er været fint og miljøet komfortabelt. Informanten kan også det bosniske språk flytende, både skriftlig og muntlig. Samtidig er det økonomiske utgangspunktet i Norge bedre enn i Bosnia. Man har dermed råd til en mer påkostet hverdag; for de fleste, uavhengig av sosial status i Norge.

7.3. Hvilket land føler informantene tilhørighet til?

Som nevnt er spriket mellom nasjonalitet og statsborgerskap viktig i forståelsen av en tilhørighet. Dette skaper et avgjørende skille mellom et kulturelt og etnisk opphav, og den juridiske tilhørigheten hos enkeltaktører. Det engelske proverbet *home is where the heart is*³⁵³ belyser dette tilhørighetsforholdet. Tilhørighet er en emosjonell tilstand, og ikke avgrenset av et bostedsområde. Ordtaket legger videre til rette for at tilhørighet er et transnasjonalt fenomen, at hjem ikke er betinget av statsborgerskap eller oppholdssted.

Ordtaket sier det en kan se i livsløpsintervjuene; at informantene ikke selvbestemt kan viske bort sine etniske røtter, noe heller ikke deres tilhørighetsfølelse fullkomment kan gjøre. Ettersom ingen av informantene ønsker å tilbakevende til Bosnia på permanent basis, forstår man at en tilhørighet til Norge heller ikke kan viskes bort. I likhet med identitetsspørsmålet i kapittel 3, har det seg slik at en virkende tosidig identitetsforståelse eksisterer hos alle informantene. Man vil ikke kunne viske ut en av sidene, da begge er aktuelle og

---

³⁵³ «Hjem er hvor hjertet føler en tilknytning».

tilstedeværende. Man kan ikke underkjenne viktigheten av denne unike identitetsverdien som informantene er bærere av, da den er utslagsgivende for en forståelse av deres fortid, samtid, men også fremtid.

At informantene har en tosidig tilhørighetsfølelse, vises også ved at hele ni av de ti informantene har benyttet seg av tilbudet om å tilegne seg et bosnisk statsborgerskap, mens samtlige har et norsk statsborgerskap. Majoriteten av informantene blir dermed preget av et bifokalt statlig-forhold, noe de selv også ønsker å ha. En spesiell sterk tilknytning til Bosnia, kan man eksempelvis se hos informant 5, som under ingen omstendigheter vil tillate at hans etterfølgere ikke skal ha en tilknytning til Bosnia.

For å anskueliggjøre dette forholdet til Bosnia og Norge, kan informant 1 vise til en ekstremt tosidig og prototypisk tilnærming til en slik tilhørighetsfølelse. Tilhørighet er ikke noe som må være bastant eller åpenbar, men noe som kan bli påvirket av ulike sosiale scenarier, og avgjøres av en rekke faktorer:

Informant: Jeg vil nok si at jeg kommer til å ha en tilknytning til hjemlandet mitt uansett, rett og slett, fordi jeg har røtter der nede enda. Jeg har noen jeg kan betro meg til, rett og slett. Det er, altså, ja jeg er nordmann til en viss grad, men jeg er og en bosnier.

Intervjuer: Det er ikke noe du kan, noe tiden kan viske bort?

Informant: Nei, det er det ikke.

Intervjuer: Tror du dette kan bli visket bort med generasjoner?

Informant: Det er godt mulig! Det kan godt bli det. Men så lenge man opprettholder tradisjonen og så lenge man vedlikeholder normer og, eller rett og slett, bare det å dra hjem til hjemlandet et par ganger, tror jeg faktisk kan få mennesker til å føle en tilknytning til hjemlandet sitt uansett. Det har ikke noe å si om du drar ned dit en gang, for eksempel meg nå, hvis jeg drar ned, hvis jeg bare hadde dratt ned en gang og ikke noe flere ganger, så tror jeg uansett jeg ville fått, hatt Bosnia som et sånt, et annet hjem på en måte.

Tanken blir delt av samtlige av informantene, deriblant informant 2, som også påpeker viktigheten av å videreføre bosniske kulturelle røtter:

Informant: (...) Men det 'kommer jo helt an på, på en måte, hva- eller hvordan den enkelte familie velger å videreføre de røttene, på en måte, til den enkelte person. Jeg tror det er veldigmen altså, jeg vil jo ikke tro at det går an å bare føle tilhørighet enten til Norge, eller til Bosnia, hvert fall ikke som jeg har opplevd 'selv.

7.3.1. Ønsket om stadfestet begravelse som integreringsmåler

I en gransking av tilhørighetsstatus, er det vanskelig å kartlegge hvorvidt en befolkningsgruppe føler tilhørighet. Dette forholdet kan ikke uten videre fastsettes gjennom informantintervjuene. I forsøket på å fastsette affinitet til det norske samfunn, benyttet jeg meg av termene *endogami* og *eksogami* i kapittel 6 som integreringsindikatorer hos de ulike informantene; ikke for å konkludere om tilhørighet blant informantene, men for å fremme ett viktig aspekt ved dette affinitetsforholdet.

For å finne en kobling mellom uttalelser og tilhørighet, tok intervju spørsmålene også hensyn til andre personlige spørsmål, deriblant gravlegging som enda en integreringsindikator. Spørsmålet lyder som følgende: «Død er som fødsel en helt naturlig og uunngåelig prosess. En dag, forhåpentligvis veldig lenge til, hvor ønsker du at graven din skal ligge?», i håp om å komme litt dypere inn på hvilket land de ulike informantene føler en underliggende og kanskje elementær tilhørighetsfølelse til.

Koblingen mellom gravsted, nasjonalisme, forfedre og tilhørighet er påpekt i flere begravelsesrelaterede studier.³⁵⁴ I sin doktorgradsavhandling fra 2004 forteller seniorforsker ved Senter for Holocaust og livssynsminoriteter, Cora Alexa Døving, at begravelsesbyråer anslår at minst 80% av pakistanske dødsfall i Oslo resulterer i en gravlegging i Pakistan, men også at andelen i Oslo steg. Videre henviser hun til flere sitat, og sammenfører disse i et hovedmotiv som konkluderer med at gravens beliggenhet, er hvor familien har sitt viktigste nettverk.³⁵⁵ Døving viser også til at det er *sunnah*³⁵⁶ å gravlegges der man dør, en religiøs oppfordring som står i motstrid til nettverksbygging.

Anvender man disse betraktningmåtene opp mot den eksisterende relasjonen informantene har til sin begravelses plass, er det særlig representativt for de eldre informantene, informant 3 og 7, at de har et sterkt ønske om å gravlegges i Bosnia, hvor deres forfedre også har blitt begravet. Blant informant 4 og 8, som kom som flyktninger som barn, forteller informant 8 at han er muslim; og at han vil bli begravet på en muslimsk måte, uavhengig om denne er i Norge eller Bosnia. Hans avsluttende sitat rundt begravelsesønsket hans, ender med

---

³⁵⁴ Døving, Cora Alexa. (2004). "Norsk-pakistanske begravelsesritualer – en migrasjonsstudie". Ph.d.-avhandling ved Institutt for Kulturstudier, avdeling religionshistorie. Oslo: Universitet i Oslo. s. 194.

³⁵⁵ Døving 2004: s. 195.

³⁵⁶ *Sunnah* viser til hva den muslimske profeten Muhammed A.S. sa og gjorde. Sunnah er ikke påbudt, i motsetning til Fard (det som er påbudt i islam), men det er en god muslimsk handling å gjennomføre Sunnah. Et annet eksempel på Sunnah er å ha skjeggvekst hos menn, noe som ikke er påbudt i islam, men trosrettig positivt.

bemerkningen «(...) *jord er jord.*». Informant 4, som sier hun aldri har tenkt over dette spørsmålet, forteller om dette forholdet på et vis som støtter opp mot at nettverk er det viktigste for gravens beliggenhet. Informanten forteller at hun gjerne vil bli begravet i Bosnia, men at nettverksendringer i lys av barn og liknende, kan endre hennes perspektiv på gravleggingen. Hennes uttalelse kan også vise til den overnevnte dualistiske tilhørigheten til både norske og bosniske verdier:

Informant: # Det har jeg aldri tenkt over, men. Igjen, så tror jeg det spør hvilken dag du spør meg. Kanskje tegn på god integrering, holdt jeg på å si, men jeg heller mer mot, nå, i dag, heller jeg mer mot at jeg skal bli begravet i Bosnia. Der alt på en måte startet. Kanskje det er et sånt grunninstinkt, men, altså jeg er veldig åpen for at jeg om 20 år tenker annerledes. Kanskje jeg liksom virkelig da, liksom når du får barn og alt det andre. Jeg er såpass ung, så det å gi et såpass 100% svar på det... Men i dag føler jeg absolutt at jeg ville hatt graven i Bosnia.

I lys av de seks yngste informantene, som førstegenerasjons nordmenn med bosnisk innvandrerbakgrunn, var det et vedvarende tegn på at nettverksbygging er hovedkomponent i bestemmelse av gravleggingsplass; den store dråpen i skålen. Om dette, forteller informant 10 således:

Informant: Jeg har jo alltid, eller sann... Nå har jeg jo ikke tenkt så langt fram på det. Men jeg har jo... Jeg vil jo si at det - egentlig avhenger det litt av hvor, om barna mine eller eller min nærmeste familie er ofte i Bosnia eller ikke. Men jeg har jo sikkert alltid tenkt at jeg kommer til å begrave meg her i Norge, men... Fordi at hele min familie kommer til å være her, sann som jeg har sett det for meg hvert fall, og at grava mi, for de nærmeste, er mye mer tilgjengelig å besøke her enn det den er i Bosnia, så jeg tror det blir 'her.

7.4. Sluttord

Nå som vi har sett på mellommenneskelige relasjoner mellom den bosniske innvandrergruppen i Norge og befolkningen i Bosnia, er det åpenbart at forholdet eksisterer i lys av flere typer relasjoner. Primært står sosiale relasjoner mellom menneskegruppene særlig sterkt. Denne typen sosiale relasjoner er særlig representativt til stede i sosiale omganger mellom familiemedlemmer. For opprettholdelsen av slike sosiale bånd er pengetransaksjoner en verdifull relasjonsbygger, da den ikke kun bidrar til en bedre økonomisk stand for mottakerparten, men er et middel i en mellommenneskelig nettverksbygging. Slike sosiale relasjoner foreligger ikke bare i relasjon til familiemedlemmer, men også til andre bosniere i Bosnia. Denne typen relasjoner er spesielt synlig i ferieopphold i landet, noe samtlige av informantene har et aktivt forhold til. Et engasjement om å opprettholde et nettverk til det

bosniske i Bosnia, kan også sees i relasjonen informantene og innvandrerguppen har til bosniske tv-kanaler og radiostasjoner.

Til tross for at forholdet mellom innvandrerguppen og Bosnia er svært synlig, fremmet ingen av informantene et ønske om å repatriere eller flytte til Bosnia. Tilhørighet er et transnasjonalt fenomen, hvor informantene mener man ikke må bo i Bosnia for å ha en velfungerende relasjon til landet. Nettverksbygging og tilhørighet virker å samspille med hverandre. Dette kan sees i lys av begravelser som integrasjonsmål. For majoriteten av informantene virket det som nettverksbygging var det avgjørende element i hvor man ønsket å begrave seg.

I spørsmålet angående kontinuitet eller endring i relasjoner til Bosnia, vil jeg mene at forholdet har vært bærekraftig over lengre tid. Overveier man uttalelsene til de eldre informantene opp mot uttalelsene til de yngre informantene, er det klart at det er samme typer relasjoner som foreligger. Ulike sosiale relasjoner er særlige illustrerende for dette samspillet mellom informantene. Unntaket ligger i pengetransaksjoner til Bosnia, noe som for mange av informantene ikke vil være mulig ettersom de ennå ikke har en stabil og fastslått inntektskilde. I tillegg viser det seg også at økonomiske transaksjoner gjennomgående skjer innenfor familier.

Kapittel 8. Konklusjon: Vokste det frem et bosnisk samfunn i Norge etter 1992?

I kapittel 1 reiste vi flere viktige spørsmål. Et teoretisk grunnlag har nå blitt satt for å kunne svare på disse spørsmålene. Som et hovedmoment skal kapittelet svare på problemstillingen som lyder slik: *Vokste det frem et bosnisk samfunn i Norge etter 1992, i lys av første generasjons nordmenn med bosnisk innvandrerbakgrunn?* For å svare utdypende på dette, er det essensielt å se på rollen til Islamska Zajednica i det bosniske miljøet i Norge.

Før vi besvarer problemstillingen, skal vi innledningsvis se på hva som skaper en bosnisk særart, og hvilke kjennetegn den bosniske innvandrergruppen i Norge har. Hvilke særtrekk gruppen har er grunnleggende å få frem, da disse forteller noe om hvem bosniere er, samt hvordan de har blitt en del av det norske samfunn. Her skal vi se nærmere på identitetsforståelse hos innvandrergruppen, samt hvordan denne samsvarer med faguttrykket hybrid identitet.

Vi skal også se på og drøfte relasjonene innvandrergruppen har til Norge som mottakerland, men også til Bosnia som opphavssted. For å finne denne relasjonen må også repatrieringsspørsmålet vekkes frem. *Har informantene noe å reise tilbake til? Står ønsket om å bosette seg i Norge fortsatt sterkt i dag?*

Avslutningsvis skal vi også se på hvor videre forskning kan fortsette. I mitt arbeid har jeg kommet inn på mange sideløp som kan være interessante å følge, uten at dette har vært mulig på grunn av tidsbegrensning og avgrensning av problemstillingen. Dermed vil ulike spørsmål stilles, der disse vil stå som moment til videre forskning.

8.1. Hva er det som gjør bosniere spesielle?

Tar man utgangspunkt i en historisk fremstilling av det topografiske området som den bosniske befolkningsgruppen stammer fra, samt den multikulturelle påvirkningen området har vært utsatt for gjennom flere århundrer, er det klart at bosniere gjennom flere decennier må ha vært svært tilpasningsdyktige. Det er godt tenkelig at bosniere er såpass tilpasningsdyktige ettersom gruppen har klart å overleve og adaptere seg til ulike miljø gjennom århundrer med turbulens. Denne adaptasjonsevnen kommer ikke bare til gode i det historiske løp, men har vært en ressurs for den bosniske innvandrergruppen i møte med det ukjente Norge.

I dag er denne historisk-multikulturelle sammensetningen fortsatt til stede. Den kan ses i oppdelingen av landet i en bosnisk føderasjon og serbisk republikk, og i den religiøse og språklige diversiteten i landet. Denne forståelsen blir underbygget av en folkeopptelling fra juni 2016, hvor en systematisering av befolkningsgruppen i Bosnia-Hercegovina viste til at en tungtveiende majoritetsandel av befolkningen i landet, selv anså seg som serbere, kroater, eller bosniere.³⁵⁷

Ikke bare er den etniske tilhørigheten, som i stor grad er påvirket av religion, noe som gir et særegent preg ved den bosniske befolkningsgruppen. Med sin geografiske beliggenhet mellom øst og vest har området vært et møtepunkt for viktige historiske hendelser, deriblant for inntog av det osmanske riket, oppstarten av første verdenskrig, og grusom etnisk rensning på 1990-tallet. Professor og historiker ved Fakultetet for Internasjonale Relasjoner ved Bilkentuniversitetet i Ankara, Norman Stone, beskriver og underbygger denne oppfatningen på følgende vis: «Bosnia lies at the nodal point of the great historic civilizations and her history is difficult to write, because it needs several languages and a knowledge of very complicated events. (...)».³⁵⁸

Fordi området har en slik kompleks historie og befolkningssammensetning, nevnte vi i kapittel 3 om begrep som etnisitet, tilhørighet og identitet som essensielle for å beskrive den bosniske innvandregruppen i Norge. Det gjelder også bosniere globalt, da kjernen i identitet er *individualitet* og *tilhørighet*.³⁵⁹ Denne relasjonen påpekte vi i kapittel 1. Individuell identitet peker mot hvem man er, hvem man vil være, og hva man har blitt til. Tilhørighet handler om å knytte seg til et kollektiv man omfatter som likt seg selv, eller en man gjerne vil bli lik, hvor felles historie og røtter kan være interessepunkt.³⁶⁰ Dermed må også en kartlegging av historie og røtter ses på for å forstå den bosniske landegruppen, noe oppgaven også har laget rom for. Denne historiske forutsetningen blir påfallende viktig å skildre, da den vil hjelpe med å skape en bevisstgjøring rundt hvem og hva en bosnier er ut fra historiske hendelser. I lys av informantintervjuene har tilhørighetsspørsmålet ikke vært lett å svare på, ettersom emnet er subjektiv forankret hos enkeltmennesket. Et gjennomgående funn er derimot at identitetsforholdet til informantene er sammensatt og sameksisterende, hvor

---

³⁵⁷ Draškić. (2016).

³⁵⁸ Norman Stone gjenspeiler sine tanker i presentasjonen av boken til Malcolm, N. (2002). *Bosnia: a short story*.

³⁵⁹ Fangen & Sæbø 2004: s. 5.

³⁶⁰ Frønes, Ivar. (2004). *Identitet, tegn og kultur – Om identitet i sosiologisk teoridannelse*. Oslo: Novus Forlag: Nordberg Aksidenstrykkeri AS. s. 28.

tilhørigheten til Bosnia eller Norge ikke kan bli visket bort. Dermed vil det være naturlig å se på informantene som mennesker med en form for hybrid identitet.

Spesielt etter krigen i Bosnia fra 1992-1995 og Jugoslavias oppløsning i 1991 og 1992,³⁶¹ vil også begrep som *diaspora* bli meget sentrale for å kunne forstå hva som gjør den bosniske landegruppen spesiell. Dette gjorde vi i kapittel 3. Går man etter diaspora-hovedkriteriet til Robin Cohen, som bygger ut på anskuelsen om at hjemlandet alltid vil ha noe krav på individets lojalitet og følelser,³⁶² vil man kunne kalle den bosniske innvandrerguppen i Norge en diasporisk enhet på dette jeg vil kalle et makronivå. Da tenkes menneskegruppen som en enhet ut fra etnisk opprinnelsesbakgrunn. Den fremstilles som en homogen diaspora-enhet, ut fra noen forhold – som språk. Men det er klart gjennom ulike informantintervju samt teoretiske betraktninger, at innvandrerguppen er splittet. Den bosniske innvandrerguppen i Norge er poly-etnisk i den forstand at ikke alle bosniere er religiøse, hvor skillet mellom bosnier og bosnjak blir viktig. Dessuten mener noen informanter at det finnes et skille mellom ulike grupperinger innad i Norge blant bosniere. En relasjon til andre land er også til stede, spesielt til Bosnia-Hercegovina, noe som blottstiller det faktum at diaspora-enheten kommuniserer på tvers av landegrensene. Diaspora-enheten opererer på et transnasjonalt plan; det finnes ikke bare en diaspora-enhet i Norge, men flere diaspora-enheter i den selvkonstruerte utlendigheten. Kanskje finnes også en diaspora som omfatter alle emigranter fra Bosnia etter 1992. Dette er et spørsmål som ligger til rette for å kunne bli besvart i fremtidige master-, og/eller doktoravhandlinger.

Ser man dette fortidsrettede og teoretiske grunnlaget opp mot Svein Mønneslands beskrivelse av landegruppen, som vi har gjort i kapittel 5, forstår man hvilke kjennetegn ved menneskegruppen som er spesielle. Som et sunni-muslimsk land i Europa,³⁶³ som aktivt både praktiserer det kyrilliske og latinske alfabetet, er Bosnia-Hercegovina et rikholdig kulturelt og sammensatt land. Menneskegruppen beskrives som svært sosial og åpen. Den uttrykker åpent tradisjoner, hvor flere stammer fra tyrkisk påvirkning i området fra middelalderen og utover på 1800-tallet.

Samler man disse karakteristikkenes av den bosniske menneskegruppen, er det klart at et ekstremt høyt kulturelt mangfold kjennetegner bosniere, og deres meget historisk eksponerte

---

³⁶¹ Berg, Ole T. (2013). "Jugoslavia". Hentet fra: <https://snl.no/Jugoslavia>

³⁶² Cohen 1997: s. 9.

³⁶³ Man skiller mellom sunni og sjia-islam som hovedretninger i islam, hvor skillet kom etter Muhammed A.S. død i 632 A.D., med hvem skulle bli hans etterfølger.

område. Som i en elv, har man ofte elvedelta hvor sideelver munner ut, en metafor som godt kan beskrive den bosniske menneskegruppen. Den bosniske menneskegruppen er ikke en homogen blokk; den har sine sideløp. Dette motsier ikke en beskrivelse av bosniere generelt, da det å være kulturelt rik er en del av det å komme fra Bosnia-Hercegovina. I denne oppgaven har ikke denne kulturelle verdien kommet like godt til syne, ettersom bosniere i Norge er mer homogene enn bosniere i Bosnia. Førstegenerasjons bosniere med innvandrerbakgrunn i Norge kom fra den kulturelt-muslimske bosniske befolkningen i Bosnia, og vil dermed ha en muslimsk etnisk bakgrunn. Dette er en slående likhet, og gjelder for samtlige av informantene i oppgaven. Felles for informantene er ikke bare deres religiøse utgangspunkt, og deres emosjonelle tilknytning til Bosnia som hjemland. Samtlige opprettholder en aktiv relasjon til Bosnia. Forholdet er spesielt synlig i ferieopphold, men kan også finnes i radio og tv-sendinger, pengetransaksjoner og annen sosial kontakt med mennesker i landet. Dette har vi sett på i kapittel 7.

Flere komponenter må samles for å se på hva som er særegent ved den bosniske landegruppen i Norge. Denne særarten er visuelt på flere plan, deriblant gjennom bosettingsmønsteret til gruppen. Slik vi har sett på i kapittel 2, bosetter bosniere seg raskt og spredt. I forhold til andre immigrantgrupper i Norge, flytter også bosniere relativt lite.³⁶⁴ Ser vi på tall knyttet til sysselsetting og utdanning, slik vi har gjort i kapittel 6, finner vi svært velutviklede tall knyttet til disse sektorene blant begge kjønn. I arbeidslivet er bosniske innvandrere svært aktive, noe som viser til en god inkludering i samfunnslivet. Fundamentet for en fremtidig deltakelse i samfunnslivet er nettopp utdanning, hvor både bosniske innvandrere og deres norskfødte barn er svært prominente. Dermed vil det naturlig være å si at gruppen er svært godt integrerte i lys av utdanning og arbeid.

Videre er det viktig å påpeke at en svært høy andel av den bosniske landegruppen i Norge har norsk statsborgerskap. Hele 69,05% av landegruppen har norsk statsborgerskap, et svært høyt tall i forhold til andre innvandrergrupper i Norge. Dette har vi sett i kapittel 7. Vi så også i kapittel 6 at en svært lav politisk deltakelse i den bosniske landegruppen var en faktor, et paradoks til ønsket om å få norsk statsborgerskap. Forholdet til statsborgerskap og politisk deltakelse skal vi utdype i påfølgende delkapittel. Hvor paradoksalt er dette forholdet mellom statsborgerskap og politisk deltakelse?

---

³⁶⁴ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 17.

8.2. Integrering og repatriering

Den bosniske innvandrergруппens evne til adaptasjon vedvarte i møtet med den norske landegruppen. Ikke bare var den bosniske landegruppen adaptasjonsdyktig. Men det var jevnt over en velvillig og varmhjertet mottakelse fra det norske samfunn, både på mikro, meso og makronivå. Dette kan ha styrket denne oppfatningen om en tilfredsstillende assimilering og akklimatisering til Norge som mottaksland.

At en vellykket integreringsprosess har vedvart for den bosniske landegruppen i Norge, kan ses i samtlige av livsløpsinformantene i oppgaven, og i ulike analyser utgitt gjennom anerkjente kilder som SSB og UDI. Forståelsen av en god assimilering av bosniere er også uttrykt i uttalelser av representanter for den norske stat. Utenriksminister Børge Berge, fremmet i 2017 under et møte i Bosnia-Hercegovina, forståelsen av bosniere som meget integrerte og verdifulle i det norske samfunn, til tross for det store antallet mennesker med bosnisk innvandrerbakgrunn i Norge.³⁶⁵ Ser man på sysselsettingsmønsteret og andel med høyere utdanningsbakgrunn, er det klart at den bosniske landegruppen i det lange løp har vært og er fortsatt i dag, en svært god ressurs for det norske samfunn, og ikke en byrde.

Også den politiske håndteringen av det man kan kalle repatrieringsdilemmaet, der løsningen i 1996 ble at repatriering ble et personlig valg, står som et godt resultat av en samarbeidsvillig og medgjørlig forvaltning av flyktninggruppen. De gunstige vilkårene som den norske stat velvillig ville gi ut dersom man ønsket å repatriere, var også viktig i brobyggingen mellom det norske samfunnet og bosnierne. Tilbudet om dobbelt statsborgerskap frem til 2005, er igjen et eksempel på et gagnlig tilbud som styrket relasjonen mellom Norge og den bosniske gruppen. Det er viktig å påpeke at dette tilbudet trolig ikke bare kom for å være godhjertet og politisk korrekt med landegruppen, men fordi man ikke ønsket å styrke den etniske rensningen i Bosnia. Norge har også på det politiske plan vært med på å styrke sikkerhetssektoren i Bosnia-Hercegovina etter krigen,³⁶⁶ ved fredsbevarende styrker gjennom FN, men også ved økonomisk bistand til landet. Resultatet av denne brobyggingen har bidratt til en god og eksemplarisk integrering av bosniere i Norge.

---

³⁶⁵ Ma, E. (2017). "Ministar Brende: Više od 17.000 bh. građana živi u Norveškoj, to je velika diaspora i jako dobro su integrirani". Hentet fra: <http://www.avaz.ba/clanak/277060/ministar-brende-vise-od-17-000-bh-gradana-zivi-u-norveskoj-to-je-velika-dijaspora-i-jako-dobro-su-integrirani>

³⁶⁶ Godzimirski 2011: s. 606.

Når det gjelder statsborgerskap blant den bosniske innvandrerguppen i landet, står ønsket om norsk statsborgerskap meget sterkt. Ser man tilbake til den grufulle etniske rensningen i Bosnia-Hercegovina fra 1992 til 1995, er det høyst forståelig at ønsket om en fredelig og stabil hverdag stod sterkt i store deler av befolkningsgruppen. Et norsk statsborgerskap ga en trygghet mot å bli utvist, hvor man ikke trenger å leve med usikkerhet. Statsborgerskapet er fortsatt i dag en garanti for sikkerhet, for en menneskegruppe som har flyktet for å finne sinnsro og fred. Dette kan forklare den høye andelen med bosniske innvandrere i Norge med norsk statsborgerskap, men også hvorfor så få valgte å repatriere til Bosnia etter krigen. Foruten ønsket om en mer fredelig hverdag, var det også et motiv om en mer profitabel tilværelse, da Bosnia-krigen på 1990-tallet har etterlatt sine langvarige spor. Den generelle levestandarden i Bosnia er, sammenlignet med levestandarden i Norge, svært laber.

Dette medfører også at ønsket om å bosette seg i Norge, formodentlig også står sterkt i dag. Ønsket illustreres ved Emir Lulić sin kamp for å immigrere til Norge, hvor disse forskjellene i levestandard er essensielle drivkrefter i hans streben om en bedre fremtid. Ved å se på Lulić sin historie, vil det være naturlig å tenke at det finnes flere tilfeller av mennesker som har det samme ønsket som Lulić. Nettopp på grunn av slike fundamentale forskjeller i levevilkår og muligheter, vil den norske standarden være attraktiv for fremtidsrettede og håpefulle innvandrere.

Statsborgerskap kan ses på som et uttrykk for nettverksbygging, hvor mange ved et statsborgerskap velger å investere i et land på ulike måter. For samtlige av informantene handler denne relasjonsbyggingen i Norge om å etablere Norge som bostedsområde, samt Bosnia som diasporisk hjemområde, noe tilbudet om dobbelt statsborgerskap har hjulpet stort med. Denne relasjonen til Bosnia som diasporisk opprinnelsessted kan som nevnt ses i viktige intermenneskelige forbindelser, som pengeoverføringer, tv- og radiosendinger, ved ferieopphold, men kanskje mest sentralt, gjennom de sosiale relasjonene som samtlige av informantene viser til.

Dermed er det viktig å påpeke at den bosniske innvandrerguppen ikke har mislykkes i sin integrering, til tross for en gjennomgående lav politisk delaktighet i gruppen. Heller vil det være naturlig å bryte integrering ned og benytte seg av *politisk integrering* som term.³⁶⁷ Paradokset om høy andel med statsborgerskap og liten politisk delaktighet blant bosniske innvandrere i Norge, viser ikke til en dårlig integrering av gruppen. Integrering kan ikke ses i

---

³⁶⁷ Kjeldstadli 2008: 123.

lys av et enkelt samfunnsaspekt, men av en rekke ulike sider ved integreringen som utfyller hverandre. For det er slik at det ikke handler om å være enten integrert eller ikke integrert. Disse to begrepene utelukker ikke hverandre, hvor det vil være naturlig å anta at det finnes ulik grad av integrering. Informant 9 forteller om dette på en meget høvelig måte:

Intervjuer: Hva tenker du om dette her med integrering. Kan det her noen gang bli komplett, slik at du ikke føler en tilhørighet til Norge eller Bosnia som hjemland, eller må du alltid ha en tilhørighet til disse to?

Informant: (...) Målet med integrering er ikke å glemme hvor du er fra, målet med integrering er at du skal bli delaktig i det samfunnet som du bor i, og at du skal på en måte i forhold til de normene og alt det som har med det samfunnet å gjøre. *Jeg tenker at integreringen er mislykket hvis du faktisk glemmer alt, hvor du faktisk er fra og, da har du, da har du ikke..* For meg, så er ikke det som på en måte er tanken. Jeg ville aldri likt det. Jeg ville heller at du skal vite hvor er fra, at du skal vite.. så lenge du fungerer i det samfunnet, så lenge du er en del av det og alt, så er det bra, det er jo bare samfunnet som taper på en fullstendig, sånn som du nevner nå, integrering. *For da får du ikke den der diversiteten, du får ikke den der, du får ikke de forskjellene som på en måte utgjør mangfoldet i samfunnet. Hvis alle er like, hvor ligger verdien da?* [Min kursiv]

Bemerkningene til informanten rommer det standpunktet jeg har opparbeidet meg til integrering i Norge i dag. Integrering handler ikke om å miste seg selv, men om å finne seg selv, og tilpasse seg normene og reglene i nye samfunn. På lik måte burde ikke samfunnet prøve å viske bort de kulturelle verdiene som innvandrere tar med seg; for det er nettopp det der er, verdier og ikke byrder. Verdiene kan være en viktig del av multi-etniske giftermål hvor man henter tradisjoner og forutsetninger fra begge familier og amalgamerer disse.³⁶⁸ Dette har vi sett på i kapittel 6 med termene endogami og eksogami. De samme spillereglene gjelder for integrering som prosess. Begge parter har sin fundamentale og viktige verdi; det kan være skadelig hvis én av partene overdøver den andre. Hvert velfungerende forhold må dermed basere seg på gjensidig respekt og toleranse. Slik informant 9 påpeker, er faktisk integrering mislykket dersom man glemmer hvor man kommer fra.

8.3. Hva vet vi nå om det bosniske samfunnet i Norge i dag?

Den store forskjellen mellom førstegenerasjons nordmenn med bosnisk innvandrerbakgrunn og foreldregenerasjonen, er foreldrenes opplevelse av å ha forlatt hjemlandet.

---

³⁶⁸ Lovoll 1998: s. 189.

Foreldregenerasjonen har på nært hold opplevd den intense spenningen og utfordringen ved å bosette seg i et nytt land. Men avkomgenerasjonen har også sine særegne utfordringer og premisser. Denne generasjonen, førstegenerasjon nordmenn med innvandrerbakgrunn fra Bosnia-Hercegovina, vokser frem i kryssilden mellom egen livsanskuelse og foreldrenes verdier.³⁶⁹ Forholdet mellom den yngre og eldre generasjonen forblir slik asymmetrisk, noe som har nødvendiggjort et bredere spekter av informantbakgrunner i oppgaven. Dette er årsaken til at jeg valgte å bruke fire flyktninger som informantobjekter.

Som aktør er mennesket født fritt, men er overalt i lenker.³⁷⁰ Ulike strukturer setter standarden for følelser for folks handlinger og tanker. Mens enkelte strukturer er absolutte, kan andre velges, noe som legger grunnlag for at aktører kan handle ut fra egen interesse, og fra individuelle verdier. En slik forståelse vil legge til rette for at store deler av egen nettverksbygging vil være styrt av egne premisser, men også at enkelte bruddstykker vil være forutbestemt. Tanken samsvarer med beskrivelsen den amerikanske historikeren John Bodnar har gjort av immigrasjonen til Amerika mellom 1830 og 1930. Bodnar skriver om utgangspunktet til denne gruppen; kapitalismens barn, på følgende måte: «Their lives were not entirely of their own making, but they made sure that they had something to say about it».³⁷¹

Ser man dette aktør-struktur-forholdet opp mot den betydelige rekken av organisasjoner rettet mot den bosniske innvandrergruppen i Norge, er det klart at disse organisasjonene står som bydende og veiledende, og ikke absolutte eller predestinerte. Den store rekken med organisasjoner underbygger forståelsen om at vi i 2017 lever i et organisasjonssamfunn.³⁷² Organisasjoner kan være viktige for en følelse av identitet og tilhørighet hos de ulike aktørene. Spesielt viktig her er Islamska Zajednica, som det største muslimske trosfellesskapet i Norge.³⁷³ Det er en organisasjon som ikke forlanger medlemskap blant den bosniske befolkningen i Norge, men som absolutt føler et ansvar og en plikt i henhold til denne innvandrergruppen. For imam Aziz Ahmedović, er denne plikten ikke bare ønskelig, men også en del av yrket hans. Hvorvidt han føler et ansvar for den bosniske innvandrergruppen i Norge, belyste han på følgende vis:

---

³⁶⁹ Ringdal 2007: s. 162.

³⁷⁰ Myhre 2014: s. 165.

³⁷¹ Bodnar, John. (1987). *The Transplanted. A History of Immigrants in Urban America*. Bloomington: Indiana University Press. s. 216

³⁷² Sølberg et al. (2016).

³⁷³ Carlsen & Haug Røset. (2017).

Ja. Faktisk i en stor grad. En imams jobb er å engasjere sosialt, og uten denne *plikten* til folket, dzematlijene³⁷⁴ og medlemmene er det umulig på en adekvat måte å gjennomføre dette ansvaret på. Dessuten opplever jeg og mine kolleger imamtjenesten som en misjon. Dette vil si at det er mer en livsstil enn en jobb i en klassisk forståelse, noe hver imam er veldig klar over når han bevisst velger dette kallet (om å bli imam). (...) Selve tittelen imam som vi bærer, betyr på det arabiske språk en oversetter, en leder, dette i samsvar med dagens lederskaps- teorier (...).³⁷⁵³⁷⁶

Organisasjonens betydning for det bosniske fellesskapet i Norge må dernest ikke undervurderes. Det vil også være naturlig å konkludere med at organisasjonen spiller en stor rolle for oppfatningen av et aktivt bosnisk miljø i Norge, noe også informantene støtter. Å være en del av dette miljøet er, i likhet med organisasjonsdeltakelse, ikke påkrevd. Men det står som en god mulighet til de som ønsker dette. I den teoretiske forståelsen av et samfunn i likhet med miljø, kan medlemmer og aktører byttes ut, uten at det fundamentale rammeverket for fenomenet raser sammen. Som referert til i kapittel 3 har man eksempelvis skolesamfunn, hvor ulike lærere og studenter kan skiftes ut, uten at dette ødelegger grunnmuren som skolesamfunnet står på.

Alle mennesker tilhører et kollektiv, først og fremst sin familie. Hvor man har et slik kollektiv, et miljø, vil det også naturlig være grader av samhandling mellom de ulike deltakerne. Miljøperspektivet supplerer med tanken om samfunnsmessighet, hvor menneskelig samhandling skaper sosial mening.³⁷⁷ Mellommenneskelige relasjoner betyr at det finnes et samfunn mellom mennesker. I dagens verden kan samfunn være mentale landskap, og ikke kun begrensede, fysiske territorium.³⁷⁸

Sammen med ideen om samfunnsmessighet finnes en tanke om samfunnsdeltakelse. Som et kriterium for et eksisterende og velfungerende samfunn, står tanken om at et samfunn må ha en viss varighet.³⁷⁹ Rekken av ulike organisasjoner som vokser frem i selve molden av immigreringen til Norge etter 1992, har skapt en slik varighet. Islamska Zajednica ble etablert

---

³⁷⁴ En dzematlija er et medlem i Islamska Zajednica som aktivt utøver sin trosrettighet i lokalene til Islamska Zajednica.

³⁷⁵ «Da. Zapravo u velikoj mjeri. Posao imama je izrazito društveni angažman i bez te odgovornosti prema narodu, džematlijama i članovima nemoguće je na adekvatan način odgovoriti zadatku. Štaviše, većina kolega kao i ja imamsku službu doživljavaju kao misiju, kao jedno poslanje. To će reći da je to više stil i način života nego posao u klasičnom razumjevanju i toga je svaki imam veoma svjestan kad se opredjeljuje za ovaj poziv. (...) Pa i sama titula koju nosimo, dakle imam, na arapskom jeziku ima značenje predvodnika, lidera a to i u skladu sa savremenim teorijama leadership-a (...).»

³⁷⁶ Oversatt og trykt intervju med Aziz Ahmedović.

³⁷⁷ Kjeldstadli 2006: s. 26.

³⁷⁸ Kjeldstadli 2006: s. 27.

³⁷⁹ Sølvsberg et al. (2016).

allerede i 1994, og kan oppfattes som en grunnstamme for et bosnisk intermenneskelig fellesskap i Norge. Sammen med Islamska Zajednica har man andre betydelige aktører, deriblant Bosanska Pošta, som helt fra 1995 til 2015 publiserte bosniske aviser i Norge.³⁸⁰ Det er også aktører fra nyere tid, som Nova Nada, som fortsatt aktivt opererer med veldedighetsarbeid etter å ha blitt etablert i 2009. Videre har man også ulike sosiale arrangementer rettet mot den bosniske gruppen i Norge, og mot dem som ønsker å være en del av dette fellesskapet.

8.3.1. Finnes det et bosnisk samfunn i Norge?

Tar man de to nevnte samfunnsanalytiske teoretiske ståstedene samfunnsmessighet og samfunnsdeltakelse i betraktning, vil jeg med stor overbevisning konkludere med at det finnes et bosnisk samfunn i Norge i dag i 2017. Fundamentet for dette samfunnet ble sådd i grobunnen av bosnisk bosettelse i Norge etter 1992. Overgangen fra et bosnisk miljø til et bosnisk samfunn ble tydelig ved opprettelsen av Islamska Zajednica i 1994.

Hvilken rolle dette samfunnet spiller for den bosniske landegruppen i Norge, ser vi gjennom informantintervjuene er basert på personlige preferanser. Mulighetene for å kunne bli en del av og ta fatt i et bosnisk miljø i Norge, er tilsynelatende åpent og aktuelt for samtlige bosniere i Norge. Det er ikke mangel på organisatorisk tilbud som avgjør om en føler seg inkludert i et bosnisk fellesskap i Norge, men heller et personlig engasjement som setter styring for denne inkluderingsfølelsen.

Ser man på medlemstallet i den mest representative gruppen for bosnisk samfunnsbygging, Islamska Zajednica, underbygger tallene tanken om organisasjonen som toneangivende for et bosnisk samfunn i Norge. Av et estimert tall på 17 400 innvandrere med bosnisk innvandrerbakgrunn i Norge mot slutten av 2016,³⁸¹ viste Islamska Zajednica til et medlemstall på rundt 9419 medlemmer.³⁸² I utregning av prosent viser dette til at hele 54,13% av bosniere i Norge med innvandrerbakgrunn fra Bosnia-Hercegovina er medlem i den landsdekkende organisasjonen; som kun er én av flere organisasjoner i Norge. Ikke bare vil det være naturlig å si at det eksisterer et bosnisk samfunn i Norge i dag, men også at Islamska

---

³⁸⁰ Michalsen, Gard L. (2015).

³⁸¹ Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". s. 16.

³⁸² Oversatt og trykt dokument fra Senaid Kobilica.

Zajednica som organisasjon er svært populær og viktig blant bosniske innvandrere i dette samfunnet.

Krysningspunktet mellom dette bosniske samfunnet i Norge, og det norske samfunnet i landet, må ses i sammenheng med relasjonsbygging. Her blir teoriene om samfunnsmessighet og samfunnsdeltakelse grunnleggende, da begge legger anlegg for hvordan et samfunn opererer. Begge er til stede i både det norske, og det bosniske samfunn i Norge, hvor også krysningspunktet ligger.

8.3.2. Et fremtidsrettet samfunnsperspektiv

Nå som vi har fastsatt at det absolutt finnes et bosnisk samfunn i Norge, må vi se på hvilket utgangspunkt dette samfunnet har for en bærekraftig utvikling i kommende år. Her er perspektivene til imamene Aziz Ahmedović og Ibrahim Šabić svært viktige, da de begge gjennom sitt arbeid i Islamska Zajednica, er svært sentrale aktører i det bosniske samfunnet i Norge i dag. Som unge imamer har de også en svært viktig fremtidsrettet rolle å spille i årene som kommer, såfremt de velger å opprettholde en aktiv post som imamer gjennom sitt arbeid.

Ettersom deres rolle i det bosniske samfunn i Norge gjør dem til så betydelige aktører, fremmet begge et optimistisk syn og et lyst møte for fremtidens bosniske felleskap i Norge. Ahmedović beretter om dette på en meget velformulert måte, som underbygger viktigheten av inkluderingen av yngre medlemmer for opprettholdelsen av en bosnisk kultur i Norge, slik:

Jeg er overbevist om at IZBuN (Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj) har en lys fremtid og at den med kontinuerlig og målrettet arbeid, med Guds velsignelse, og ved hjelp fra sine medlemmer, frivillige og ansatte, vil skape forutsetninger for sin eksistens og for videre utvikling i fremtiden. Gjennom Mekteb som førnevnt, samt ulike programmer for ungdom vil vi gjennom tid, håpe på, *å oppdra unge generasjoner som kommer til å bli klar over viktigheten og behovet for eksistensen av Islamska Zajednica, som en organisasjon som ivaretar en åndelig gevinst og den nasjonal-religiøse identiteten til bosnjaker.*³⁸³

---

³⁸³ Kroz mektebsku nastavu o kojoj smo već govorili kao i različite programe za mlade ćemo vremenom, nadat je se, odgojiti generacije mladih naraštaja koji će biti svjesni važnosti i potrebe postojanja Islamske Zajednice kao organizacije koja brine o duhovnoj nadgradnji i vjersko-nacionalnom identite Bošnjaka.

8.4. Sluttord: Hvor kan videre forskning fortsette?

Å konkludere er ikke bare å sette et punktum; men å vise innsikt og oppsummere de viktigste punktene i en analyse eller drøfting. Å vise en slik innsikt og forståelse, er noe jeg har forsøkt å gjøre i denne oppgaven. Etersom oppgavens tar for seg fremveksten av et bosnisk samfunn i Norge, og ettersom det er dette spørsmålet jeg så etter i arbeidet med emnet, var det naturlig at enkelte meget aktuelle spørsmål ikke ville kunne besvares på en god og forsvarlig måte. Dette åpner for å videreføre enkelte segmenter av oppgaven. Jeg har utformet enkelte tematiseringer av emnet, som kan stå som eksempel til spørsmål som kan videreføres i fremtidige master- og/eller doktoravhandlinger.

Henholdsvis og kanskje mest aktuelt i en videreføring, er en utdypning av det transnasjonale repatrieringsforholdet. Hvem returnerte tilbake, hvorfor returnerte disse menneskene tilbake? Angrer de på repatrieringen? Har denne menneskegruppen opprettholdt en sosial relasjon til den bosniske innvandrerguppen i Norge? Hvordan er forholdet deres til Norge som tidligere mottakerland? Alle disse spørsmålene er høyst aktuelle, og må besvares mens denne menneskegruppen fortsatt kan benyttes som en primærkilde i et samtidshistorisk perspektiv.

Videre vil det være naturlig å undersøke hvilken status dobbelt statsborgerskap har blant bosniere i Norge i dag, men også hvordan dette forholdet er blant bosniske myndigheter i Bosnia. Her er det viktig å perspektivisere på hvilken måte den serbiske republikk, den bosniske føderasjon og det norske kongeriket samhandler? Disse spørsmålene må videreføres og utdypes videre, nettopp fordi de er svært aktuelle for den bosniske innvandrerguppen i Norge. Dessuten kan man kontekstualisere dette statsborgerskapsforholdet opp mot andre menneskegrupper i Norge, og mot menneskegrupper på det transnasjonale plan. Spesielt aktuelt og fruktbart vil det trolig være å se på hvordan rettighetene til den bosniske landegruppen i Norge, står opp mot andre innvandrere fra det tidligere Jugoslavia. Er det noe forskjell på det politiske og sosiale plan mellom folkegruppene?

Som et siste punkt vil jeg også framheve at denne masteravhandlingen tar for seg et meget aktuelt og samtidshistorisk tema, og at man med dette verket absolutt ikke er ferdig med å undersøke det bosniske samfunn i Norge. Til tross for at oppgavens bærebjelke er på ti livsløpsintervjuer, er det viktig å påpeke at den er begrenset i sitt utvalg, hvor uttalelsene ikke er nødvendigvis representative for den hele bosniske innvandrerguppen i Norge. Dermed vil det være fruktbart å videre undersøke det bosniske ståsted i Norge. Om det ikke gjøres opp mot samfunnsbegrepet, kan det knyttes til repatrieringsbegrepet og statsborgerskapsbegrepet,

og til mellommenneskelige relasjoner mellom bosniere i andre land. Kan man kalle utvandrere fra Bosnia en stor diaspora i «utlendigheten», eller er det diasporiske samfunnet i Norge særegent? For å kontekstualisere dette vil det være viktig å sette menneskegruppen i Bosnia opp mot andre bosniske innvandrergupper i verden.

En avsluttende bemerkning er forståelsen om at denne oppgaven er en «history in progress», hvor historien til bosniere i Norge på ingen måte er avgjort eller ferdig; hverken for informantene, eller for den samlede innvandrerguppen i landet. Dette legger til rette for at fremtidige oppgaver kan ta opp dette temaet, og tilføre mer samtidshistoriske teoretiske standpunkt og tall, slik denne oppgaven også har forsøkt å gjøre.

Vedlegg

Vedlegg 1: Oversatt og trykt intervju med Aziz Ahmedović

1. Hva er din rolle i Islamska Zajednica?

– Jeg er ansatt i Islamska zajednica Bošnjaka u Norveškoj (IZBuN). Jeg er ansatt som imam i Džemat (menighet) Østfold. For øyeblikket er jeg en del av sentralkomiteen for IZBuN som er det øverste utøvende organ. Jeg er representant for imamers kollegium i IZBuN.

2. Hvordan oppfatter du verdien av arbeidet til Islamska Zajednica for Bosnia-Hercegovinas innvandrergroupe (i Norge)?

- Hovedområdene til IZBuN er at de bryr seg om det religiøse, men også den nasjonale identiteten til vårt folk. Tatt i betraktning at disse to segmentene for identitet er viktig både for den enkelte og for det komplekse bosniske samfunn, kan vi si at arbeidet IZBuN gjør er svært nødvendig, men samtidig krevende. Spørsmålet om religiøs identitet er et følsomt emne i en tid hvor man føler en aggressiv utstøting av religioner fra det offentlige rom, særlig innenfor Islam. En nasjonalidentitet er et spesielt aktuelt tema i lys av faktum at vi lever utenfor eget morsland, mens igjen fordelingen av borgere fra Bosnia-Hercegovina i bortimot alle kommunene i kongeriket Norge er en faktor som gjør at arbeidet med å bevare begge identitetene blir vanskeligere.

Men til tross for alt, er de tjenester som tilbys IZBuN og organiserte aktiviteter svært viktige for livet til vår nasjon. Ansatte i IZBuN, og fremfor alt organisasjonens imamer, har gjennom utførelsen av sitt arbeid vært knyttet til vårt folk og stått til tjeneste for de i de mest sårbare og kanskje de mest sensitive øyeblikkene i livet. Hvis vi viser til eksempler som fødsel, vielser i henhold til Sharia-lovene, sykdom, ekteskapeleg rådgivning og begravelse, vil disse ritualene stå som krystallklare eksempler på hva jeg mener.

IZBuNs betydning taler også for dens kontinuerlige eksistens og utvikling de siste 23 årene. Vi kan nærmest ikke finne et annet eksempel på en bosnisk organisasjon i Norge som har så mye kontinuitet av aktiv tilværelse som står i tjeneste til våre folk.

Naturligvis vil en stor takk til våre lojale medlemmer er nødvendig (ca. 9400 medlemmer) som i hele denne perioden har støttet arbeidet til IZBuN og som har anerkjent betydningen av organisasjonen.

3. Slik vi vet er Islamska Zajednica delt inn i 19 organisatoriske enheter. Hva jobber de forskjellige menighetene med, og hvorfor er fellesskapet delt inn i slike avdelinger?

- I henhold til vedtektene fra 2015, har IZBuN 14 menigheter. Menighetene er de grunnleggende organisatoriske enhetene som opererer innenfor IZBuN. Medlemmene av hver enkelt av IZBuNs menigheter bor i det samme område og er forbundet med hverandre ved utførelsen av felles islamske plikter, noe som forteller oss at kravene for utvikling og drift av menighetene og fordelingen av landskapet, er gjensidig bundet. Rettigheter og plikter, menigheters autoriteter, deres myndighet og annet, spesifiseres i detalj i vedtektene for IZBuN.

Organisasjonsmessig fungerer IZBuN som en sentralisert organisasjon basert i Oslo. Fra sentralen styres administrasjon og daglig drift, men det høyeste lovgivende organ i forsamlingen for IZBuN bestemmer strategiske trekk og mål for organisasjonen. Her gis skissen for den utnevnte strategi og mål til hovedkontoret, det øverste utøvende organ i IZBuN. Menighetene er regionale/lokale organisasjonsheter innenfor IZBuN som fører spennet av menigheter og menighetenes utvalgte autoriteter sammen for å kunne operere effektivt i organisering og gjennomføring av religiøse og kulturelle aktiviteter i ett område.

4. Hva er mekteb, og hvor blir mekteb holdt i de forskjellige menighetene?

- Mekteb, eller religiøse og kulturell utdanning, kan vi trygt si er det viktigste og mest utbredte arbeidet som IZBuN har satt i gang. Utdanningen er organisert og rettet mot skolebarn, noe som er særdeles viktig. Det primære målet for den undervisningen er å lære det grunnleggende om tro, prinsipper og praksis, både teoretisk og i praktisk anvendelse, og ikke minst om etiske verdier som i utgangspunktet er universelle og tidløse for alle religioner. Sekundære effekter av slik undervisning er mange, og dersom vi prøver å definere de kort, kan vi kunne si at de gjenspeiles i en omsorg for morsmålet (bosnisk), sosialisering og kobler barn som deltakere av slik undervisning til deres foreldre. Hverdagen er fylt med alle typer oppgaver, og tilsier at undervisningen i menighetene til IZBuN nesten uten unntak er tilholdt helgene, så for

våre norske venner er den enkleste måten å forklare begrepet, er med begrepet "søndagsskole".

Undervisningen er vanligvis holdt i lokalene til Islamska Zajednica i hver enkelt menighet. Noen steder der undervisning ikke kan holdes hver uke i menigheten, leies det ut lokaler etter behov, mens det andre steder hvor det ikke finnes et stort mangfold av medlemmer/elever, organiseres undervisning i samsvar med foreldre i deres private hjem. Dette er grunnen til at utgangspunktet i forhold til undervisning og dannelse er forskjellige, selv om man generelt sett kan si at vårt utstyr i klasserommene ikke kan sammenlignes med de pedagogisk tilrettelagde institusjonene i landet vi bor i, da standarden ikke er det elevene våre ellers er vant til. De nevnte faktorene er i høy grad det som påvirker kvaliteten på selve undervisningen.

5. Hvordan forstår du samarbeidet mellom Islamska Zajednica og kongeriket Norge?

- Generelt tror jeg at uten åpenhet for konstruktiv dialog og utveksling av synspunkter kan ingen gjensidig forståelse og heller ikke samarbeid finne sted. Jeg er stolt av det faktum at IZBuN er dandert med nettopp denne åpenheten for samfunnet og en vilje til å samarbeide. Dette kommer også til syne ved det mangeårige engasjementet fra vår hovedimam for IZBuN, Senaid ef. Kobilica, som gjennom dialog fremmer gjensidig religiøs og kulturell forståelse og samarbeid for alles beste, mellom IZBuN og for eksempel IRN (Islamsk Råd Norge) og andre forum. I tillegg til engasjementet til hovedimamen, er også andre imamer aktive deltakere i sosiale bevegelser i sine lokalsamfunn og skaper rammeverket for den interreligiøse dialogen på regionalt og lokalt nivå. Personlig tror jeg at opplevelsen av sameksistens og mangfold som vi bærer som et verdigrunnlag fra Bosnia-Hercegovina og som vi tilbyr til relativt skeptiske og lukkede borgere av dette landet, men også en smertefull opplevelse av en religiøs-nasjonal radikaliserings som resulterte i et sjåvinistisk hat og til sist en krig, vold og folkemord mot vårt folk gjør oss mer oppmerksomme på farene som medias uansvarlighet og sosiale bevegelser kan medføre.

6. Hvordan er samarbeidet mellom Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj og staten Bosnia-Hercegovina?

- De fleste av våre medlemmer oppfatter Bosnia-Hercegovina som sitt hjemland og

dermed blir også forholdet mellom IZBuN og Bosnia-Hercegovina viktig. Vårt samarbeid med Bosnia her i kongeriket Norge, er grunnlagt i det offisielle representasjonskontor, dvs. Bosnias ambassade i Norge. Islamska Zajednica har ved flere anledninger vist seg å være en sann venn og hjelper av Bosnias ambassade og har vært en pålitelig partner i et par felles prosjekter. Vårt forhold til Bosnia-Hercegovina er regulert og bestemt av Islamska Zajednica i Bosnia-Hercegovina, og til tross for at IZBuN vurderer sitt organisatoriske arbeid som helt, er det bare en del av helheten.

I praksis er det som egentlig er verdt å nevne er at IZBuN i alle sine leveår har organisert, og ved hjelp av sine medlemmer, utført humanitære aktiviteter og hjulpet ulike prosjekter til fordel for folket i Bosnia.

7. Hvordan er samarbeidet mellom Islamska Zajednica og Reis-ul-Ulema?

- IZBuN er en del av Islamska Zajednica i Bosnia og Hercegovina og sammen med bosnjaker i hjemlandet, nabolandene og andre islamske fellesskap organisert i diasporaen (Vest-Europa, Amerika, Australia), utgjør vi en helhet og/eller en organisasjon. Det åndelige sentrum i hele organisasjonen ligger i Sarajevo.

IZBuN, slik som andre islamske samfunn i diasporaen, har en veldig stor autonomi når det gjelder planlegging av det organisatoriske i henhold til spesifikke behov, staten og samfunnet, og særlig når det gjelder segmenter som allerede definerte nasjonale lover og systemer. Det som er det samme, bindingsverdig og helhetlig, er segmenter knyttet til gjennomføringen av religiøse prinsipper, en relativ forenlighet av normative handlinger med de samme handlinger av en enkelt organisasjon, realisering av felles prosjekter, sammenhengene i det åndelige hierarki av de største religiøse autoritet Reis-ul-Ulema, sertifisering og verifikasjon av allerede ansatte imamer, og mye annet som ikke strider imot lovene i landet og forutbestemthetene til den internasjonale erklæringen om religionsfrihet.

8. Føler du et personlig ansvar for bosniske personer i Norge, og hvis ja/nei, hvorfor?

- Ja. Faktisk i en stor grad. En imams jobb er å engasjere sosialt, og uten denne plikten til folket, dzematlijene og medlemmene er det umulig på en adekvat måte å gjennomføre dette ansvaret på. Dessuten opplever jeg og mine kolleger imamtjenesten

som en misjon. Dette vil si at det er mer en livsstil enn en jobb i en klassisk forståelse, noe hver imam er veldig klar over når han bevisst velger dette kallet (om å bli imam). Fra da av er det umulig å ha en åttetimers arbeidsdag, fordi man som imam er i konstant kontakt med mennesker, og er stadig tilgjengelig for våre folk, enten ved fysisk tilstedeværelse eller via moderne kommunikasjonskanaler: telefon, e-post eller Facebook, som igjen er avhengig av den generasjonen vi kommuniserer med. I tillegg er det alltid noen prosjekter, ideer og tanker om nye planer som omhandler aktiviteter og organisering som krever at du ikke kan legge igjen arbeidet på kontoret ditt, og returnere til det neste dag. Selve tittelen imam som vi bærer, betyr på det arabiske språk en oversetter, en leder, dette i samsvar med dagens lederskaps- teorier. Også klare retningslinjer innenfor tro innebærer også at praksis kommer før teori, noe som vil si at man lever for det man planter og det man engasjerer seg for.

9. Din mening om fremtiden for Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj.

- Jeg er overbevist om at IZBuN (Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj) har en lys fremtid og at den med kontinuerlig og målrettet arbeid, med Guds velsignelse, og ved hjelp fra sine medlemmer, frivillige og ansatte, vil skape forutsetninger for sin eksistens og for videre utvikling i fremtiden. Gjennom Mekteb som førnevnt, samt ulike programmer for ungdom vil vi gjennom tid, håpe på, å oppdra unge generasjoner som kommer til å bli klar over viktigheten og behovet for eksistensen av Islamska Zajednica, som en organisasjon som ivaretar en åndelig gevinst og den nasjonal-religiøse identiteten til bosnjaker

Vedlegg 2: Oversatt og trykt intervju med Ibrahim Šabić

1. Hva er deres rolle i Islamska Zajednica?

– Jeg er imam, men jeg har et religiøst ansikt innad som leder en gruppe mennesker i religiøse saker og seremonier. For at en mann skal bli imam må oppfylle følgende kriterier: etter at grunnskolen er ferdig, må han utelukkende gå videregående religiøs skole (madrassa) i en periode på fire år, og Islamsk fakultet (teologisk retning på fire år eller følge en retning for imamer i varighet på 3 år). Noen imamer har fullført mastergrad og noen også doktorgrad. Norsk lov krever at imamer har mastergrad.

I tillegg til mitt religiøse arbeid (lede bønnegrupper eller vanlig bønn, lede begravelser og bade de døde, fører jeg de ukentlige bønnene - fredagsbønnen, underviser jeg barn grunnleggende kunnskaper om islam og andre religioner.), snakker jeg ofte med eldre, besøker dem i sykehus og sykehjem, kjøper dem mat osv. Jeg er også i uavbrutt kontakt med representanter fra andre trossamfunn, spesielt med prester fra Den norske kirke, og er henholdsvis i dialog med prestene. Men min viktigste rolle belyses gjennom den kunnskapen jeg har fått gjennom utdanning, og tradisjoner fra europeiske muslimer, henholdsvis bosniske muslimer, slik at jeg kan videreformidle og vise den riktige måte å tolke tro og religiøse forskrifter på.

2. Hvordan oppfatter dere verdien av arbeidet til Islamska Zajednica for Bosnia-Hercegovinas innvandrergroupe (i Norge)?

- Troen er en integrert del av livet for alle mennesker, uavhengig av hvilken religion de tilhører. Riktig følge av tro eller religion blir slik svært viktig. La oss si, i dagens verden forekommer det mange dårlige hendelser (som krig, drap, mishandling, voldtekt, etc.) og som utføres i religioners navn. En stor del av årsaken til dette er feil tolkning av religion. Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj har en svært viktig rolle i livet til muslimer som kommer fra Bosnia-Hercegovina og hele Balkan-regionen. Fordi vi forsikrer sikker kunnskap og gjennom våre imamer kan vi holde våre medlemmer vekk fra feiltolkninger og utilstrekkelig utdannede "tolkere" av tro.

3. Slik vi vet er Islamska Zajednica delt inn i 19 organisatoriske enheter. Hva jobber de forskjellige menighetene med, og hvorfor er fellesskapet delt inn i slike avdelinger?

- En džemat (menighet) er en enkel og grunnleggende enhet av fellesskapet. For at en menighet skal kunne skapes eller organiseres, er det nødvendig at det finnes et bestemt antall medlemmer (minst 15-20 familier) som bor i samme område, har egne lokaler for religiøse, kulturelle og sosiale aktiviteter, i tillegg til å ha imamer. Flere slike menigheter i hele Norge er forbundet i en større gruppe, kalt den Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj.

Årsaken er at muslimer som kommer fra Bosnia og Hercegovina lever veldig spredt, i hele Norge (i over 200 kommuner). Slik har vi inkludert gruppen i nettverk og delt de fellesskapet i 19 separate menigheter. Disse 19 menighetene er fordelt på 7 ansatte imamer.

Rollen, eller rettere sagt arbeidet til hver menighet, er å bevare kultur og tradisjoner til muslimske bosnjaker gjennom tro. Også identitet skal forvares, men i samsvar og i respekt til det norske samfunn og de lovene som landet håndhever. I tillegg til disse aktivitetene, er det fortsatt noen handlinger for barn og unge, voksne menn og kvinner, ulike aktiviteter innen dialog og aktiviteter for eldre og pensjonister.

4. Hva er mekteb, og hvor blir mekteb holdt i de forskjellige menighetene?

- Ordet mekteb kommer fra det arabiske ordet *mektebun* som betyr skole eller plassen hvor man innlærer en grunnleggende kunnskap. I en mekteb lærer barn om grunnlag til Islam, grunnlaget for et muslimsk liv i et fellesskap, grunnlag andre religioner mm. Gjennom organisering av mekteb gjennom de bosniske menighetene, lærer unge også om kulturelle og sosiale verdier til Bosnia-Hercegovina og Norge. Deltakerne har også timer hvor de lærer det bosniske språk, hvor de sosialiserer sammen, og også lærer å samhandle med den norske kirken, med norske skoler, eller med andre frivillige organisasjoner.

Hver menighet har sine lokaler hvor mennesker samles, noen objekter er kjøpte, mens andre blir leide. Men for at det skal være mulig å ha timer med mekteb er det først nødvendig med noen grunnleggende krav: tilstrekkelig betingede rom utstyrt med bord, stoler, en tavle, datamaskin eller en tv, markører, notatbøker, blyanter og andre læremidler.

5. Hvordan forstår du samarbeidet mellom Islamska Zajednica og kongeriket Norge?

- Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj har nå et meget godt samarbeid med den norske stat og Den norske kirke. Dette gjenspeiles i mange møter med ulike statlige og kommunale myndigheter; kong Haralds mottagelse av vår viktigste imam, møter og dialog mellom imamer og norske ministre, intervjuer og samarbeid med store prester og tjenestemenn fra norske kirker og mange andre prosjekter som Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj organiserer og som den norske stat støtter.

Det jeg ønsker å understreke er at Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj siden etableringen i begynnelsen av 90-tallet ikke har hatt problemer med norsk lov eller andre institusjoner i landet og samfunnet. Det forteller oss om et svært høyt nivå i organisasjonen Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj.

6. Hvordan er samarbeidet mellom Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj og staten Bosnia-Hercegovina?

- Nesten 95% av medlemmene av Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj består av personer som har blitt utvist eller drevet ut av Bosnia og Hercegovina etter aggresjon og massakren som fant sted i perioden mellom 1992 til 1995 fra Serbia og Montenegro til Bosnia-Hercegovina. Den norske stat har varmt mottatt alle våre ansatte, og vi i det islamske fellesskap er svært takknemlig for dette. Men selvfølgelig, uansett hvor du bor, vil det landet hvor du ble født, ha en spesiell plass i ditt hjerte.

Islamska Zajednica har kontakt med Bosnia-Hercegovina via ambassaden i Bosnia og Hercegovina i Oslo som veldig ofte utfører ulike prosjekter og som alltid prøver å holde sine medlemmer informert om alle viktige religiøse, kulturelle og sosiale arrangementer i Bosnia og Hercegovina.

7. Hvordan er samarbeidet mellom Islamska Zajednica og Reis-ul-Ulema?

- For oss muslimer fra Bosnia og Hercegovina, er Reis-ul-ulema høyeste religiøse og åndelige autoritet. Ikke på den måten som er tilfellet med sjiitter eller andre religiøse trossamfunn. I likhet med paven i Roma eller Reis-ul-Ulema i Tyrkia.

Basert på dette, har vi et veldig stort og godt samarbeid med Reis-ul-Ulema i Bosnia-Hercegovina. Religiøse instruksjoner og tips fra han, følg vi fullt ut. Han var på besøk hos Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj i 2014 da han møtte den norske biskopen og også ministeren for kultur og mennesker i kabinettet til statsminister Erna (Solberg).

8. Føler du et personlig ansvar for bosniske personer i Norge, og hvis ja/nei, hvorfor?

- Ansvar uansett hva, er en stor avtale. I moderne tid vi lever i, tid og teknologi, fremgang, narkotika, kriger og drap, utdannede religiøse ledere etc. Det er vanskelig å ha kontroll over noe eller noen, og ta ansvar for dette.

Men hvis jeg føler et religionsansvar, kan jeg si at imamene som jobber i de ulike džematene har et veldig stort ansvar i hvordan de fortolker og bearbeider religionen [Islam]. En imam eller en prest må være bevisst på mange ting samt sosiale begivenheter, men også utdannet som eksempelvis en bussjåfør eller en flypilot. Han [personen] er ansvarlig for livet til de reisende.

På bakgrunn av dette, tar jeg ansvar for det jeg sier når jeg snakker med barn, ungdom og eldre i spørsmål som angår religion, kultur og tradisjoner når de spør meg om råd eller hjelp. Likeledes føler jeg ansvar når jeg leder džuma (fredagsbønnen) eller har offentlige opptredener, for alt jeg sier.

9. Din mening om fremtiden for Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj.

- Dersom Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj følger den langsiktige planen og programmet fremover, særlig hvis organisasjonen vedvarer den riktige tolkningen av islam som vi som europeiske muslimer har praktisert i over 500 år, og hvis vi respekterer den norske loven slik vi har gjort til nå, i tillegg til å ha en god dialog med andre trossamfunn, spesielt Den norske kirke, vil organisasjonen uten tvil ha en lys fremtid.

Vedlegg 3: Oversatt og trykt dokument fra Senaid Kobilica

Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj (IZBUN) ble etablert i 1994 i Oslo. Den første hovedimamen var Zekerijah ef. Jašarević. Senaid ef. Kobilica ble i 1999 satt opp i stilling som administrerende imam. Fram til 1999 befant vanlige religiøse aktiviteter seg i 4-5 byer i Norge, fordi fokuset var fortsatt å hjelpe BiH (Bosnia-Hercegovina). IZBUN spilte en ekstremt stor rolle i å hjelpe våre folk i BiH, særlig i løpet av krigens aggresjoner og 3-4 år etter krigen. Slik ville IZBUN, fra starten av, i 1999, breie seg opp fra de få sentrene til hele Norge, og dermed finne sin virkelige hensikt og misjon. Særlig da over 40 poeng-byer ble inkludert religiøse aktiviteter, spesielt religionsundervisning. I dag er tallet rundt 30 poeng. I denne perioden har også religionsundervisning omfattet ca. 450 deltakere. Mange vokser opp med (bosnisk) ungdom og ulike ungdomsaktiviteter.

For enklere orientering er Norge er delt inn i 15 ikke-klassiske menigheter. Imamene er ofte ansvarlig for 2-3 menigheter, fordi de må tilpasse seg en helt annen tilnærming til arbeidet i våre spredte verden. Vi har derfor mobile imamer, som reiser med bil, tog, båt og fly for religionsundervisning i ulike deler av landet. På grunn bosnjakers flytting fra nord til sør, ble fem menigheter slått sammen med den nærmeste menigheten. Alle menigheter blir jevnlig besøkt av en imam enten en gang i uken, en-to ganger i måneden eller en gang per 2-3 måned, avhengig av avstanden. Islamska Zajednica har ca. 9419 medlemmer. Ellers i Norge finnes det i dag rundt 12 500 bosniere. Bosnjaker fra Sandžak (Montenegro) finnes det lite av i Norge. Men alle derfra er medlemmer i IZBUN. Ifølge ulike registreringer er bosnjaker lokalisert i mer enn 250 kommuner, som er en særlig utfordring for Islamska Zajednica i det løpende arbeidet om å holde vårt folk sammen.

Når det gjelder alder, finnes det et stort antall eldre mennesker, men vi har også mange unge mennesker og barn. Bosnjaker i Norge er for det meste fra Hercegovina (Mostar, Ljubuski, Stolac, Trebinje og Duvno) og Krajina (Banja Luka, Prnjavor, Kotor Varos, Bos. Gradiška, Prijedor, Kozarac, Sanski Most, Ključ og Velika Kladusa). Nesten alle kom til Norge i løpet av krigen i Bosnia og Hercegovina. Et stort antall konsentrasjonsleir-fanger er det også, fra Hercegovina, og spesielt fra Kozarac. Unge mennesker utdanner seg i stor grad og er generelt blant de beste på universitetene. Bosnjaker fra Mostar og Banja Luka er stort sett høyt utdannet, selv fra levetiden i Bosnia-Hercegovina. Særlig på grunn av aktiviteter, åpenhet og innsyn i arbeidet med Islamska Zajednica, samt organisasjonens positive rolle i samfunnet

gjennom engasjement til hovedimamen og andre imamer, enten i Islamsk Råd eller andre plattformer for dialog i Norge, er et stort antall tilknyttet til IZBUN.

IZBUN er det et sentralisert samfunn for bosnjaker i diaspora. Slik er organisasjonen blitt bygget fra selve begynnelsen. Alle inntekter fra staten, kommuner og medlemskontingent går til en konto, og fra den kontoen får alle som arbeider i det islamske samfunnet, inkludert imamer og administrative arbeidere, lønn. Alle medlemmer, uansett bosted i Norge, mottar i begynnelsen av hvert år en faktura for medlemsavgift av Sentralen i Oslo, som igjen alle betaler til samme konto. Dermed er Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj, takket være Gud, en av samfunnene i diasporaen som regjeringen på en eller annen måte avlaster for økonomiske problemer, og som utvilsomt bidrar til bedre organisering og arbeid i Islamska Zajednica. I vårt tilfelle er det de statlige og kommunale tilskudd, som er gitt av et medlem eller bedre sagt, etter hvert hode. I tillegg er inntekter fra medlemskontingenter også viktige og nødvendige for å realisere alt som er planlagt. Slik enhver religion er, er islam en anerkjent religion i Norge. Trossamfunnet er registrert uten problemer. Alle fellesskap har rett til innvilgelse i det norske samfunn.

Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj, med hovedsete i Oslo, har i dag ti (10) imamer: Senaid ef. Kobilica, hovedimam, Faruk ef. Terzić, Edin ef. Mezit, Derviš ef. Varešlija, Aziz ef. Ahmedović og Ibrahim ef. Šabić, som fast ansatte imamer og Abdurahman ef. Mesanović, Ahmed ef. Modrić, Muamer ef. Alikadić og Edin ef. Kadrić som assistenter for imamene. For tremåneders imamer forsøker vi å finne en løsning i menigheten i Trondheim, hvor Tarik ef. Hrnjić som oftest er i dag. I slutten av 2015 var Osman ef. Mehmedović i menigheten i Trondheim i en tre måneders prøvetid. Administrasjonen har ansatt to: Adnan Osmičić, som president og daglig leder og Mina Majdanac, som sekretær.

I tillegg til religionsundervisning og andre religiøse aktiviteter som for eksempel *mevlud* (en type religiøs samling), som ofte er organisert rundt omkring i Norge for å markere viktige datoer, i tillegg til å samle vårt folk, vier Islamska Zajednica stor oppmerksomhet og setter til side midler til bevaring av det bosniske språket hos vår yngre generasjon. I den forbindelse har flere byer i år involvert engasjementet til mualimene Velisa Salihović, Sadeta Osmanović og Šefik Maksumić. I tillegg til å assistere Aziz ef. Ahmedović, tar mualima Velisa Salihović seg av samlinger og foredrag for kvinner.

Områder (menigheter) dekket av religiøse aktiviteter og besøk av imamer, er som følger:
- Senaid ef. Kobilica, hovedimam og delvis imam i menigheten Østfold og Akershus øst.

- Dr. Faruk ef. Terzić, imam i Oslo, dekker periferien av Oslo, Akershus nord, Elverum og Kongsvinger.

Edin ef. Mezit, imam i menigheten i Sandefjord, og dekker områder fra Horten, Tønsberg via Skien til Arendal. Steder som dekkes av besøk og aktiviteter er på disse områdene: Horten, Tønsberg og omegn, Sandefjord, Larvik, Skien/Porsgrunn, Gjerstad, Tvedestrand og Arendal. Derviš ef. Varešlija, imam i menigheten i Drammen, dekker, i tillegg til Drammen, Kongsberg, Asker, Svarstad/Hvitvingfoss, Hønefoss/Jevnaker, Lillehammer/Øyer og Gjøvik/Lena.

Aziz ef. Ahmedović, 85% imam i menigheten i Østfold, som inkluderer Fredrikstad, Sarpsborg, Halden, Rakkestad og flere mindre tettsteder, og er 15% imam i Møre og Romsdal.

Ibrahim ef. Šabić, imam for Vest-Norge, som vil si Bergen og omegn, Os, Stavanger, Sandnes og Haugesund.

Tarik-ef. Hrnjić, imam for området i Sør-Trøndelag med hovedkontor i Trondheim.

Edin-ef. Kadrić dekker et område fra Kristiansand til Flekkefjord.

Årets ramadan blir også organisert i hele Norge. Bortsett fra de tidsmessige utfordringer som kommer når ramadan utspiller seg i sommerperioden, og bosnjaker som dra til BiH i denne perioden, har Islamska Zajednica i år invitert tre ramadan-imamer og en tremånders imam; Tarik ef. Hrnjić i Trondheim, Abdullah ef. Dedić i Stavanger, Avdo ef. Šisić i Haugesund og Sanjin ef. Šahić i Brattvåg og Molde.

I organisasjon av det islamske samfunnet i år, og via Rabite (organisasjon for *hajj*=pilegrimsreise) dro to medlemmer fra Trondheim og omegn, på pilegrimsreise til Mekka.

Ungdomsarbeid er en topp-prioritet. For denne type aktivitet, er det et spesielt element i budsjettet for Islamska Zajednica. Aktiviteter med unge mennesker gjenspeiles i organiseringen av møter for unge mennesker gjennom ungdoms-*iftarer* (måltidet etter fasten), turer, fotballturneringer og hovedsakelig utflukter til BiH. Her ligger grunnlagt en uavbrutt og

uunngåelig dialog gjennom Internett. Også i årets aktiviteter med ungdommer ble det regnet ut til å være mellom 400 til 500 delaktige gutter og jenter. Spesielt bemerkelsesverdige aktiviteter var en innendørs fotballturnering og samlinger for bosnjaker organisert av Islamska Zajednica, som brakte mange av Norges bosnjaker til Tønsberg. I den anledning var det tilstede et stort antall unge mennesker fra hele Norge. Også prosjektet "Kurs i islam" er i år blitt realisert. En del unge bosnjaker fra flere deler av Norge samlet seg i to dager i Drammen og hadde sosiale samlinger om hva de hadde lært om islam. For dem var det også muliggjort en samling ekstra med sang fra Eldin Huseinbegović (artist fra Bosnia). Sosiale møter utenfor menighetenes organisering er det også blitt lagt merke til.

Islamska Zajednica i år er rikere med en eiendom – med det Bosniske senter i Haugesund. Så det har nå fire kjøpte bygninger i Oslo, Sarpsborg, Sandefjord og Haugesund. I Oslo ligger hovedkvarteret til Islamska Zajednica og hovedmoskeen, og i Sarpsborg har vi en bygning som tidligere var kirkelig, som vil si at bygget var dedikert til religionsutøvelse.

I alle andre sentre over hele Norge leier vi ut egnede fasiliteter til religiøse aktiviteter. Planen videre er absolutt å kjøpe eiendommer i andre større byer som Drammen, Stavanger og Bergen. I den forstand er også fondet "Emanet" grunnlagt for bygging og kjøp av eiendom, hvor bosnjaker har mulighet til å betale inn en viss sum per måned.

Investerings- og kapitalfondet "Emanet" er et eget fond for kjøp av fast eiendom og bygging av islamske sentre i Norge beregnet for bruk i religiøst betingede, kulturelle og pedagogiske formål for bosnjaker i Norge.

Islamska Zajednica, ved det religiøse, gir stor oppmerksomhet til arbeidet med vårt folk i henhold til kulturelle og humanitære aktiviteter. Gode og stabile relasjoner, som Islamska Zajednica har med klubber og foreninger er en av de viktigste faktorene i en vellykket samling av bosnjaker. I tillegg til innsamling av *Vitara* og *Zakat* (penger, på frivillig basis og obligatorisk), samt organisering av *kurban* (dyreofring), finnes det regelmessige handlinger, og det særlig i Ramadan, som for eksempel stipender til studenter, Eid-gaver til barn som har mistet en eller to foreldre ved martyrdød, hjelpe utdanningsinstitusjoner, hovedsakelig *medrese* (islamske skoler), brødre-menigheter, truede *medžlisi* (samling av flere menigheter) i BiH, syke, etc.

Under forrige ramadan viste bosnjaker også et stort hjerte og åpne armer. Til tross for alle utfordringer og isolering fra andre mennesker, er ikke en handling et tomt ord på papiret, men vi kan være fornøyd med innbetalte forutsetninger i Norge, og det sikkert at mange har gitt en sum også i Bosnia og Hercegovina. Handlinger og beløp, sier dermed nok.

Islamska Zajednica informerer medlemmene regelmessig gjennom sitt nyhetsbrev "BH Glasnik", som fra 2015 ble gitt ut seks ganger i året og sendt til hver familie i hele Norge, hvor det er snakk om godt over 2500 adresser. Fra 2016 vil BH Glasnik bli publisert fire ganger i året, og det i en elektronisk utgave.

Jevnlig informasjon til medlemmene har bidratt til en følelse av nærhet mellom vårt folk og Islamska Zajednica. Medlemmene blir jevnlig informert om alle aktiviteter som er planlagt og som realiseres i Islamska Zajednica.

BH Glasnik har muliggjort at Islamska Zajednica er i direkte kontakt med bosnjaker i de stedet de bor og at medlemmene får informert om alt som er relatert til organisasjonen. I tillegg til BH Glasnik, er Internett mye brukt som et middel for kommunikasjon, spesielt med unge mennesker. Islamska Zajednica i praksis, avhenger av kommunikasjon med våre medlemmer, særlig med bruk av e-post. Slik kan Sentralen i Oslo flere ganger få sendt fakturaer med ytterligere informasjon om alle våre folk i Norge.

Det er også veldig mye telefonbruk når det gjelder deling av informasjon og kommunikasjon med våre medlemmer, særlig på lokalt nivå, og om nødvendig utover, og fra Sentralen i Oslo.

Islamska Zajednica har et høykvalitetsnettsted www.izbih.no, som også er et av båndene mellom Sentralen og våre medlemmer. På denne siden kan man også følge aktivitetene i Islamska Zajednica. Installasjon, eller oppdatering, av nyheter og informasjon på nettstedet avhenger i stor grad av å sende det samme fra felten. Facebook-siden til Islamska Zajednica er også blitt brukt, så imamer legger ofte ut informasjon fra felten, samt pedagogiske/religiøse tekster.

Islamska Zajednica har i lang tid hatt et begravellesfond. Det er et fond som har som mål om, gjennom medlemskap og vanlig betaling av medlemskontingent, å lette familien til den

avdøde for kostnadene for en begravelse enten i Norge eller i BiH. Driften av fondet er underlagt spesielle regler.

Innenfor rammeverket til Islamska Zajednica, er det i løpet av året jevnlig holdt av møter for sentralkomiteen, seminarer for imamer og årsmøtet.

Dialogen er en aktivitet som Islamska Zajednica vier en spesiell oppmerksomhet til, spesielt i en tid der vi bor. I den forbindelse, har Islamska Zajednica aktivt presentert i de siste nesten 20 år dialogen på nasjonalt og lokalt nivå. På lokalt nivå spiller imamene en fremtredende rolle i å fremme dialog. Faruk ef. Terzić er gjennom Islamsk Råd generelt og særlig i Oslo, blitt en uunnværlig figur i aktivitetene innenfor dialog. I Sarpsborg er det gitt store bidrag fra Aziz ef. Ahmedović og mualima Velisa Salihović innen dialog som resulterte i etableringen av Dialogforum Østfold. Også i Bergen og Stavanger deltar Ibrahim ef. Šabić aktivt i møter med andre og fremmer dermed vår forståelse av islam og sameksistens. Drammen er også en by i dialog, og som absolutt er en mulighet å dra nytte av. Derviš ef. Varešlija ønsker å gjøre dette, ved å føre våre dimensjoner inn i dialogen.

På nasjonalt nivå har Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoj vært aktiv i det norske samfunnet gjennom hovedimam Senaid ef. Kobilica og hans mangeårige engasjement i Islamsk Råd Norge, som en paraplyorganisasjon for alle muslimer i Norge. To ganger har hovedimamen vært visepresident og tre ganger var han president i Islamsk Råd. Totalt har han 10 år med aktivt arbeid i organisering og gjennomføring av aktiviteter innenfor kommunikasjon med medlemmer, dialog med myndigheter, politiske partier, frivillige organisasjoner og media i Norge. For øyeblikket spiller hovedimamen rollen som president i Det dialogiske senteret i Islamsk Råd. Rollen til Islamska Zajednica gjennom hovedimamen var også betydelig og gjenkjennelig i Stortinget, den parlamentariske komiteen for diaspora, Islamsk Råd Norge, hovedkomiteen for Oslokoalisjonen, Samarbeidsrådet for religiøse samfunn i Norge, Kontaktgruppen mellom Den norske kirke og Islamsk Råd, Oslosenteret for Dialog, Forum for de viktigste religiøse ledere i Norge, Det europeiske råd for religiøse ledere, som rådgiver, og Forum for muslimske og jødiske ledere i Europa.

Arbeidet og profileringen av vår forståelse av livet og av islam her i Europa, har gjort at hovedimamen har mottatt en rekke store priser. Den første prisen ved å bli inkludert i boken "Ko je ko" ("Hvem er hvem") som en av de 1000 viktigste skikkelsene i Norge, og fikk en plass blant de 10 mest innflytelsesrike religiøse autoriteter. En annen anerkjennelse har

kommet fra “Leadership Foundation”-stiftelsen, hvor hovedimamen ble plassert blant de 10 beste og mest vellykkede ledere fra rekkene av utlendinger i Norge i 2008. Deretter kom den tredje prisen fra Norges mest leste avis, VG, som satt hovedimamen på første plass i listen over de 10 mest profilerte norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn.

Hovedimamen mottok i slutten av november 2011, den prestisjetunge prisen, “Toleranseprisen”, og som var tildelt av de ledende norske avisjournalister i Norges Storting. Prisen ble delt ut for bidraget og spredningen av toleranse, spesielt under og etter terrorangrepene i Oslo og på Utøya. Prisen har fram til nå blitt mottatt av blant annet tidligere biskop Gunnar Stålsett og norske Kronprins Haakon og kronprinsesse Mette-Marit.

Vedlegg 4: Intervjuguide til de ti informantene

1. Personalia

- Kan oppgaven benytte seg av ditt fulle navn, eller ønsker du å være anonym i disse intervjuene?

2. Individuell bakgrunnsinformasjon

1. Hva heter du og hvor gammel er du?
2. Når kom du til Norge?
3. Hvor bodde du før du kom til Norge?
4. Fikk du fullført en utdanning, og hvis ja, ble denne godkjent i Norge?
5. Har krigens løp påvirket utdanningen din? Hvordan?
6. Arbeidet du i Bosnia, og hvis ja, hvor og med hva?
7. Hvordan vil du beskrive reisen fra Bosnia til Norge?
8. Hvordan ble du og din familie mottatt da dere ankom Norge?
9. Hvordan opplevde du møtet med det norske samfunn? Særlig med tanke på myndigheter og lokalsamfunnet?

3. Mellommenneskelige relasjoner

1. Hvor mye familie har du i Norge?
2. Hvordan kom familien din til Norge? Flyktet dere eller var det på grunn av utvelging?
3. Hvor mye familie har du i Bosnia?
4. Har du familie ellers i utlandet? Evt. hvor?
5. Hvordan er kontakten mellom medlemmene i din nære familie, og i din slekt?
6. Hva slags kontakt har du med bosniere i Norge (både fjern familie og bekjente)?
7. Har du kontakt med bosniere i andre land enn Bosnia og Norge? Hvis ja, hvordan kommuniserer dere?

4. Forhold til andre etniske grupper

1. Har du kontakt med serbere/kroater i Norge eller Bosnia?
2. Har du kontakt med serbere/kroater i utlandet?
3. Har familien din kontakt med personer fra disse to nasjonalitetene?
4. Har oppfatningen din av serbere og kroater endret seg etter krigen i Bosnia? Evt. hvordan?
5. Er du opptatt av hvilken etnisk tilhørighet personen du/dine barn inngår ekteskap med, har? Hvorfor/hvorfor ikke?

5. Pengeoverføringer

1. Sender du penger til veldedighetsformål til Bosnia? Hvorfor/hvorfor ikke?
2. Sender du penger til familie i Bosnia/og eller i utlandet?

3. Sender dine foreldre penger ned til Bosnia/og eller i utlandet, på vegne av alle familiemedlemmene? Til hvem da, og på hvilket grunnlag?

6. Samfunnsmessig delaktighet

1. I hvilken grad er du opptatt av bosniske tradisjoner og kulturelle normer? (Med dette mener jeg bosnisk folkedans, klesplagg, matretter, m.m.)
2. Føler du et ansvar for bosnjaker som faller “ut” av det bosniske samfunn i Norge?
3. Vil du si at det finnes grupperinger av mennesker i Bosnia, kategorisert etter sosial status og landområde?
4. Deltar du i religiøse samlinger/gudsutøvelser?
5. Er du politisk aktiv i Norge og/eller Bosnia? Hvorfor/hvorfor ikke?
6. Er du medlem av noen bosniske og/eller norske organisasjoner i Norge? Hvis ja, i hvilke?
Hvis nei, hvorfor ikke?
  - a. Føler du deg delaktig i det bosniske samfunn i Norge, selv om du ikke er med i bosniske organisasjoner?
7. Tenker du deg selv som en del av det bosniske samfunn i Norge? Hvis ja, hvorfor føler du at du er en del av dette samfunnet? Hvis nei, hvorfor ikke?
8. Hvis du skal prioritere, hva er viktigere for deg? Delaktighet i det bosniske miljø i Norge, eller delaktighet i det norske samfunn i Norge?
9. I hvilken grad utøver du denne delaktigheten, og hvordan?
10. I hvilken grad føler du tilhørighet til Bosnia eller Norge som hjemland?
11. Er tanken om et idyllisk/ikke-idyllisk hjemland skapt av deg, eller er det skapt av generasjonen før deg, altså foreldrene dine?

7. Repatriering til opprinnelsesland

1. Har du besøkt Bosnia etter krigen? Hvis ja, hvor og til hvilken hensikt?
2. Reiser du/dere ofte på ferie til Bosnia?
3. Har dere hatt besøkende fra Bosnia? Evt. fra hvem, og når?
4. Kan integreringen noen gang bli “komplett”, slik at du ikke lenger føler en tilknytning til en av landene?
5. Hvor godt vil du si, integrert er foreldrene dine i dag?
6. Kan du forestille deg en tilbakevending til Bosnia-Hercegovina en dag? Begrunn svaret ditt.

8. Fremtidsrettede spørsmål

1. Hvordan ser du for deg fremtiden for deg og dine barn?
2. Ville du noen gang ha akseptert at dine etterkommere ikke lenger har en tilknytning til Bosnia? Hvorfor/hvorfor ikke?
3. I hvilket land ønsker du å gravlegges, når den tid kommer?

Litteratur- og kildeliste

Alghasi, Sharam; Fangen, Katrine & Ivar Frønes. (2006). "På reise inn i det norske samfunn". (s.13-34). I (Red.: Alghasi, Sharam; Fangen, Katrine & Ivar Frønes), *Mellom to kulturer*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag A/S.

Andersson, Mette. (2004). *Identitetsarbeid og identitetspolitikk*. Oslo: Novus Forlag: Nordberg Aksidenstrykkeri AS, Oslo.

Bagge, Sverre. (2004). *Europa tar form. År 300 til 1350*. (2. Utgave). Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.

Barth, Fredrik. (1969). "Introduction". I (Red.: Fredrik Barth), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Lommedalen: Nye Intertykk AS.

Blom, Jan-Petter. (1969). "Ethnic and Cultural Difference". I (Red.: Fredrik Barth), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Lommedalen: Nye Intertrykk AS.

Bodnar, John. (1987). *The Transplanted. A History of Immigrants in Urban America*. Bloomington: Indiana University Press.

Brochmann, Grete & Hallvard Tjelmeland. (2003). *Norsk innvandringshistorie: I Globaliseringens tid 1940-2000*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Burness, Catherine. (1995). *Bosnia vårt forlatte barn: Bosniske kvinner i Norge forteller*. Oslo: Sypress.

Castles, Stephen & Mark J. Miller. (1998). *The age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. Macmillian Press LTD.

Cohen, Robin. (1997). *Global Diasporas. An Introduction*. England: University of Warwick. First publication.

Cohen, Robin. (2008). *Global Diasporas: An Introduction*. (2nd edition). Routledge: Taylor and Francis Group.

Døving, Cora Alexa. (2004). "Norsk-pakistanske begravelsesritualer – en migrasjonsstudie". Ph.d.-avhandling ved Institutt for Kulturstudier, avdeling religionshistorie. Oslo: Universitet i Oslo.

Enli, Gunn; Moe, Hallvard; Sundet, Vilde S. & Trine Syvertsen. (2010). *Tv – en innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.

Fangen, Katrine & Gunnar Sæbø. (2004). *Identitetsbegrepets innflytelser og kontroverser i samfunnsvitenskapen*. Oslo: Novus Forlag, Nordberg Aksidenstrykkeri AS.

Frønes, Ivar. (2004). *Identitet, tegn og kultur – Om identitet i sosiologisk teoridannelse*. Oslo: Novus Forlag; Nordberg Aksidenstrykkeri AS.

Føllesdal, Andreas. (2014). "Hvis det norske forbudet mot dobbelt statsborgerskap er løsningen, hva er da problemet?". I (Red.: Nils Rune Langeland), *Politisk kompetanse: Grunnlovas borgar 1814-2014*, 78-87.

Godzimirski, Jakub M. (2011). "Diasporaer og norsk utenrikspolitikk". Publisert i *Internasjonal Politikk*, 2011, Vol. 69 (04), pp. 579-615.

Hicks, David. (2005). *Continuity and Constraint: Case studies of becoming a teacher in England and the United States*. England: Ball State University.

Hylland Eriksen, Thomas. (2006). "Etterord. Eksilantens styrke". (s. 226-231). I (Red.: Alghasi, Sharam; Fangen, Katrine & Ivar Frønes), *Mellom to kulturer*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag A/S.

Izetbegović, Alija. (2001). *Autobiografski zapis Alija Izetbegović*. TKD ŠAHINPAŠIĆ.

Jones, Adam. (2016). *Genocide: A Comprehensive Introduction*. England: Routledge.

Kaya, Mehmed S. (2014). *Hvordan håndtere andregenerasjonsinnvandrere sin identitet i Norge?*. Sosiologisk tidsskrift, Årg. 22, nr. 2 (pp. 146-177).

Kenny, Kate; Whittle, Andrea & Hugh Wilmott. (2011). *Understanding Identity & Organizations*. New York: SAGE Publications Ltd.

Kjeldstadli, Knut. (2008). *Sammensatte samfunn. Innvandring og inkludering*. Oslo: Pax Forlag AS.

- Kjeldstadli, Knut. (2006). "Å tenke i relasjoner". Hentet fra: *Fortid* nr. 4, s. 25-29. (Red.: Håkon Evju). Oslo: Institutt for arkeologi, konservering og historie.
- Knutsson, Karl Eric. (1969). "Dichtomization and Integration" I (Red.: Fredrik Barth), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Lommedalen: Nye Intertrykk AS.
- Kostovska, Sanja. (2006). "Et liv med vekslende nasjonale identiteter – noen smakte bittert, andre smakte søtt". (s. 177-125). I (Red.: (Alghasi, Sharam; Fangen, Katrine & Ivar Frønes), *Mellom to kulturer*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag A/S.
- Kunz, Egon F. (1981). "Exile and resettlement: Refugee Theory". I *The International Migration Review* 15 (1). Pp. 42-51. New York: Center for Migration Studies of New York, Inc.
- Lovoll, Odd S. (1998). *The Promise Fulfilled: A Portrait of Norwegian Americans Today*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Malcolm, Noel. (2002). *Bosnia: a short story*. London: Pan Books.
- Mønnesland, Svein. (1994). *Bosnia-Hercegovina*. Oslo: Sypress Forlag.
- Mønnesland, Svein. (2006). *Før Jugoslavia og etter*. (5. Utgave). Oslo: Sypress Forlag.
- Myhre, Jan E. (2014). *Historie: En Introduksjon til grunnlagsproblemer*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Ringdal, Siv. (2007). *Lapskaus Boulevard: Et gjensyn med det norske Brooklyn*. Forlag: Golden Slippers.
- Seybolt, Taylor B.; Aronson, Jay D. & Baruch Fischhoff. (2013). *Counting Civilian Casualties: An introduction to recording and Estimating nonmilitary Deaths in Conflict*. Oxford: Oxford University Press.
- Sivac, Emina. (2015). "Tv-bruk blant andregenerasjons bosniere i diaspora". Bacheloroppgave i MEV1212. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Taylor, Gary & Steve Spencer. (2004). *Social Identities: Multidisciplinary approaches*. Oxon: Routledge.

Tašić, Dževad. (2010). "Tragovi o nama, prvoj generaciji Bosanaca i Hercegovaca u Skandinaviji". Mysen: Bosniske Post AS.

Vertovec, Steven. (2014). "Migrant Transnationalism and Modes of Transformation". New York: The Center for Migration Studies of New York, Inc.

Vogt, Kari. (2000). *Islam på norsk: Moskeer og islamske organisasjoner i Norge*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag.

Oversatte og trykte kilder

Ahmedović Aziz: vedlegg 1 .....s. 115

Šabić Ibrahim: vedlegg 2.....s. 120

Kobilica Senaid: vedlegg 3 .....s. 124

Nettsteder

Aksnes, Marita. (2017). "Hva er identitet?". Hentet fra: <http://ndla.no/nb/node/65716?fag=6118>

Anders, Pål & Anders Engen Sanden. (2011). "Bosnisk Post blir Ratko-post". Hentet fra: <https://www.nrk.no/ostfold/bosnisk-post-blir-ratko-post-1.7651017>

Berg, Ole T. (2013). "Jugoslavia". Hentet fra: <https://snl.no/Jugoslavia>

Berg, Ole T. (2013). "Serbernes, kroatenes og slovenernes kongerike". Hentet fra: <https://snl.no/Jugoslavia>

Bluebird, Linda. (2016). "Luster Sanatorium". Hentet fra: <http://nouw.com/bluebird/luster-sanatorium-26544835>

Brekke, Jan-Paul. (2014). "Tilbakevending fra Norge. Historikk, omfang og videreutvikling 2002-2013". Hentet fra: https://www.udi.no/globalassets/global/forskning-fou_i/retur/tilbakevending-fra-norge.pdf

Bruarøy, Kjetil Vasby. (2016). "EM-gull til Armin og Benjamin". Hentet fra: <http://www.midtsiden.no/em-gull-til-armin-og-benjamin>

Cappelen. (ukjent). "Individ og felleskap". Hentet fra: <http://individogfellesskap.cappelen.no/binfil/download.php?did=23531>

Carlsen, Helge & Hanna Haug Røset. (2017). "VG: Norges største muslimske trossamfunn melder seg ut av Islamsk Råd". Hentet fra: https://www.nrk.no/norge/vg_-norges-storste-muslimske-trossamfunn-melder-seg-ut-av-islamsk-rad-1.13449510

Čamo, Hamdo. (ukjent). "KRATKA HISTORIJA BOSNE I HERCEGOVINE". Hentet fra: http://www.camo.ch/kratka_historija_bih.htm

Čamo, Hamdo. (ukjent). "HISTORIJA SREDNJOVJEKOVNE BOSNE I HERCEGOVINE". Hentet fra: <http://www.camo.ch/srvjekovnabh.htm>

Dalsklev, Madeleine & Karen Einmot. (2014). *En tankevekkende studie av kognitiv dissonans*. Hentet fra: <https://psykologisk.no/2014/08/en-studie-av-kognitiv-dissonans/>

Draškić, Linda. (2016). "Rezultati popisa stanovništva: U BiH živi 50,11% Bošnjaka, 15,43% Hrvata te Srba 30,78%". Hentet fra: <http://www.vecernji.hr/svijet/cekalo-se-25-godine-na-objavu-rezultata-popisa-stanovnistva-u-bih-ovo-su-prvi-sluzbeni-podaci-nakon-25-godina-1095916>

Drkucalo2. (2011). "Celi govor Slobodana Miloševića na Gazimestanu 1989". Hentet fra: https://www.youtube.com/watch?v=vdU6ngDhrAA&ab_channel=drkucalo2

Filmfront. (ukjent). *Maria Fuglevaag Warsinski (Maria Fuglevaag Warsinska-Varsi)*. Hentet fra: <http://www.filmfront.no/aktor/69091/maria-fuglevaag-warsinski>

Gunić, Vehid. (2000-2017). "Vehid Gunić: novinar – publicista". Hentet fra: <http://www.vehid.com/>

Haugenbok.no. (ukjent). "Helvetes tiende port". Hentet fra: <https://www.haugenbok.no/Generell-litteratur/Dokumentar/Helvetets-tiende-port/I9788291224015>

Henriksen, Kristin. (2007). "Fakta om 18 innvandregrupper i Norge". s. 84. Hentet fra: https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200729/rapp_200729.pdf

Holm-Hansen, Jørn. (2014). "Republika Srpska – del av Bosnia-Hercegovina". (2014). Hentet fra: https://snl.no/Republika_Srpska%2Fdel_av_Bosnia-Hercegovina

Holm-Hansen, Jørn. (2016). *Bosnia-Hercegovina*. Hentet fra: <https://snl.no/Bosnia-Hercegovina>

Huremović, Nijaz. (2015). "Gradonačelnik Đaković u posjeti uzgojno-seleksijskom centru "Arifagić Investment"". Hentet fra: <http://www.kozarac.eu/novosti/2193-gradona%C4%8Delnik-%C4%91akovi%C4%87-u-posjeti-uzgojno-seleksijskom-centru-%E2%80%9Earifagi%C4%87-investment%E2%80%9C>

Iskenderov, Petar. (2013). "Berlinski kongres, prva „balkanizacija"". Hentet fra: https://hr.rbth.com/politics/2013/07/29/berlinski_kongres_prva_balkanizacija_21063

Islamska Zajednica. (2016). 3. utgave av BH Glasnik for 2016. Hentet fra: <http://www.izbih.no/bhglasnik/bhgbr3septembar2016.pdf>

Izbih. (2014). "Svijest o mektebu". Hentet fra: <http://www.izbih.no/index.php/edukacija/vjerskapouka/793-svijest-o-mektebu>

Izbih. (2016). "Islamska Zajednica Bošnjaka u Norveškoy". Hentet fra: <http://www.izbih.no/index.php/about/islamska-zajednica>

Kleven, Øyvinn & Vebjørn Aalandslid. (2016). "Deltar flyktningene i lokalpolitikken?". s. 58. Hentet fra: <http://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/attachment/288191?ts=158fce20a30>

Kommunal- og arbeidsdepartementet. (1997). *Tilbakevending som et element i en helhetlig norsk flyktningpolitikk*. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/tilbakevending_som_et_element_i/id262034/

Krklješ, Sandro. (2014). *Bosnian Genocide*. Hentet fra: <http://worldwithoutgenocide.org/genocides-and-conflicts/bosnian-genocide>

Lindov, Ahmed; Lindov, Vahid & Edin Grebovic. (2011). "Bosniere mot NRK/Bosanci protiv norveske drzavne Televizije". Hentet fra: <https://www.facebook.com/groups/110899148996365/>

Lyssand, Kari M. (2016). “Imponerte på Vestlandscup”. Hentet fra: <http://www.midsiden.no/imponerte-pa-vestlandscup>

Ma, E. (2017). “Ministar Brende: Više od 17.000 bh. građana živi u Norveškoj, to je velika diaspora i jako dobro su integrirani”. Hentet fra: <http://www.avaz.ba/clanak/277060/ministar-brende-vise-od-17-000-bh-gradana-zivi-u-norveskoj-to-je-velika-dijaspora-i-jako-dobro-su-integrirani>

Malt, Ulrik. (2016). “Identitetskrise”. Hentet fra: <https://snl.no/identitetskrise>

Michalsen, Gard L. (2015). “Mistet pressestøtta og legger inn årene. Etter 20 år er det slutt for Bosnisk Post”. Hentet fra: <https://www.medier24.no/artikler/mistet-pressestotta-og-legger-inn-arene-etter-20-ar-er-det-slutt-for-bosnisk-post/360954>

Mønnesland, Svein. (2013). “Språk i Bosnia-Hercegovina”. Hentet fra: https://snl.no/Spr%C3%A5k_i_Bosnia-Hercegovina

Mønnesland, Svein. (2014). “Bosniaker”. Hentet fra: <https://snl.no/bosniaker>

Nova Nada. (ukjent). “Om Nova Nada / Nytt Håp”. Hentet fra: <http://www.novanada.no/7299-Om-oss>

Nordbø, Berge. (2014). “Offentlig”. Hentet fra: <https://snl.no/offentlig>

NRK. (1999). *Forbrytelse og straff (t)*. Hentet fra: <http://arkiv.nrk.no/programoversikt/avansert/index84a7.html>

NRK. (2017). *På flukt*. Hentet fra: <https://tv.nrk.no/serie/flukt/kmte30002116/sesong-1/episode-1>

Nytid. (2010). “Kritikk av Norges Bosnia-rolle”. Hentet fra: <https://www.nytid.no/kritikk-av-norges-bosnia-rolle-2/>

Olsen, Bjørn. (2010). “Flyktninger og arbeidsmarkedet, 4. kvartal 2010”. Hentet fra: https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_201209/rapp_201209.pdf

Oslobodjenje. (2017). “Preminuo ugledni bh. novinar Vehid Gunić”. Hentet fra: <http://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/preminuo-ugledni-bh-novinar-vehid-gunic/200236>

Ramstad, Mette. (2014). "Islam i Norge med internasjonale kontakter". Hentet fra: <http://www.fag.hiof.no/~mr/IslamiNorgeRamstad.htm>

Sandset, Tony. (ukjent). "Some Thoughts on Hybrid Identity". Hentet fra: <http://newnarratives.wordpress.com/issue-1-hybrid-identity/some-thoughts-on-hybrid-identity/>

Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. (ukjent). "1992-1995 Bosnia-Hercegovina Jugoslavia". Hentet fra: <http://www.folkemord.no/Bosnia>

Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. (ukjent). "Bosnia". Hentet fra: <http://www.folkemord.no/Bosnia/5285/5756>

Srebrenica. (2016). "Remembering Srebrenica". Hentet fra: <https://www.srebrenica.org.uk/>

Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Bosniere – integreringsvinnere?". Hentet fra: http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/288162?ts=

Statistisk Sentralbyrå (2016). "Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, 1. Januar 2016". Hentet fra: <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvbef/aar/2016-03-03?fane=tabell&sort=nummer&tabell=258401>

Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Innvandrere etter innvandringsgrunn, 1. Januar 2016". Hentet fra: <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvgrunn/aar-flyktningsbakgrunn/2016-06-17>

Statistisk Sentralbyrå. (2016). "Nøkkeltall for innvandring og innvandrere". Hentet fra: <https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/nokkeltall>

Stortinget. (11.09.2015). "Antall stemmeberettigede, godkjente stemmer og valgdeltagelse fra 1945". Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Valg-og-konstituering/Valgstatistikk/Antall-stemmeberettigede-godkjente-stemmer-og-valgdeltakelse-fra-1945/>

Sølvberg, Erik; Berntsen Rudi, Inga & Gro-Anita Mortensen. (2016). "Hva er et samfunn?". Hentet fra: <http://ndla.no/nb/node/3550?fag=36>

The Editors of Encyclopedia Britannica. (2011). "Battle of Kosovo". Hentet fra: <https://global.britannica.com/event/Battle-of-Kosovo-1389-Balkans>

UDI. (ukjent). "Dobbelt statsborgerskap". Hentet fra: <https://www.udi.no/ord-og-begreper/dobbelt-statsborgerskap/>

Weden, Axel Støren. (2016). "Imam om koranlesing i kirken: - Helt uproblematisk". Hentet fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/religion/imam-om-koranlesing-i-kirken-helt-uproblematisk/a/23617155/>

Žalec, Bojan. (2013). *Genocide as social death: A comparative conceptual analysis*. Hentet fra: http://www.drustvo-antropologov.si/AN/PDF/2013_2/Anthropological_Notebooks_XIX_2_Zalec.pdf

Kilder

Muntlige kilder

Informant 1 (03.9.2016)
Informant 3 (13.10.2016).
Informant 5 (24.11.2016).
Informant 7 (06.12.2016)
Informant 9 (22.01.2017)

Informant 2 (17.9.2016).
Informant 4 (16.10.2016).
Informant 6 (30.11.2016).
Informant 8 (12.01.2017).
Informant 10 (21.02.2017).